

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ДНУ «ІНСТИТУТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ»
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СЛОВАЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА (СЛОВАЦЬКА РЕСПУБЛІКА)
ЧЕСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРИРОДНИЧИХ НАУК (ЧЕХІЯ)
ПОМОРСЬКА АКАДЕМІЯ В СЛУПСЬКУ (ПОЛЬЩА)**

МАТЕРІАЛИ

міжнародної науково-практичної конференції

**АГРАРНА ОСВІТА ТА НАУКА:
ДОСЯГНЕННЯ, РОЛЬ, ФАКТОРИ РОСТУ**

**Стратегічні пріоритети розвитку економіки,
фінансів, обліку, інформаційних технологій,
підприємництва та торгівлі, менеджменту,
публічного управління
в Україні та світі**

3 жовтня 2024 року

Біла Церква – 2024

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Шуст О.А., д-р екон. наук, професор, ректор університету, голова оргкомітету

Варченко О.М., д-р екон. наук, професор, проректор з наукової та інноваційної діяльності, заступник голови оргкомітету

Недашківський В.М., д-р с.-г. наук, професор, перший проректор, проректор з організаційної роботи

Димань Т.М., д-р с.-г. наук, професор, проректор з освітньої, виховної та міжнародної діяльності

Крауутієне І., доктор, завідувач кафедри харчування та агротехнологій Каунаського університету прикладних наук (Kauno Kolegija)

Мамедова К.Х., доцент, координатор проєкту UniClad, Азербайджанський державний аграрний університет

Паска І.М., д-р екон. наук, професор, декан економічного факультету

Хомяк Н.В., канд. екон. наук, доцент, координатор НТР економічного факультету

Василенко О.І., доктор філософії, асистент, завідувача відділом аспірантури та докторантури

Юрченко А.І., канд. с.-г. наук, начальник відділу науково-дослідної та інноваційної діяльності

Славінська О.В., начальник редакційно-видавничого відділу, відповідальний секретар

Аграрна освіта та наука: досягнення, роль, фактори росту. Стратегічні пріоритети розвитку економіки, фінансів, обліку, інформаційних технологій, підприємництва та торгівлі, менеджменту, публічного управління в Україні та світі: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Біла Церква, 03 жовтня 2024 р.). – Біла Церква: БНАУ, 2024. – с.92

Збірник підготовлено за авторською редакцією доповідей учасників конференції без літературного редагування. Відповідальність за зміст поданих матеріалів та точність наведених даних несуть автори.

Ел. адреса: <http://science.btsau.edu.ua/taxonomy/term/34>

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ, ФІНАНСІВ, ОБЛІКУ, ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ, ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА ТОРГІВЛІ, МЕНЕДЖМЕНТУ, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

УДК 330.341.1:636'06

ВАРЧЕНКО О.М., д.е.н., професор, проректор з наукової та інноваційної діяльності

Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква, Україна

E-mail: omvarchenko@ukr.net

НАПРЯМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Доведено, що в умовах кризи вітчизняна галузь тваринництва потребує інноваційної модернізації бізнес-процесів на всіх етапах ланцюга постачання тваринницької продукції. Зроблено висновок про необхідність у післявоєнному відновленні галузей тваринництва забезпечити виконання екологічних вимог і досягнення умов кліматично нейтрального розвитку. Обґрунтовано інноваційні пріоритети у перспективному розвитку тваринництва на основі розвитку партнерських довгострокових відносин суб'єктів у державному секторі, агробізнесі та громадянському суспільстві.

Ключові слова: інноваційний розвиток, ланцюги постачання тваринницької продукції, державний сектор, агробізнес, громадянське суспільство.

Varchenko O.M., Dr. Economy Sciences, Prof.

Bila Tserkva National Agrarian University

DIRECTLY INNOVATIVE DEVELOPMENT OF GALUZI CREATURE IN THE MINDS

It has been proven that the domestic livestock industry needs innovative modernization of business processes at all stages of the supply chain of livestock products under the conditions of the crisis. It has been concluded that it is necessary to ensure the fulfillment of ecological requirements and the achievement of climate-neutral development conditions in the post-war restoration of the livestock industry. Innovative priorities in the promising development of animal husbandry based on the development of long-term partnership relations of subjects in the public sector, agribusiness and civil society have been substantiated.

Key words: innovative development, supply of domestic products, government sector, agribusiness, community partnership.

Поглиблення кризових явищ у тваринництві відбулося внаслідок воєнних дій на території нашої країни, що актуалізує прийняття дієвих управлінських заходів і дій на макро- та мікрорівнях щодо створення передумов до стабілізації втрат поголів'я сільськогосподарських тварин та птиці та забезпечення умов простого відтворення. Безперечно у майбутньому постане більш складне стратегічне завдання щодо розширеного відтворення галузі тваринництва, вирішення якого буде відбуватися на основі врахування вітчизняних особливостей та сучасних глобальних трендів його розвитку.

У працях дослідників присвячених проблемам продовольчого забезпечення в умовах аграрних криз чітко виділено чинники, які зумовлюють нестабільність їхнього розвитку, а також інструментам, що дають змогу їх подолати. Так, серед найбільш

вагомих чинників, які мають та будуть мати вплив на розвиток галузі тваринництва в майбутньому, виділяють глобалізаційні кліматичні зміни та цифровізація. Впровадження інструментів цифровізації у досліджуваній галузі як вітчизняними, так й зарубіжними дослідниками розглядається в рамках так званого підходу розумного тваринництва (Smart Livestock Farming), який передбачає використання новітніх технологічних досягнень з метою покращення здатності до розширеного відтворення поголів'я сільськогосподарських тварин і птиці, стабільного функціонування, підвищення соціо-еколого-економічної ефективності у тваринництві.

Вважаємо, що у післявоєнному відновленні галузей тваринництва є необхідно забезпечити виконання екологічних вимог і досягнення умов кліматично нейтрального розвитку. Як зазначають дослідники, агропродовольчі системи відповідають за третину глобальних антропогенних викидів парникових газів (ПГ), 57 % із яких припадають на виробництво продуктів тваринного походження [1]. Ураховуючи ту обставину, що чисельність населення світу буде зростати, то відповідно попит на харчові продукти тваринного походження буде підвищуватися, а це зумовить збільшення обсягів виробництва продукції і відповідно викидів ПГ.

На рівні тваринницьких ферм викиди ПГ в основному пов'язані із вирощуванням сільськогосподарських тварин і птиці (супутня продукція – гній, послід, сеча, а також травлення жуйних), які зумовлюють викиди метану, діоксиду азоту та вуглекислого газу. За оцінками, галузь тваринництва викидає 39% усього метану та 65% діоксиду азоту. Так, метан утворюється під час травлення у тварин та через великі обсяги гною, який накопичується на фермах та зберігається без додержання наукових та екологічних вимог [2]. За даними Національного центру обліку викидів парникових газів в Україні в 2021 р. викиди ПГ становили 341,5 млн. т CO₂-еквіваленту, а частка сільського господарства становила – 14 % [3]. Як зазначають експерти сільське господарство до повномасштабного вторгнення росії характеризувався зростаючою динамікою викидів парникових газів упродовж останнього десятиріччя, що свідчить про те, що безпосередніх помітних змін у запровадженні кліматично нейтральних технологій у виробництві сільгосппродукції не відбулося. Безперечно, що реалізація заходів та виконання практичних дій щодо виконання міжнародних зобов'язань держави, а також реалізація стратегічних національних та регіональних програм в області пом'якшення наслідків зміни клімату й адаптації до них є нагальними, однак це завдання ускладнилося через появу нових екологічних загроз, спричиненими війною. Однак, у галузі тваринництва залишаються актуальними які заходи з декарбонізації, розвитку біогазового виробництва, а саме: проведення об'єктивної оцінки функціонування усіх учасників ланцюга постачання із виділенням прямих і опосередкованих викидів; налагодження виробництва біогазу з відходів тваринництва; запровадження дієвих ставок екологічного податку, які б мотивували товаровиробників впроваджувати екологоорієнтовані технології виробництва продукції тваринництва та переробки та зберігання відходів.

Як у зарубіжній, так й українській практиці розробляються підходи до набуття сільськогосподарським товаровиробником статусу «вуглецево-нейтрального», а також ініціативи щодо звітності та сертифікації [4-7]. Водночас, специфіка тваринництва, особливо молочного та м'ясного скотарства, вівчарства, характеризується тим, що окрім вуглекислого газу, у перелічених галузях формуються викиди метану (CH₄).

Зазначимо, що метан дослідники відносять до короткочасних кліматичних факторів, термін життя якого в атмосфері становить лише 12 років (Myhre G. et.al., 54), довгостроковий внесок якого у глобальне потепління є відносно невеликим (Allen M.R. et al., 2018; Lynch J., Pierrehumbert R., 2019). У зв'язку із цим існує необхідність об'єктивного оцінювання впливу різних викидів парникових газів на клімат, з тим щоб знизити негативне відношення у суспільстві до тваринництва як основного забруднювача навколишнього середовища. Важливу роль у поширенні кліматично нейтральних технологій у виробництві продукції тваринництва відіграє зміна поведінки населення у споживанні продовольства, що може стати інструментом суттєвого скорочення глобальних викидів ПГ. Очевидно, що на сьогодні споживачі відчувають нестачу інформації щодо екологічних проблем, особливо в аспекті формування продовольчих відходів, і впливу на навколишнє середовище їхнього вибору покупки. Окрім цього існує необхідність у покращенні громадської думки щодо відношення до зміни клімату, поширенні об'єктивної інформації та комунікації є ключовими умовами, щоб надати споживачам можливість прийняти необхідні зміни в рішенні про покупку.

Наступним чинником, який доцільно враховувати у стратегічній програмі повоєнного відновлення вітчизняного тваринництва, є активізація інноваційної діяльності. Це стане можливим на основі підвищення результативності національної системи сільськогосподарських інновацій, основним напрямом діяльності якої повинні бути зосереджені на генеруванні, поширенні та застосуванні знань та інноваційних розробок, на основі партнерських довгострокових відносин суб'єктів у державному секторі, агробізнесі та громадянському суспільстві. У цьому аспекті важливо створити сприятливі умови для підвищення результативності наукових досліджень, насамперед, через диверсифікацію джерел фінансування, підвищення рівня інноваційності дослідницької бази, модернізацію напрямів наукових досліджень у тваринництві, зокрема глобальних кліматичних змін, впровадженні сталих технологій у виробництві продукції тваринництва, тощо. Як переконує зарубіжна практика, одним із підходів може стати створення національної та регіональних інноваційних сільськогосподарських мереж, які розглядають як мережі технологічних досліджень, які включають університети, державні та приватні дослідницькі установи та фірми, які мають на меті розробку нових продуктів або бізнес-концепцій (Möller K. et. al., 2005; Hurmelinna-Laukkanen P., et.al, 2022; Rubach T. et al., 2017; Hoholm T., Olsen P.I., 2012). Зазначимо, що саме інноваційні мережі у провідних країнах світу є результативними у розробці заходів та практичних дій щодо зниження негативного впливу виробничої діяльності галузей тваринництва на навколишнє середовище.

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок про те, що на сьогодні необхідно активізувати діяльність науково-дослідних та аграрних університетів в напрямі проведення міждисциплінарних досліджень щодо мобілізації внутрішнього потенціалу тваринницьких господарств в аспекті їх адаптації до кліматичних, воєнних ризиків, що сприятиме збереженню їхньої здатності до здійснення виробничої діяльності та сформувати позитивні умови до досягнення зростаючої динаміки таких показників як чисельність поголів'я, продуктивності сільськогосподарських тварин та птиці.

Список використаних джерел:

1. [Xiaoming Xu](#) et al. Global greenhouse gas emissions from animal-based foods are twice those of plant-based foods. *Nature Food*. 2021. <https://doi.org/10.1038/s43016-021-00358-x>
2. Ярошук О. Зворотний бік стейка: метан, вуглець і нітрати. 2018. URL:<https://www.epravda.com.ua/publications/2018/10/22/641786>
3. Національний центр обліку викидів парникових газів. Звіти з інвентаризації парникових газів. 2021. URL: <https://nci.org.ua/useful-info/%d0%97%d0%b0%d0%b3%d0%be%d0%bb%d0%be%d0%b2%d0%be%d0%ba-%d0%ba%d0%b0%d0%b4%d0%b0%d1%81%d1%82%d1%80/>
4. Möller K. et al. Strategic business nets—their type and management. *Journal of Business Research*. 2005. Vol. 58(9). <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2003.05.002>
5. Hurmelinna-Laukkanen P., Möller K., Nätti S. Orchestrating innovation networks: alignment and orchestration profile approach. *J. Bus. Res.* 2022. Vol. 140. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.11.084>
6. Rubach T. et al. Innovation networks or innovation within networks. *IMP Journal*. 2017. Vol. 11(2). <https://doi.org/10.1108/IMP-09-2015-0057>
7. Hoholm T., Olsen P.I. The contrary forces of innovation: a conceptual model for studying networked innovation processes. *Industrial Marketing Management*. 2012. Vol.41(2). <https://doi.org/10.1016/j.indmarman.2012.01.013>

УДК 631.12:331.108.24

PASKA, I., Doctor of Economics

Bila Tserkva National Agrarian University

E-mail: paska.igor@ukr.net

VASYLENKO, O., PhD in Management

Bila Tserkva National Agrarian University

E-mail: vasylenko521@gmail.com

MODERN CHALLENGES OF UKRAINIAN HUMAN CAPITAL IN THE FIELD OF AGRICULTURAL BUSINESS, INNOVATION AND INTERNATIONAL ECONOMY

Challenges for the formation of human capital in Ukraine are formed and substantiated based on the results of the analysis of trends in the Ukrainian higher education system. Changes in the close interaction between the state and local governments in the areas of education, science, postgraduate education, innovation. In connection with the new challenges and tasks of the agricultural sector of the economy during the war, the article considers additional requirements that should be taken into account in the long-term period of restoring the potential of human capital in the field of agricultural business.

Key words: agribusiness, competitiveness, human capital, innovation, international trade.

Паска І., доктор екон. наук, професор

Білоцерківський національний аграрний університет

Василенко О., доктор філософії

Білоцерківський національний аграрний університет

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ УКРАЇНСЬКОГО ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ У СФЕРІ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ, ІННОВАЦІЙ ТА МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ

За результатами аналізу тенденцій розвитку системи вищої освіти України сформовано та обґрунтовано виклики формування людського капіталу в Україні.

Зміни у тісній взаємодії держави та місцевого самоврядування у сферах освіти, науки, післядипломної освіти, інноваційної діяльності. У зв'язку з новими викликами та завданнями аграрного

сектору економіки в умовах війни, у статті розглядаються додаткові вимоги, які слід враховувати у довгостроковому періоді відновлення потенціалу людського капіталу у сфері аграрного бізнесу.

Ключові слова: агробізнес, конкурентоспроможність, людський капітал, інновації, міжнародна торгівля.

The intellectual and technological progress of society is possible only if the country maintains its competitiveness in the world through the effective development of human capital, in which a person has knowledge and skills that are ahead of the current needs of society and the economy. Human capital is a set of intangible assets that can be classified as the economic value of an employee's experience and skills, including education, intelligence, health, and general skills (creativity, responsibility, leadership, communication skills, etc.). Human capital and economic growth are interconnected. In developed countries, the human capital of the state forms 70% of the national wealth, while in Ukraine this figure is only 30%. One Ukrainian worker produces as much output in a year as a German in 17 days. In the European Union, the average expenditure on research and development is 2.12% of GDP, while in Ukraine it is 0.43% of GDP. Ukraine ranks 30th out of 39 European countries and 45th out of 129 countries in the Global Innovation Scoreboard. The European Innovation Scoreboard places Ukraine in the group of "slow innovators", and in order to move to the group of "moderate innovators", the aggregate index needs to be improved from 36 to 50 [1].

Exploring the issues of modern challenges for human capital in the agricultural sector in the works of foreign scientists from around the world [2-7], the following general areas of development can be identified: investment in human capital through a coherent national policy of sustainable development; support and promotion of human capital development in rural areas; access of citizens to educational and medical systems; coherence of human capital development with general business goals; compliance of educational outcomes with market needs; digital transformation in higher education and society, focused on people and common global goods; the need to create new programmers and new technologies.

With the outbreak of full-scale war on 24 February 2022 in Ukraine, the list of human capital challenges has changed and expanded. One of the main challenges of reconstruction is the "shortage of qualified specialists in the field of reconstruction", and among the proposals for their solution, in particular, are: the introduction of financial benefits and grants for education, investment in the development of personnel reserves by expanding educational programmers and supporting young professionals, creating favorable conditions for business and innovation, providing financial support for start-ups and enterprises, ensuring quality training [8].

The agricultural sector of the economy is one of the main sectors of Ukraine's economy, which has shown remarkable resilience in the face of a full-scale war. The main risks of the agricultural sector include [9]: loss of production and resource potential; decrease in crop yields due to the deterioration of the quality of land; deterioration in the provision of agricultural enterprises with machinery; change of specialization or withdrawal from the agricultural business of some agricultural producers due to significant economic losses; loss or damage to some of the infrastructure intended for storage and primary processing of agricultural products; complications or changes in the logistics of selling agricultural products to foreign markets.

The National Institute for Strategic Studies has identified the key tasks for the agricultural sector of the economy that need to be addressed: ensuring conditions for a range of field work; facilitating the restoration of livestock and the rebuilding of livestock complexes; continuing and expanding the grain initiative; and adapting Ukraine's agricultural policy to the provisions of the European Union's Common Agricultural Policy.

The new challenges and tasks of the agricultural sector of the economy create new requirements for the human capital of agribusiness, which only reinforces the importance of the competence-based approach, which is now the basis for organizing the educational process of

higher education institutions that provide training (human capital formation), including in the agricultural sector. Since training is a long process (in Ukraine, it takes 3 years and 10 months for a bachelor's degree and 1 year and 4 months for a master's degree), it is necessary to think about the specialists who will restore and develop the agricultural sector of the economy in the post-war period today, taking into account the basic competencies that will not only be sufficient for the state level, but will also ensure a high level of competitiveness in the international market.

Formed and substantiated challenges for the formation of human capital of Ukraine for by the results of the analysis of the trends of the Ukrainian higher education system: the change in the number of entrants to institutions of higher education (a tendency to decrease), a change in the degree of value to the higher education system education (the need for a diploma of formal higher education does not lose its relevance, however there is a gap between the knowledge of a university graduate and the knowledge needs needed employer), transformation of the business model of higher education (the issue of change is relevant approach to the formation of the price for education and the search for additional sources of funding), provision of high-quality scientific and pedagogical personnel and its restoration by young people personnel in the future (there are losses due to the war, as well as the need correction of the gap in learning outcomes between students from villages and cities; restoration of needs face-to-face education), the magnitude of risks and the need for a new response paradigm (the main risk is a violation of safety conditions in the implementation of the educational process, risk destruction of the infrastructure of higher education institutions).

Therefore, to ensure a high level of competitiveness of human potential Ukraine in the field of agribusiness on the international market needs to implement a national policy that would contribute to the growth of the formative indicators of human potential: education (fundamental indicator of formation of professional knowledge and skills), science (source innovations and new technologies); entrepreneurial skills - the ability to commercialize their own ideas.

REFERENCES:

1. Важливість розвитку людського капіталу у сучасному світі: Якою має бути стратегія України 2021. Український інститут майбутнього. Available online at: <https://uifuture.org/publications/vazhlyvist-rozvytku-lyudskogo-kapitalu-u-suchasnomu-sviti-yakoyu-maye-buty-strategiya-ukrayiny>/Царенко І. О. Методи оцінки рівня конкурентоспроможності вищих навчальних закладів. *Молодий вчений*. 2015. № 2 (3). С. 122–125.
2. Badita A., Mazilu M., Popescu G. Challenges for Human Capital and Sustainable Development of Rural Area. *Carpathian Journal of Earth and Environmental Sciences*, August 2015, Vol. 10, No 3, P. 101 – 112. Available online at: URL: https://www.researchgate.net/profile/Popescu-Liliana/publication/285220753_Challenges_for_human_capital_and_sustainable_development_of_rural_areas_A_case_study_on_Craiova_metropolitan_area_Romania/links/5f6afe6392851c14bc8e460e/Challenges-for-human-capital-and-sustainable-development-of-rural-areas-A-case-study-on-Craiova-metropolitan-area-Romania.pdf
3. Challenges of Human Capital Management: 16 Ways to Get the Most out of HCM. *Performance Management*. 2023. Available online at: <https://www.trinet.com/insights/challenges-of-human-capital-management>
4. El-Saharty S., Kheyfets I., Herbst C. Four Main Challenges in Human Capital Formation. *Fostering Human Capital in the Gulf Cooperation Council Countries*. Ajwad, M. 2020. DOI: https://doi.org/10.1596/978-1-4648-1582-9_ch2
5. Key Challenges for Human Capital Development in the New Normal. *Future Insights for Engagement, Retention and Communication*. Hunt Scanlon Media. 2023. Available online at: <https://huntscanlon.com/key-challenges-for-human-capital-development-in-the-new-normal/>Jensen T. Higher education in the digital era. The current state of transformation around the world. *International Association of Universities*. 2019. 56 p.

6. Shvaika, L. Державне регулювання економіки: навчальний посібник. Київ: Знання, 2006. 435 с. Available online at: <http://politics.ellib.org.ua/pages-4054.html>. Основні виклики та рішення відбудови. Дорожня карта відновлення регіонів. Антикоруційний штаб. Available online at: <https://rebuild.shtab.net/>

9. Аграрний сектор економіки: підсумки 2022 та прогноз на 2023 рік. Національний інститут стратегічних досліджень. Available online at: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ahraryy-sektor-ekonomiky-pidsumky-2022-ta-prohnoz-na-2023-rik>

УДК 631.147

ЮХИМЕНКО П.І. д.е.н., професор

Білоцерківський національний аграрний університет

E-mail: P0504684000@gmail.com

ЯКИМЮК Ю.П. канд. наук із соціальних комунікацій

Білоцерківський інститут економіки та управління «Україна»

ОРГАНІЧНЕ ВИРОБНИЦТВО: УКРАЇНА І СВІТ

Розкрито місце України у світовому ринку органічної продукції та його стан. Показано вітчизняні перспективи і можливості щодо розвитку органічного виробництва в умовах входження на європейський економічний ринок.

Ключові слова: органічна продукція, ринок органічної продукції, види органічної продукції, експорт, внутрішній ринок, біорізноманіття, сертифікована продукція.

Yujhymenko P., PhD in Economics

Bila Tserkva National Agrarian University

Yakymyuk Yu.

Bila Tserkva Institute of Economics and Management "Ukraine"

ORGANIC PRODUCTION: UKRAINE AND THE WORLD

The place of Ukraine in the world market of organic products and its condition is revealed. The domestic prospects and opportunities for the development of organic production in the context of entering the European economic market are shown.

Key words: organic products, market of organic products, types of organic products, export, domestic market, biodiversity, certified products.

Поступальний розвиток органічного виробництва є частиною вирішення багатьох сучасних викликів – перш за все кліматичної кризи та зменшення біорізноманіття. Це важливий напрям розвитку «зеленої» економіки і в першу чергу стосується виробництва сільськогосподарської продукції. Його органічну продукцію слід розуміти як сертифіковану сільськогосподарську продукцію, яку вирощують, переробляють, зберігають та яка отримує відповідне маркування згідно з вимогами органічного виробництва рослинницької продукції. Нині найбільш інтенсивно (+10–11 %) розвивається ринок саме органічних продуктів і він є перспективним сегментом агропромислового ринку розвинених країн світу, в якому представлена продукція 187 країн (2023 р.), а обсяг ринку у 2021 році досягає 124,8 млрд (+4,2 млрд євро проти 2020 року)) доларів США [1]. Український ринок органічної продукції в 2022 році складав 575 млн грн., де переважає молочна продукція [2]. Через війну органічний ринок України скоротився майже на 35 %. Але попри всі складнощі галузь відновлюється та розвивається. І незважаючи на відносно невеликий об'єм національного ринку, за оцінками експертів, темпи розвитку органічного виробництва в Україні в 5,5 разу вище, ніж у Європі, та в 4,9 разу – ніж у світ [3].

В сучасних умовах війни з усього обсягу продажу української органічної продукції 90 % припадають на експорт і лише 10 % – на внутрішній ринок. Загалом в Україні виробляється понад 400 найменувань органічної продукції. Найбільше нашу органічну продукцію купують Нідерланди, Німеччина та Велика Британія, але загалом українську органіку закупає більше, ніж 40 країн світу. Основними органічними експортними товарами з України є зернові – кукурудза, пшениця, ячмінь, олійні, соняшник, бобові, дикорослі ягоди, гриби, горіхи і трави. За обсягами органічного експорту фруктів, свіжих або сушених, крім цитрусових і тропічних, серед країн-експортерів у 2022 році Україна посіла друге місце після Туреччини. Це теж великий показник, тому що до зернових з півдня України додалися ягоди, фрукти та овочі. За обсягами органічного експорту олійних культур, крім соєвих бобів, ми лідери в Європі — у 2022 році експорт збільшився на 22,5 %. Загалом експортована з України органічна продукція складає близько 2 % загального імпорту агропродовольчих товарів до ЄС [4]. Наразі Україна займає 4 місце в світі серед 127 постачальників органічної продукції до ЄС, поступаючись лише Еквадору, Домініканській Республіці та Китаю. Європейський ринок органічної продукції збільшується на 10-11 % щороку [5], що відкриває хороші перспективи для наших виробників. Найбільш імпортною органічною продукцією на Європейському ринку є тропічні фрукти, горіхи та спеції, що становило 27 % від загального обсягу органічного імпорту (0,9 млн т). Банани становлять значну частину цього імпорту, що становить 85 % імпорту тропічних фруктів [6].

Незважаючи на значні руйнації аграрного бізнес-середовища внутрішній споживчий ринок органічних продуктів в Україні продовжує розширюватися через основні мережі супермаркетів, які дедалі активніше розвивають привабливу та іміджеву лінійку органічних продуктів. Основними видами органічної продукції, яка виробляється та споживається в Україні, є зернові культури, м'ясо та молочні продукти, а також крупи. В асортименті органічної продукції більше 100 найменувань товарів українського виробництва. Споживання на душу населення – 0,68 євро (для порівняння: пересічний європеєць витрачає на органічні продукти 40,8 євро в рік). Найбільше органічні продукти споживають датські та швейцарські споживачі (344 та 338 € на душу населення відповідно). Данія має найвищу частку органічного ринку – 12,1 % від загального ринку продовольства. Найбільшим ринком органічної продукції залишається США, хоча тут продажі трохи впали, — 48,6 млрд євро (2022) порівняно до 49,5 у 2020 році. Другим найбільшим ринком є Німеччина — 15,9 млрд євро (+0,9 млрд євро) та третім — Франція з 12,7 млрд [7].

У всьому світі 1,5 % сільськогосподарських угідь є органічними, що в 6,5 рази більше 2000 року. У шістнадцяти країнах 10 % і більше усіх сільськогосподарських угідь є органічними. Перше місце належить Ліхтенштейну з показником 41 %, друге – Австрії з показником 26 %. В Україні органічна частка с/г угідь за період військових дій скоротилася з 1% до 0.7%, це 13-те місце в Європі та 22-ге в світі [8] по органічних землях — це гарний показник для країни, де органічний сектор все ще шукає своє місце, адже Україна прийняла дуже багато викликів за ці роки становлення ринку. Станом на кінець 2022 року активно в Україні працюють лише 7 органів сертифікації: Органік Стандарт (Україна), SIA STC (Латвія), Control Union (Нідерланди), Bio-inspecta (Швейцарія), Ceres (Німеччина), Suolo e Salute (Італія), DQS (Польща).

За кількістю органічних виробників перше місце посідає Індія з показником 1'366'226 виробників, друге – Уганда з показником 210'353 виробника, третє – Ефіопія з показником 203'602 виробника. Україні належить дев'яносто друге місце (2022 р.) з показником 170 виробників, які за проєктом "Німецько-українська співпраця в галузі органічного сільського господарства" та "Фонд майбутнього" отримали 560 тис. євро

допомоги для виробництва органічної продукції та організацій сектору, що постраждали від війни. Щодо кількості експортерів — 95% зі всіх операторів експортують [9]. Бізнес балансує між внутрішнім та зовнішнім ринками, розуміючи цінність локального споживання та потребу в грошах.

Отже, в сучасних умовах цивілізаційного розвитку глобально тренд на органічне споживання буде активно розвиватися. В Україні руйнація бізнес-середовища органічної продукції в наслідок війни дещо призупинила зростання галузі і зараз розвиток залежить від ситуації в країні. Щоб тримати ринок, в умовах падіння купівельної спроможності на національному ринку, виробникам органічної продукції варто дивитись у бік експорту. І цьому має активно сприяти держава. Наприклад – фінансово підтримувати участь в міжнародних профільних заходах, де можна представити українську органічну продукцію на глобальному рівні. Важливо при цьому в умовах визнання на світовому ринку України як виробника органічної сировини виробляти готовий якісний продукт з доданою вартістю і гідно конкурувати з закордонними колегами.

Список використаних джерел:

1. Communication from the commission to the european parliament, the council, the european economic and social committee and the committee of the regions on an action plan for the development of organic production. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52021DC0141>.
2. The official site of Eur-lex. (2021), “Communication from the commission to the european parliament, the council, the european economic and social committee and the committee of the regions on an action plan for the development of organic production“. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/ALL/?uri=CELEX>
3. Органічна Україна в інфографіці. AgroPortal. URL; <https://agroportal.ua/publishing/infografika/organicheskaya-ukraina-v-infografike>
4. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>.
5. Гвоздьова О. Встигнути до 2030 року: місце України на мапі органічного ринку ЄС. kurkul листопада 2021. URL: <https://kurkul.com/spetsproekty/1192-vstignuti-do-2030-mistse-ukrayini-na-mapi-organichnogo-rinku-yes>
6. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/info/index_en.
7. Височанська М.Я., Дорожкіна К.В. Світове органічне виробництво та перспективні аспекти розвитку сільського господарства для України. Ефективна економіка. № 5. 2021. http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2021/84.pdf
8. FiBL Statistics – European and global organic farming statistics. URL: <https://statistics.fibl.org/>.
9. Болоховська А. Тренд на органічне в Україні: як розвивається та що пропонує ринок. Економічна правда. 18 січня 2024. URL; <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/01/18/>

УДК 342.9(477)

ПАНАСЮК В.І., канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

E-mail: lobunets.viktoria@btsau.edu.ua

КУДРИЦЬКА В.М., магістрантка

Білоцерківський національний аграрний університет

РОЛЬ ІНСТИТУТУ СТАРОСТ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ

Дослідження спрямоване на виявлення ролі старости в системі органів місцевого самоврядування в Україні. Визначено ключові складові, необхідні для ефективної управлінської діяльності старост у сучасних умовах. Подано пропозиції щодо підвищення кваліфікації старост та розширення їх повноважень, що могло б підвищити їхню ефективність у вирішенні важливих місцевих питань.

Ключові слова: староста, місцеве самоврядування, децентралізація, управлінські практики, взаємодія з державними інститутами.

Panasiuk V., candidate of Economic Sciences (Ph.D)

Kudrytska V., master's student

Bela Tserkva National Agrarian University

THE ROLE OF THE VILLAGE ELDERS INSTITUTE IN THE LOCAL GOVERNMENT BODIES OF UKRAINE

The research is aimed at revealing the role of the village elder in the system of local self-government bodies in Ukraine. The key components necessary for the effective management of village elder in modern conditions have been determined. Proposals were made to improve the qualifications of village elders and expand their powers, which could increase their effectiveness in solving important local issues.

Key words: village elder, local self-government, decentralization, governance practices, interaction with state institutions

Сучасний світ динамічно змінюється, вимагаючи від органів місцевого самоврядування постійного пошуку нових підходів та інструментів. Староста як представник органу місцевого самоврядування для жителів громади є наближеною посадовою особою. На нього покладається роль лідера, якому громадяни надали підтримку, сподіваючись на задоволення власних інтересів після об'єднання територіальних громад.

Інститут старости є новим явищем у системі державного управління України, що виник у результаті реформи децентралізації. Старости відіграють важливу роль у покращенні якості життя населення на рівні громад, сприяючи вирішенню локальних проблем і забезпеченню доступу до адміністративних послуг. Водночас, вони є головними посередниками у взаємодії громад з вищими державними інститутами, беручи участь у впровадженні державної політики на місцях.

Сучасні виклики управлінської сфери вимагають від старост нових підходів та високого рівня професійної підготовки. Ефективність їхньої діяльності значною мірою залежить від здатності адаптуватися до потреб громади, вміння співпрацювати з іншими державними та місцевими інститутами, а також від щоденних напрацювань в системі управління. У цьому контексті виникає питання: наскільки ефективною є діяльність старост у сучасній структурі органів місцевого самоврядування та як вони взаємодіють із державними інституціями для забезпечення розвитку громад?

Досліджуючи цю тему, важливо зазначити, що старосту, як посадову особу місцевого самоврядування, було введено в 2015 році для забезпечення належного представлення інтересів мешканців сіл і селищ у територіальних громадах. Основне завдання старости полягає в гарантуванні задоволення соціальних, побутових та інших потреб жителів, а також у швидкому, відкритому та зрозумілому вирішенні місцевих проблем [1].

Староста виконує роль посередника між жителями свого округу та органами місцевого самоврядування, забезпечуючи ефективну комунікацію. Він має робоче місце безпосередньо на території свого округу та працює за зручним для жителів графіком. Він організовує заходи в громаді, виявляє її проблеми та пропонує шляхи їх вирішення. Окрім цього, староста активізує жителів громади до процесів прийняття рішень і співпрацює з місцевими громадськими організаціями [1].

Згідно з Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», староста має низку повноважень, які можуть бути розширені радою громади чи її виконавчим комітетом. Це посилює його важливу місію як посередника між жителями, місцевою радою та виконавчими органами. Унікальність цієї посади полягає в особливих

повноваженнях щодо взаємодії з різними органами державного управління. В Законі прописано спеціальний порядок призначення старости, який включає кілька етапів із залученням до цього процесу різні суб'єктів [2].

Інститут старост в Україні має дві визначальні цілі: забезпечення балансу між владою і населенням та зниження політичної напруги в громадах після об'єднання кількох населених пунктів. Староста, як представник місцевої влади «на місці», глибше розуміє потреби своєї громади та виступає посередником між громадянами і місцевою радою.

Попередньо передбачалося, що старост будуть обирати на прямих виборах за мажоритарною системою, де переможцем стає кандидат з найбільшою кількістю голосів. Однак у 2019 році процедура змінилася: тепер кандидатура старости підбирається головою громади і затверджується місцевою радою, що затверджено внесенням поправок до законодавства. На посаду старости може бути обраний громадянин України віком від 18 років, який має виборче право. Винятком є особи із непогашеною судимістю за тяжкі злочини, злочини проти виборчих прав громадян або корупційні правопорушення [3].

За статистичними даними 2021 року в Україні проживало 40,9 млн осіб, було створено 1470 громад, на кожна з якої припадало в середньому 27800 жителів. Для порівняння, в Іспанії на кожен з 8125 муніципалітетів припадає 5836 осіб, а в Польщі на одну гміну з населенням 37 млн – 15 283 жителі [4]. На початок 2024 року в Україні створено 7744 старостинських округів, з яких 267 залишаються без очільників [5].

Таким чином інститут старост в Україні є важливим елементом системи місцевого самоврядування. Проте, через відносно невеликий управлінський досвід та складність реформ децентралізації, цей інститут стикається з низкою проблем, що потребують вирішення. Незважаючи на значний потенціал, староста часто не має достатньо ресурсів, повноважень або підтримки для ефективної реалізації своїх функцій на місцях, особливо в умовах великих територіальних громад, що об'єднують десятки сіл.

З початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну в 2022 році ці проблеми стали ще більш очевидними. В умовах кризи різко зросла потреба в оперативній реакції та максимальному залученні всіх ланок місцевого самоврядування для підтримки життєдіяльності громад. Старости, які виконували важливу функцію посередника між громадою та органами влади, отримали додаткове навантаження, адже голови територіальних громад часто фізично не могли охопити всі населені пункти, особливо якщо громада складається з 20 і більше сіл. Ця проблема створює додатковий тиск на старост, які повинні не тільки забезпечувати зв'язок між громадянами та місцевими органами влади, а й допомагати в реалізації заходів з підтримки населення у кризових умовах.

На жаль, не у всіх населених пунктах присутні старости. Це створює розрив у комунікації між жителями таких сіл і місцевими органами самоврядування, що може призводити до дезорганізації в управлінні громадою. Відсутність старост на місцях ускладнює не лише оперативне вирішення побутових і соціальних проблем, але й роботу з державними програмами допомоги. Це також посилює відчуття відчуженості населення від органів влади, що особливо критично в умовах війни, коли необхідно максимально мобілізувати всі ресурси для підтримки та захисту населення.

Проблемою є також недостатній досвід та якість управління, оскільки значна частина старост не мають спеціальної освіти в галузі публічного управління. Відсутність відповідної підготовки призводить до труднощів у виконанні управлінських функцій, зокрема в плануванні та реалізації місцевих ініціатив, координації діяльності з іншими органами влади, а також у взаємодії з жителями. Це питання потребує особливої уваги, адже підвищення кваліфікації старост та надання їм необхідних знань і навичок є важливою складовою забезпечення ефективності їхньої діяльності.

Враховуючи важливість виконання управлінської діяльності, староста має виступати як реальний представник інтересів мешканців старостинського округу у відносинах з органами місцевого самоврядування. Проте для ефективної реалізації цієї функції важливо чітко визначити правовий статус старости в нормативно-правових актах. Зокрема, необхідно врегулювати його місце у структурі виконавчих органів місцевого самоврядування, оскільки за останні роки статус старости зазнав кількох змін.

Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачає важливі уточнення щодо правового статусу старости, а саме [6]: всі населені пункти, за винятком адміністративного центру громади, мають входити до старостинських округів; безперервність роботи старости забезпечується до обрання нового старостою місцевою радою; передбачено повноваження голови громади призначати старосту одноосібно в окремих випадках.

Особлива увага приділяється функціонуванню інституту старости в умовах воєнного стану. В таких умовах життя та здоров'я староста може бути під загрозою через специфіку його роботи та представницьку роль. Крім того, воєнний стан обмежує можливості старости для особистих зустрічей з громадянами, що негативно впливає на ефективність його роботи. Додаткові виклики виникають через ускладнення доступу до ресурсів для вирішення проблем громади, що посилюється через перерозподіл ресурсів на користь стратегічних завдань влади в умовах війни.

Щоб зменшити ці ризики, проект Закону передбачає можливість дистанційного звітування старости, призначення виконуючого обов'язки старости під час мобілізації, а також проведення громадських обговорень у форматі онлайн. Також передбачено можливість звільнення старости за рішенням голови обласної військової адміністрації у разі тимчасової окупації території. Військові адміністрації населених пунктів зможуть призначати старост у громадах.

Як висновок відмітимо, що важливо переглянути систему призначення старости, створити чіткі процедури, які б гарантували їх присутність у кожному населеному пункті громади. Крім того, необхідним є вдосконалення механізмів навчання та підвищення кваліфікації старост, щоб вони могли ефективно виконувати свої обов'язки в складних умовах. Розширення повноважень старост також могло б підвищити їхню роль у вирішенні важливих місцевих питань, а також зміцнити зв'язок між населенням і владою. Така трансформація інституту старости сприятиме більш ефективному управлінню на місцевому рівні та допоможе забезпечити сталий розвиток громад навіть у найскладніших умовах.

Список використаних джерел:

1. Статус та повноваження старости. Посібник для старост старостинських округів. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/c/0/523790.pdf>
2. Про місцеве самоврядування в Україні. Законом України. Редакція від 10.08.2024, URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 21.09.2024)
3. Запровадження інституту старости як одного із механізмів кооперації у громаді. Лабораторія законодавчих ініціатив : вебсайт. URL : <https://parlament.org.ua/2021/12/20/zaprovadzhenya-institutu-starosti-yakodnogo-iz-mehanizmiv-kooperatsiyi-u-gromadi/>
4. Горбунова О. Який буде інститут старост? *Голос України*. 3 листопада 2023 року. URL : <http://www.golos.com.ua/article/374777> (дата звернення: 21.09.2024)
5. Моніторинг реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади URL : https://decentralization.ua/uploads/library/file/905/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3_%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%BC_%D0%BD%D0%B0_01.01.2024.pdf (дата звернення: 21.09.2024)
6. Інститут старост в громадах – які зміни пропонує новий законопроект Децентралізація : вебсайт. URL : <https://decentralization.ua/news/16893> (дата звернення: 21.09.2024)

УДК 338.512-048.34:338.432:657.474.57

ОДНОРОГ М.А., канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

E-mail: Odnorog_BTNAU@ukr.net

СИМОРОЗ О. Г., магістрант

Білоцерківський національний аграрний університет

E-mail: simoroz2024@ukr.net

ОПТИМІЗАЦІЯ ВИТРАТ В АГРОБІЗНЕСІ НА ОСНОВІ КАЛЬКУЛЮВАННЯ ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ

Визначена специфіка і важливість сприйняття та фіксації впливу наслідків витрат, що виникають протягом життєвого циклу товару, а особливо щодо агробізнесу через складність оптимізації витрат у цьому секторі.

Ключові слова: витрати, калькулювання, оптимізація, життєвий цикл, конкурентоспроможність.

Odnoroh M., candidate of Economic Sciences (PhD)

Bila Tserkva National Agrarian University

Simoroz O., masters student

Bila Tserkva National Agrarian University

OPTIMIZATION OF VITRATS IN AGRICULTURAL BUSINESS BASED ON LIFE CYCLE CALCULATION

The specifics and importance of perceiving and recording the impact of the consequences of costs arising during the life cycle of a product, especially in relation to agribusiness due to the complexity of cost optimization in this sector, are determined.

Key words: spending, costing, optimization, life cycle, competitiveness

Оптимізація витрат передбачає докладання зусиль для зменшення значення цільової функції. При цьому необхідно враховувати, що зусилля зі зниження витрат не погіршують якість і функціональність продукції, оскільки вони є важливими елементами конкурентоспроможності продукції та частки ринку. Та обставина, що при цьому необхідно досягти одночасно більшої кількості цілей – лідерства за витратами та відповідної якості продукції з мінімальним впливом на навколишнє середовище, пошук оптимального рішення може ґрунтуватися на багатокритеріальному аналізі. Цей процес включає в себе визначення проблем (контекст прийняття рішення, визначення ключових зацікавлених сторін, визначення ключових стейкхолдерів та їхніх інтересів), структурування проблем та розробку альтернатив критеріїв для їх оцінки, а також оцінку ефективності та ранжування альтернатив з урахуванням кожного з визначених критеріїв, врахування цінностей ключових стейкхолдерів та осіб, які приймають рішення, синтез цінностей та інтересів ключових стейкхолдерів та осіб, які приймають рішення, узагальнення результатів, а також аналіз чутливості результатів до зміни параметрів у моделях. Оптимальним рішенням вважається рішення, яке є максимально добрим або мінімально поганим [1, с. 44].

Значна частиною загальних витрат у традиційних системах калькулювання собівартості у традиційних системах калькулювання залишається невидимою, що позбавляє релевантної інформації осіб, які приймають рішення. Так, наприклад, традиційні системи калькулювання витрат включають прямі витрати, як матеріальні так і трудові, а також непрямі, які розподіляються за відповідними категоріями. Однак непередбачувані витрати, пов'язані з екологічними санкціями та штрафами, а також такими, що виникають у зв'язку з позовами щодо травматизму на виробництві, погіршенням стану довкілля,

навчанням персоналу, встановленням та обслуговуванням систем вимірювання забруднення. Традиційні системи обліку витрат зараховують їх до категорії загальних.

Сільське господарство та пов'язані з ним переробні галузі, безсумнівно, мають значний вплив на навколишнє середовище та суспільство і часто розглядаються як значний фактор погіршення навколишнього середовища, через викиди парникових газів та інші забруднення, які, серед іншого, призводять до зміни клімату. Природні ресурси, особливо земельні та водні, відіграють ключову роль у сільськогосподарському виробництві. Для забезпечення ефективності виробництва необхідно розглядати наслідки використання землі, води та енергії [2, с. 21]. Особливо це пов'язано з тим, що багато ресурсів для сільського господарства зараз використовуються нераціонально. Вплив через призму життєвого циклу можна розглядати на рівні всієї галузі при спостереженні середніх екологічних показників у виробництві окремих товарів, наприклад, в одному регіоні чи країні, або на мікрорівні, коли предмет спостереження це вплив конкретного продукту або технології виробництва на рівні спостережуваної компанії. Йдеться про вплив виробництва та використання/споживання продуктів суспільством і навколишнє середовище – зміна клімату, наявність питної води, зміни якості ґрунту, вплив токсичних речовин на здоров'я людини, вичерпання невідновлюваних ресурсів та інші [3].

З точки зору концепції життєвого циклу продукту можна визначити шість етапів, через які харчові продукти, як ключові сільськогосподарські продукти, мають вплив на безпосереднє та ширше оточення: виробництво та транспортування ресурсів для ферми, вирощування, обробка, розподіл, споживання та управління відходами [4, с. 45]. Слід зазначити, що найбільший ефект досягається на початкових етапах, при будівництві житлових приміщень, виробництві агротехніки та обладнання, підготовки землі, вирощуванні тварин і рослинництва, використанні добрив і пестицидів, споживанні води, палива та ін. Переробка передбачає перетворення сировини, виробленої на фермі в кінцеві харчові продукти. Розподіл стосується транспортування до та після обробки. В фазі споживання, вплив на навколишнє середовище також відображається в супутніх операціях таких як: пакування, зберігання, приготування їжі та виникнення відходів. Нарешті, управління відходами може здійснюватися за допомогою різноманітних технологій – спалювання, виробництво компосту та інші методи.

Керівні принципи визначення екологічного впливу харчових продуктів (їжа та напої) включають: виявлення та аналіз впливу на навколишнє середовище протягом життєвого циклу, визначення значного потенційного впливу життєвого циклу, застосування наукової методології, періодичний огляд впливу на навколишнє середовище в ланцюзі поставок, інформування зрозумілим і порівняним способом, чітке розуміння рамок та важливість екологічної інформації, забезпечення прозорості інформації, прикладні методології та використання припущення, підтримка інновацій, екологія захисту та обізнаності споживачів.

Облік витрат як важливе джерело інформації має підтримувати менеджмент прийняття рішень з метою забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів та уможливлення корпоративного і соціально сталого розвитку. На цей виклик можна дуже успішно відповісти розрахунком витрат за фазами життєвого циклу продукції. Мета заявленої калькуляційної система полягає в оптимізації загальних операційних витрат, що досягається шляхом фіксації та моніторингу додаткових категорій витрат, які не є предметом врахування в звичайних системах обліку. Іншими словами, це означає, що він також включає деякі додаткові аспекти бізнесу, які мають стратегічне значення для суб'єктів агробізнесу, як наприклад вплив продуктів і процесів на суспільство, навколишнє середовище та відповідні зміни клімату. Ця система калькуляції представляє сегмент більш широкого поняття – управління життєвим циклом, який прагне підтримати процес

прийняття рішень і шляхом зусиль для досягнення постійних покращень у виробничому процесі, сприяючи мінімізації негативного впливу на навколишнє середовище і соціально-економічні наслідки, а отже, загальні витрати на ведення бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Балковська В.В. Формування стратегічних конкурентних переваг підприємства для забезпечення підвищення конкурентоспроможності. Економіка і суспільство. 2017. № 13. С. 44–50.
2. Костецька Н.І. Класифікація витрат як основа формування стратегії зниження витрат підприємства. Вісник ХНУ. 2015. № 21. С. 21–26.
3. Олійник Т.І., Косенко А.О. Управління виробничим потенціалом підприємства. Електронне наукове фахове видання Ефективна економіка. 2020. № 11.
4. Пелагей О.Р. Класифікація факторів впливу на витрати підприємства. Харківський національний економічний університет імені Сергія Кузнеця. 2018. № 21. С. 45–49.

УДК 336-022.322:004.4'24-057.54

КАЧАН Д.А., канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква, Україна

E-mail: kachan.dmytro@btsau.edu.ua

РОБОТИЗОВАНІ ФІНАНСОВІ РАДНИКИ, ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ СТАЛИХ ФІНАНСІВ

Узагальнено розуміння сутності роботизованих фінансових радників та висвітлено їх роль у сприянні сталому розвитку фінансового сектору. Систематизовано еволюцію та передумови виникнення даної категорії фінансових послуг, висвітлено їх основні функції, а також виділено переваги, недоліки та перспективи розвитку робо-радників.

Ключові слова: Fintech, роботизовані фінансові радники, сталі фінанси, інвестування.

D. Kachan, candidate of Economic Sciences (PhD)

Bila Tserkva National Agrarian University

ROBOTIC FINANCIAL ADVISORS AS A TOOL FOR THE DEVELOPMENT OF SUSTAINABLE FINANCE

The article summarizes the understanding of the essence of robotic financial advisors and highlights their role in promoting the sustainable development of the financial sector. The evolution and prerequisites for the emergence of this category of financial services are systematized, their main functions, advantages, disadvantages and prospects for the development of robo-advisors are highlighted.

Key words: Fintech, robotic financial advisors, sustainable finance, investing

У сучасних умовах відбувається інтенсивне поширення інструментів цифровізації в діяльності фінансових організацій, що істотно змінює надання та доступність фінансових послуг для клієнтів. Серед цифрових інструментів розглянемо роботизованих фінансових радників, які зумовлюють суттєвий прорив у сфері фінансових консультаційних послуг на основі використання інноваційних технологій та штучного інтелекту для

автоматизованого управління інвестиціями та фінансового планування. Цей технологічний підхід пропонує для фінансових організацій використання економічно ефективної альтернативи традиційним консультантам, що забезпечує повний доступ до послуг з управління капіталом.

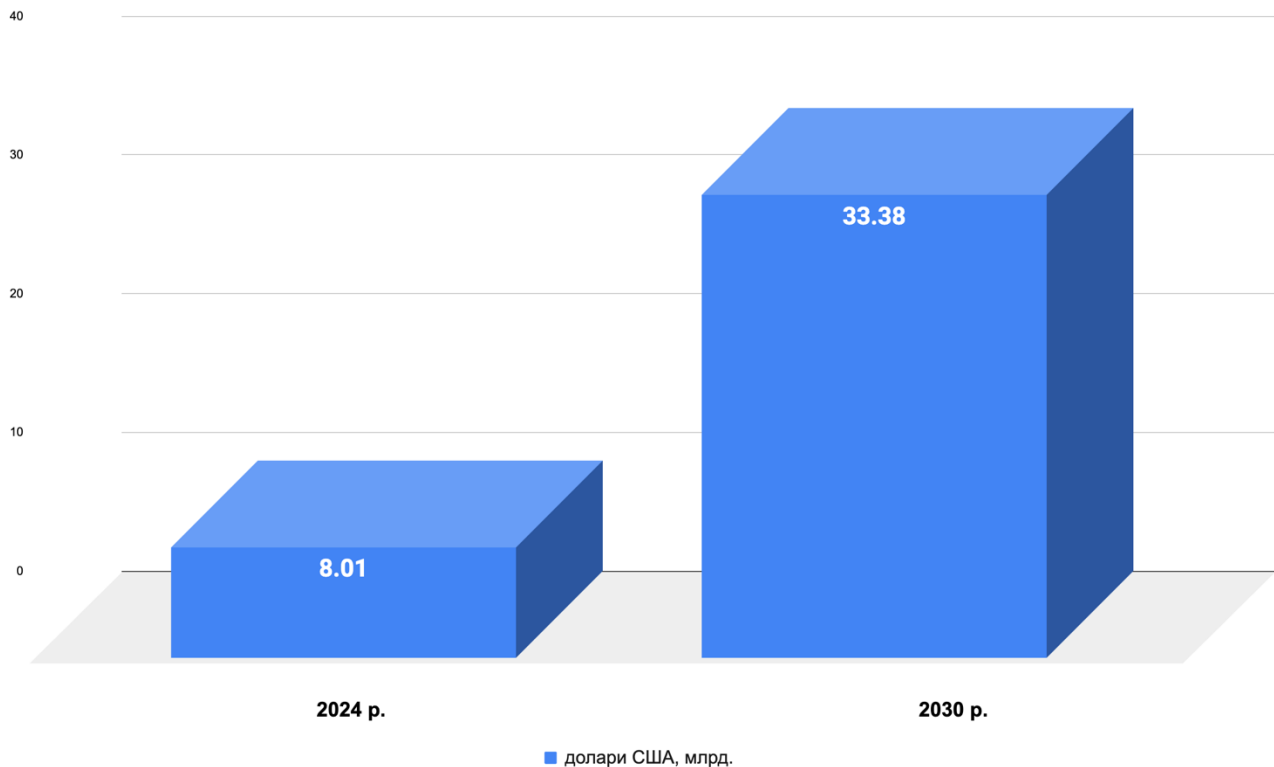
Так, роботизований фінансовий радник – це цифрова платформа, яка надає послуги автоматизованого фінансового планування на основі математичних алгоритмів або методів машинного навчання. Ці системи передбачають мінімальне втручання людини у оброблення інформації про клієнта при формуванні інвестиційних портфелів та управлінні ними, відповідно до фінансових цілей та допустимого рівня ризику [1]. Як правило клієнти фінансової організації заповнюють анкету, у якій збираються дані про їхні демографічний та фінансовий стан, інвестиційні цілі та побажання щодо рівня ризику. У подальшому ця інформація використовується для формування диверсифікованого портфеля, який часто складається з недорогих біржових фондів (ETF – Exchange Traded Fund) або індексних фондів [2].

Серед основних функцій роботизованих фінансових радників слід виділити такі: управління інвестиційним портфелем, яке передбачає автоматизований розподіл активів та управління ними на основі профілів клієнтів; ребалансування, тобто систематичне коригування інвестиційних портфелів для підтримки розподілу активів відповідно до цілей інвестора; моніторинг ефективності інвестицій порівняно з контрольними показниками, які обґрунтовуються залежно від галузей та цілей інвестування; оптимізація податкових виплат на основі обґрунтованих стратегій [3].

Очевидно, що поява роботів-радників у фінансових організаціях була зумовлена наслідками фінансової кризи 2008 р., після чого відбулося стимулювання попиту у клієнтів фінансового ринку на більш прозорі та доступні рішення для управління капіталом. Відомо, що перший широковідомий роботизований фінансовий радник Wealthfront з'явився у 2008 р., що стало початком нової ери в управлінні фінансами [4]. Саме після цього відбулося більш інтенсивне поширення роботів у фінансовому секторі, у 2024 р. в усьому світі доступно понад 200 різних послуг, які надаються роботами [2].

Отже, ринок роботизованих фінансових радників зазнав значного зростання в останні роки, що підтверджують наступні дані: у 2024 р. обсяг світового ринку становить 8,01 млрд доларів США і, за прогнозами, продовжить зростати зі середньорічним темпом приросту 26,71%, досягнувши 33,38 млрд доларів США до 2030 року. Для порівняння у 2023 році ринок оцінювався лише в 6,61 млрд доларів США [5]. Динаміку глобального ринку послуг фінансових радників наведено на рис. 1.

Рис. 1. Динаміка глобального ринку послуг фінансових радників

Джерело: Global Robo Advisor Market by Business Model, Provider, Service Type, End-User - Forecast 2024-2030 [6]

До основних переваг роботизованих фінансових радників варто віднести:

1. Економічну ефективність їх використання внаслідок того, що роботи-радники зазвичай стягують меншу комісію із клієнта порівняно з традиційними, яка зазвичай становить від 0,2 % до 0,5 % від активів під управлінням, порівняно з 1 % або більше для людей радників [7];
2. Доступність у використанні, оскільки багато робо-радників мають низькі або взагалі не мають мінімальних інвестиційних вимог, що робить їх доступними для ширшої аудиторії, особливо для молодих інвесторів та інвесторів з обмеженим капіталом;
3. Автоматизацію інвестиційних процесів забезпечує ефективне управління інвестиційним портфелем без постійного контролю з боку людини [8];
4. Підвищення фінансової грамотності клієнтів забезпечується шляхом надання користувачам доступу до інструментів та ресурсів для самостійного управління інвестиціями внаслідок чого робо-радники позитивно впливають на підвищення фінансової грамотності клієнтів [2,3].

Водночас у науковій літературі [2,3] виділяють суттєві недоліки у використанні робо-радників, а саме: недостатню персоналізацію клієнта, хоча вони можуть адаптувати інвестиційні портфелі на основі початкових даних, однак робо-радники не можуть надати той самий рівень персоналізованих порад, який можуть запропонувати люди завдяки систематичній взаємодії із фінансовим консультантом; обмежений обсяг послуг, оскільки більшість роботів-радників зосереджуються переважно на управлінні інвестиціями і не

задовольняють потреби у комплексному фінансовому плануванні, наприклад, плануванні управління нерухомістю або управлінні грошовими потоками; чутливість до змін ринку внаслідок того, що автоматизовані системи можуть реагувати не так ефективно, як люди, у періоди волатильності ринку або коли виникають унікальні обставини, що вимагає оперативної експертної оцінки та судження.

Очевидно, що впровадження роботизованих фінансових радників зумовило трансформацію сфери фінансового консультування на основі використання цифрових технологій з метою розробки автоматизованих інвестиційних рішень із нижчими витратами. Доцільність використання роботів радників підтверджується їх значними перевагами з точки зору доступності та ефективності, однак потенційні користувачі повинні ретельно зважити власні індивідуальні потреби, а також існуючі обмеження, властиві цим системам, їхнім фінансовим цілям. Оскільки цифрові технології продовжують розвиватися, можливості та пропозиції роботів-радників будуть розширюватися в напрямі посилення властивих їм переваг та зниження негативного впливу притаманних їм недоліків.

Список використаних джерел:

1. What is a Robo-Advisor? *Article by Sara-Jayne Slack at Investing.com.* 21.08.2024. URL: <https://www.investing.com/academy/trading/what-is-a-robo-advisor/>
2. What is a robo-advisor? *Article by Kinza Yasar at Techtarget.com.* 11.2023. URL: <https://www.techtarget.com/searchenterpriseai/definition/robo-advisor>
3. What are Robo-Advisors? *Article at Corporatefinanceinstitute.com.* <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/wealth-management/robo-advisors/>
4. Official website of Wealthfront. URL: <https://www.wealthfront.com/>
5. Robo Advisor Global Market Forecast Report 2024-2030, with Focus on Recent Developments with Hedgehog, Revolut and J.P. Morgan. 12.09.2024. URL: <https://www.globenewswire.com/news-release/2024/09/12/2945297/0/en/Robo-Advisor-Global-Market-Forecast-Report-2024-2030-with-Focus-on-Recent-Developments-with-Hedgehog-Revolut-and-J-P-Morgan.html>
6. Global Robo Advisor Market by Business Model (Hybrid Robo Advisors, Pure Robo Advisors), Provider (Banks, Fintech Robo Advisors, Traditional Wealth Managers), Service Type, End-User - Forecast 2024-2030. 06.2024. URL: <https://www.researchandmarkets.com/reports/5666568/>
7. Krishnateja Shiva , Pradeep Etikani , Vijaya Venkata Sri Rama Bhaskar , Santosh Palavesh , Arth Dave. The Rise Of Robo-Advisors: Ai-Powered Investment Management For Everyone. *Journal of Namibian Studies.* 2022. Vol. 31. URL: <https://namibian-studies.com/index.php/JNS/article/view/7366>
8. Hui Zhu, Olli Vigren, Inga-Lill Söderberg. Implementing artificial intelligence empowered financial advisory services: A literature review and critical research agenda. *Journal of Business Research.* 2024. Vol. 174. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0148296323008536>

УДК 519.86

НУЖНА О.А., кандидат економічних наук

КОЗАК В.В., здобувач освіти

Луцький національний технічний університет

E-mail: o_nuzhna@ukr.net

МОДЕЛЬ ПАРНОЇ НЕЛІНІЙНОЇ РЕГРЕСІЇ У ДОСЛІДЖЕННІ ЗВ'ЯЗКУ МІЖ ОБСЯГОМ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЧИСТИМ ФІНАНСОВИМ РЕЗУЛЬТАТОМ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ В СФЕРІ ТИМЧАСОВОГО РОЗМІЩЕННЯ Й ОРГАНІЗАЦІЇ ХАРЧУВАННЯ

Побудовано та досліджено економетричну модель у формі парної нелінійної регресії на основі статистичних даних по підприємствах з тимчасового розміщування та організації харчування України за 2010-2023 роки.

Ключові слова: економетрична модель, організація харчування, парна нелінійна регресія, показник, тимчасове розміщування, фактор.

Nuzhna O.A., Ph.D, Associate Professor

Kozak V.V., education seeker

Lutsk National Technical University

A PAIRED NONLINEAR REGRESSION MODEL IN THE STUDY OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE VOLUME OF REALIZATION AND THE NET FINANCIAL RESULT AT UKRAINIAN ENTERPRISES IN THE SPHERE OF TEMPORARY ACCOMMODATION AND FOOD ORGANIZATION

An econometric model in the form of a pairwise nonlinear regression was built and researched based on statistical data on temporary accommodation and catering enterprises of Ukraine for the years 2010-2023.

Key words: econometric model, catering organization, paired nonlinear regression, indicator, temporary placement, factor.

Прогнозування фінансових результатів діяльності є важливими завданням для будь-якого суб'єкта господарювання. З цією метою можна використовувати економіко-математичне моделювання і економетричні моделі зокрема.

Оскільки обсяг реалізації продукції є в багатьох випадках визначальним фактором, який впливає на фінансовий результат, в даному дослідженні на основі статистичних даних була побудована однофакторна економетрична модель, фактором в якій є обсяг реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), а показником – чистий фінансовий результат. Дослідження проводилось на основі даних Державної служби статистики України для підприємств з тимчасового розміщування й організації харчування за 2010-2023 роки.

Аналітичний вираз моделі, а саме парна нелінійна регресія у формі гіперболи, було обрано за розміщенням точок кореляційного поля (рис. 1).

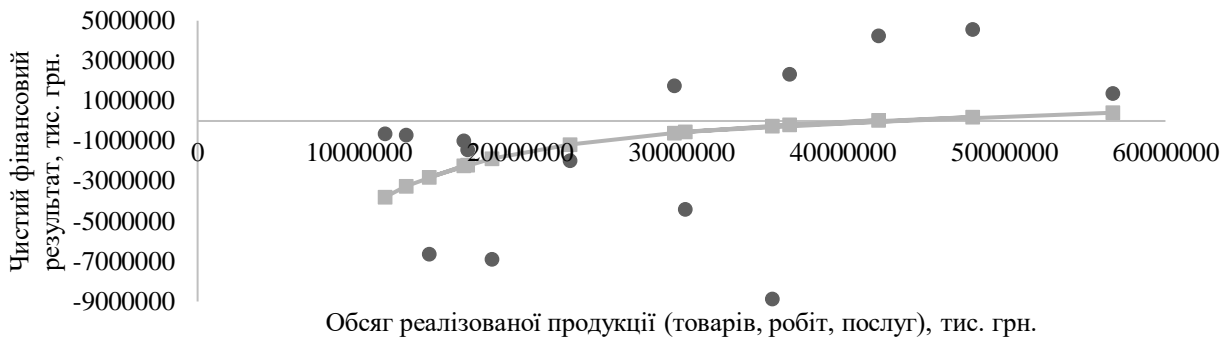

Рис. 1. Кореляційне поле й графік парної нелінійної регресії для вибраних фактора і показника для підприємств з тимчасового розміщування й організації харчування України

Джерело: побудовано автором на основі власних розрахунків за даними [1-2].

На рис. 1 подано також графік парної нелінійної регресії, який було побудовано після розрахунку параметрів регресії і встановлення аналітичного виразу для досліджуваних статистичних даних:

$$Y = -\frac{61501944515634,8}{X} + 1495905,68, \quad (1)$$

де Y – чистий фінансовий результат (прибуток / збиток), тис. грн;

X – обсяг реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.

Оскільки розраховане значення критерію Фішера (12,6) виявилось більшим за табличне значення критерію (4,75), було проведено аналіз моделі та використано її для прогнозування.

Розглянемо результати прогнозування на основі побудованої економетричної моделі. Враховуючи динаміку фактора протягом періоду дослідження, було розраховано його прогнозне значення, тобто обсяг реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) на підприємствах з тимчасового розміщування й організації харчування України у 2024 році (65942113,9 тис. грн.). Обчислено прогнозне значення показника, тобто чистий фінансовий результат на підприємствах з тимчасового розміщування й організації харчування України (563240,0 тис. грн.), його відхилення (41460,5 тис. грн.) та довірчий інтервал. Таким чином, якщо на підприємствах з тимчасового розміщування й організації харчування України у 2024 році обсяг реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) становитиме 65942113,9 тис. грн., то відповідно до наших розрахунків, чистий фінансовий результат з ймовірністю 0,95 буде належати проміжку [521779,5; 604700,5] тис. грн.

Список використаних джерел:

1. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства (2010-2023). Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/fin/fin_new/Orp_kved_10_23.xlsx (дата звернення 22.09.2024).

2. Чистий прибуток (збиток) підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства за 2010-2023 роки. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/fin/fin_new/chpr_ek_vsम्म_2010_2023_ue.xlsx (дата звернення 22.09.2024).

УДК 338.242.2

НЕПОЧАТЕНКО А.В., канд. екон. наук

НЕПОЧАТЕНКО В.А., д-р. фіз.-мат. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

nerochatenko78@ukr.net

БЕНЧМАРКІНГ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД УДОСКОНАЛЕННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто сутність поняття «бенчмаркінг» й виділено сфери його застосування. Висвітлено основну мету та завдання бенчмаркінгових досліджень. Виділено основні види бенчмаркінгу й основні етапи його проведення.

Ключові слова: бенчмаркінг, бенчмаркінгове дослідження, бізнес-процес, бенчмаркінг процесу.

Nepochatenko A., Candidate of Economic Sciences (Ph.D)

Nepochatenko V., Dr. physics and mathematics sciences

Bila Tserkva National Agrarian University

BENCHMARKING IS AN EFFECTIVE METHOD FOR IMPROVING BUSINESS PROCESSES

The essence of the concept of «benchmarking» was considered and the areas of its application were highlighted. The main purpose and tasks of benchmarking studies are highlighted. The main types of benchmarking and the main stages of its implementation are highlighted.

Key words: benchmarking, benchmarking research, business process, process benchmarking.

У сучасних умовах господарювання для суб'єктів бізнесу актуальним завданням стає: пошук нових факторів підвищення конкурентоспроможності, ефективне використання інструментів маркетингового управління, зокрема бенчмаркінгу – методології вивчення, аналізу та адаптації успішних технологій та бізнес-процесів з метою досягнення найвищої продуктивності.

Бенчмаркінг (англ. bench – місце, marking – відзначити) – концепція, в основі якої лежить ідея вивчення та порівняння кращого передового досвіду компаній, установ та організацій з метою запозичення кращих моделей та удосконалення діяльності свого підприємства. Він ґрунтується на теорії вивчення сильних сторін організації праці, запропонованої ще наприкінці ХІХ століття Ф. Тейлором.

На сучасному етапі головним завданням бенчмаркінгу є аналіз та порівняння конкурентних переваг.

Бенчмаркінг включає відповідний комплекс засобів, що дозволяють систематично знаходити й оцінювати всі переваги передового досвіду та організовувати їх використання у своїй роботі та спрямований на вивчення бізнесу.

Використання бенчмаркінгу актуальне у будь-якій сфері діяльності фірми: він знайшов широке застосування у маркетингу, логістиці, фінансовому менеджменті, управлінні персоналом, дослідженні витрат, що проводяться у формі еталонного тестування[1].

Еталонне оцінювання дозволяє підприємству заощадити час та гроші, впроваджуючи кращі продукти та технології конкурентів, уникаючи помилок, зроблених

іншими компаніями, не вкладаючись у власні дослідницько-конструкторські розробки та тестування різних практик (продуктів чи процесів).

Філософія бенчмаркінгу використовується в багатьох фірмах, у тому числі Dupont, IBM, Kodak, Motorola, Shell, Ford Motor, General Electric.

На основі проведеного нами дослідження наукових джерел [1-4] можна виділити наступні основні види бенчмаркінгу:

1. Внутрішній бенчмаркінг – метод аналізу та вдосконалення внутрішніх бізнес-процесів в організації. Його основне завдання полягає в тому, щоб виявити та перенести успішні практики з одного відділу компанії до інших.

2. Зовнішній бенчмаркінг – порівняння компанії з конкурентами. Він потрібний для того, щоб визначити свої сильні та слабкі сторони, запозичити позитивний досвід у компаній-лідерів, зрозуміти своє місце на ринку.

3. Конкурентний бенчмаркінг – передбачає порівняння з прямими конкурентами. Він дозволяє визначити тенденції розвитку галузі та виявити причини успіху конкурентів.

4. Загальний бенчмаркінг – враховує якісні та кількісні показники, пов'язані з продажами, маркетингом, виробництвом, управлінням. Власні результати порівнюють із компанією, яка має вищі позиції на ринку та займається аналогічною діяльністю. Після порівняння розробляється план із покроковим впровадженням успішних технологій конкурентів.

5. Функціональний бенчмаркінг – передбачає порівняння показників певних функцій та процесів інших компаній з аналогічними функціями та процесами всередині власного підприємства.

6. Бенчмаркінг процесу – це вузькоспеціалізований інструмент для зниження витрат та усунення максимальної кількості факторів, що сприяють перевитратам. За результатами аналізу вивчають відмінності у собівартості продукції лідера ринку та власного товару.

7. Глобальний бенчмаркінг – передбачає порівняння з компаніями у всьому світі незалежно від національних кордонів. Часто у цьому допомагають міжнародні організації. Його особливість полягає в тому, що він не прив'язаний до якоїсь однієї сфери діяльності та дає можливість отримати об'єктивний результат для будь-якої компанії.

Згідно з даними досліджень Шеффілдського університету, 63 % компаній малого та середнього бізнесу в Європі заявляють про застосування бенчмаркінгу у тій чи іншій формі, тоді як 37 % респондентів ніколи не використовували такий метод.

На думку вчених причини різкого зростання популярності бенчмаркінгу в останні десятиліття ґрунтуються на тому, що економічна конкуренція стала глобальною, і в більшості компаній починають усвідомлювати необхідність всебічного детального вивчення та подальшого використання ефективних управлінських рішень інших компаній заради майбутніх успіхів. Щоб не залишитися позаду своїх конкурентів, усім компаніям, незалежно від розміру та сфери діяльності, необхідно постійно вивчати та застосовувати передовий світовий досвід у всіх сферах ділової активності, переймати всі види ефективних технологій.

Основні етапи проведення бенчмаркінгу бізнес-процесів компанії відображені на (рис. 1).

Рис. 1 – Основні етапи проведення бенчмаркінгу бізнес-процесів компанії

Бенчмаркінг – це не одноразова процедура, тобто проекти бенчмаркінгу необхідно періодично повторювати, щоб адаптуватися до змін зовнішнього середовища. Правомірно стверджувати, що сучасний бенчмаркінг – це безперервний процес пошуку, визначення та вивчення найкращих методів керівництва та ведення бізнесу, які сприяють підвищенню конкурентоспроможності компанії.

Максимальну користь приносить бенчмаркінг, поставлений на регулярну основу, що дає змогу своєчасно оцінити динаміку підвищення конкурентоспроможності компанії та провести коригування запланованих заходів. Щоб забезпечити регулярність бенчмаркінгу, необхідно мати доступ до даних лідерів галузі та їх найкращих практик.

Для українських компаній це можливо за умови вступу в міжнародні консорціуми, наприклад, International Generation Benchmarking Consortium (IGBC) або International Transmission Operations & Maintenance Study (ITOMS), мета створення яких – обмін інформацією для проведення бенчмаркінгу.

До міжнародних організацій, що забезпечують підтримку бенчмаркінгу та його інфраструктуру, відносяться Глобальна мережа бенчмаркінгу (Global benchmarking Network, GBN), що об'єднує понад 20 країн на п'яти континентах

Доцільною є також співпраця з європейськими агентствами бенчмаркінгу, які вже напруювали певну базу для проведення бенчмаркінгу.

Список використаних джерел:

1. Ковтуненко Ю.В., Ковтуненко Н.М., Шунтов С.С. Організаційне забезпечення міжнародного бенчмаркінгу підприємства. *Економіка. Фінанси. Право*. 2024. № 4. С. 8-10. URL: <http://efr.in.ua/uk/journal-article/1311>
2. Кравець О.В. Бенчмаркінг як метод для покращення діяльності підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2023. № 12. С. 56-63. URL: <http://surl.li/oqkvbj>
3. [Навольська Н. В.](#) Бенчмаркінг як інструмент підвищення ефективності діяльності підприємств. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 6. С. 79-82. URL: <http://surl.li/zuwpmr>

4. Шкуренко О.В. Особливості використання інструментарію бенчмаркінгу на підприємстві. *Економіка і організація управління*. 2021. № 1(41). с. 143-151 URL: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/10832>

УДК 338.49:332.133.6(477)

БАТАЖОК С.Г., канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква, Україна

E-mail: batazhok@ukr.net

МАЗУР Д.М., студент

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна

E-mail: denisic.mazur@gmail.com

ЕКОНОМІЧНЕ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ЕКО-ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПАРКІВ УКРАЇНИ

Модель ЕІП є ключовою стратегією для сталого розвитку України. Розглянуті стимули розвитку ЕІП, які спрямовані на екологічне та економічне відновлення, що сприятимуть зростанню ВВП, створенню нових робочих місць, отриманню прибутку та посиленню розвитку інфраструктури регіонів.

Ключові слова: еко-індустріальний парк, конкурентоспроможність економіки, гранти, «зелені» облігації, циркулярна економіка, промисловий симбіоз.

Batazhok S., Candidate of Economic Sciences (Ph.D)

Bila Tserkva National Agrarian University

Mazur D., student

Kyiv national economic university named after Vadym Hetman

ECONOMIC STIMULATION OF THE DEVELOPMENT OF ECO-INDUSTRIAL PARTS OF UKRAINE

The EIP model is a key strategy for the sustainable development of Ukraine. The incentives for the development of the EIP, which are aimed at ecological and economic recovery, which will contribute to the growth of GDP, the creation of new jobs, the receipt of profit and the strengthening of the infrastructure development of the regions, are considered.

Key words: eco-industrial park, competitiveness of the economy, grants, green bonds, circular economy, industrial symbiosis.

Відновлення економічного рівня держави значною мірою залежить від залучення іноземних інвестицій, що має позитивний вплив на зростання національного виробництва країни, рівень і темпи структурної перебудови економіки. Одним із ключових інструментів є розвиток мережі еко-індустріальних парків (ЕІП).

Проблемами фінансування та економічної стабільності ЕІП є: відсутність коштів у Державному фонді регіонального розвитку на фінансування будівництва інженерно-транспортної інфраструктури внаслідок бойових дій. Місцеві бюджети спрямовані на вирішення поточних видатків, на капітальні проєкти недостатньо власних ресурсів, зовнішнє інвестування обмежено через воєнні дії. Іноземні компанії не мають можливості застрахувати військові ризики, що локалізує надходження. Високі кредитні ставки від

20%, відсутність програм страхування військових ризиків та низькі відсотки покриття в НБУ обмежують можливості позик у комерційних банках Міграція робочої сили спричинює додаткові витрати компаніям, що негативно позначається на кількісних і якісних результативних показниках.

На ринку праці створюється конкуренція, яку неможливо задовольнити внутрішніми ресурсами, особливо у сфері циркулярної економіки, переробки відходів, які є новими та вузькими галузями з обмеженою кількістю спеціалістів [1].

ЕПП сприяють ефективному використанню ресурсів, чистому виробництву та промислому симбіозу, переваги: **економічні**: зростання ВВП та бюджетних надходжень; підвищення доданої вартості виробництва; інкубація нового бізнесу або галузей; залучення внутрішнього капіталу та прямих іноземних інвестицій; зростання обсягів та вартості імпорту та експорту; **соціальні**: підвищення рівня кваліфікації місцевого населення та збільшення частки жителів у вищих навчальних закладах; зниження рівня безробіття; сприяння розвитку громадських послуг та містобудування; **екологічні**: зменшення земельних відходів; заощадження більшої кількості енергії; сприяння циркулярній економіці та досягненню промислового симбіозу; усунення великих катастроф, пов'язаних із забрудненням, екологічної шкоди.

ЕПП відрізняються від звичайних індустриальних парків тим, що вони не тільки пропонують можливість спільного використання ресурсів але й активно сприяють обміну послугами, матеріалами, енергією, водою, відходами та побічними продуктами. Компанії можуть колективно перетворювати екологічні виклики на прибуткові рішення, сприяючи ефективному використанню ресурсів та налагодженню співпраці через спільну інфраструктуру [1].

Запровадження економічних стимулів розвитку ЕПП є необхідним етапом підвищення конкурентоспроможності економіки в умовах воєнного конфлікту: фінансування з державного фонду регіонального розвитку; співпраця з фондом розвитку інновацій; звільнення від сплати місцевого земельного податку на строк до 10 років або часткове зменшення цього податку за рішенням місцевої ради; податкові стимули та митні пільги для ЕПП; розширення верхньої межі кредитування за програмами «Доступні кредити 5-7-9%»; цільові виплати за робочі місця; спеціальні кредитні програми під 0 %; державні цільові програми фінансування інфраструктури; розширення програм страхування військових ризиків; оцінювання наявності відповідної робочої сили та вивчення можливостей її забезпечення; дерегуляція відшкодування ПДВ; перегляд та оновлення регіональних стратегій з урахуванням визначеної економічної концепції регіону; гранти; використання «зелених облігацій».

Потенційним джерелом фінансування є гранти для сприяння переходу до ЕПП: **LIFE Програма (фінансовий інструмент ЄС)**. Бюджет: 5,4 млрд. євро на період 2021-2027 рр. на відновлення та покращення компонентів навколишнього середовища [2]; **Програма Horizon Europe**. Грант: 35 млн. євро, спрямований на перехід до циркулярної економіки [3]; **Програма USAID «Конкурентоспроможна економіка України»**. Сума: 20млн. доларів США, підтримка та розвиток українських переробних підприємств [4]; **ЄБРР** запустив ініціативу, спрямовану на довгострокові інвестиції в українські мікро-, малі та середні підприємства (ММСП); **Укргазбанк** планує отримати першочерговий

беззаставний кредит на суму до 25 млн. євро та фінансувати довгострокові інвестиції українських ММСП. Програма надає кредити на суму до 3 млн. євро ММСП, які мають намір інвестувати в технології, що відповідають найвищим екологічним стандартам [5].

Програма грантів ЄБРР щодо кліматичних інноваційних ваучерів, яка є частиною програми Центру фінансування та трансферу технологій для боротьби зі зміною клімату (FINTECC), є ще однією важливою ініціативою. Програма, започаткована ЄС. Вона є частиною програми FINTECC ЄБРР, що підтримується ініціативою Європейського Союзу EU4CLIMATE. До 31 травня 2022 року українські підприємці мали можливість подати заявку на гранти з максимальною вартістю 50 000 тис. євро, спрямовані на розробку або впровадження технологій, які зменшують викиди парникових газів, підвищують енергоефективність та боротьбу зі зміною клімату [6].

The Finland Ukraine Trust Fund, фінансується Міністерством закордонних справ Фінляндії та управляється НЕФКО, працює через Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України. Цей фонд надає грантове фінансування для сприяння співпраці у сфері енергоефективності, відновлюваних джерел енергії та альтернативних джерел енергії [7].

Ініціатива EU4Business, пропонує спеціалізовані кредити малим і середнім підприємствам через українську банківську мережу. Головною метою є посилення підтримки малого та середнього бізнесу, агробізнесу та екологічно стійкого підприємництва [8].

Грантова програма уряду України «ЕРобота», надання фінансової допомоги стартапам, малому та середньому бізнесу. Фінансова підтримка становить до 1 млн. грн. [9].

Можливий альтернативний варіант використання «зелених» облигацій.

В Законі України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» (ст. 18) встановлено правові та організаційні засади розміщення зелених облигацій, які спрямовуються виключно на фінансування витрат проекту екологічного спрямування. Проект екологічного спрямування - це проект у сфері альтернативної енергетики, енергоефективності, мінімізації утворення, утилізації та переробки відходів, впровадження екологічно чистого транспорту, органічного землеробства, збереження флори і фауни, водних і земельних ресурсів, адаптації до змін клімату, а також інший проект, спрямований на захист навколишнього природного середовища, впровадження екологічних стандартів, скорочення викидів у навколишнє природне середовище [10]. Впровадження моделі ЕІП стимулює розвиток циркулярної економіки та підвищення ресурсоефективності.

Список використаних джерел:

1. Еко-індустріальні парки, як частина зеленого відновлення та постконфліктних можливостей для промислового сектора в Україні: UNIDO, 25.04.2024. URL: <https://geipp-ukraine.org/eko-industrialni-parki-yak-chastina-zelenogo-vidnovlennya-ta-postkonfliktnih-mozhливостей-dlya-promislovogo-sektora-v-ukraini/>
2. Ukraine joins the LIFE programme for environment and climate. (2022, June 24). Environment. EU. 2022. URL: https://environment.ec.europa.eu/news/ukraine-joins-life-programme-environment-and-climate-2022-06-24_en
3. Horizon Europe for period 2021-2027. 2021. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe_en
4. The grant opportunities of the USAID Competitive Economy of Ukraine program (USAID CEP) for small and medium enterprises. 2022. URL: <https://cepukraine.org/>

5. EBRD programme for MSME. 2021. URL: <https://www.ebrd.com/work-with-us/projects/tcpsd/14216.html>
6. Climate innovation voucher grant programme. URL: 2021<https://climate.biz/en/about-us/>
7. The Finland Ukraine Trust Fund. 2022. URL: <https://www.nefco.int/financing/municipalities-in-eastern-europe/previous-activities-in-ukraine/>
8. EU4Business in Ukraine. 2022. URL: <https://eu4business.org.ua/en/>
9. Grant program for business ERobota URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=en-GB&id=f26e87de-b597-4634-b77e-53792b7ac4a5&title=Erobota-GrantsFromTheStateForOpeningOrDevelopingABusin>
10. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України. Документ 3480-IV, Редакція від 27.04.2024, підстава-3585-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>

УДК 551.588.7:658.62:[005.336.3:005.585

ЗАДОРОЖНА Р.П., канд. екон. наук

Білоцерківський національний економічний університет

E-mail: ruslana.zadorozhna@gmail.com

КЛІМАТ ЯК ОБ'ЄКТ КВАЛІМЕТРИЧНОГО ОЦІНЮВАННЯ В УМОВАХ ПРІСКОРЕННЯ ГЛОБАЛЬНОГО ПОТЕПЛІННЯ

Висвітлено проблему загрозливих змін клімату в контексті пришвидшення глобального потепління. З перспективи кваліметричного оцінювання клімату як якості багаторічного режиму погоди розглянуто відповідний понятійний апарат.

Ключові слова: клімат, кліматична система, зміна клімату, глобальне потепління, кваліметрія.

Zadorozhna R., Candidate of Economic Sciences (PhD)

Bila Tserkva National Agrarian University

CLIMATE AS AN OBJECT OF QUALIMETRIC ASSESSMENT IN THE CONTEXT OF ACCELERATING GLOBAL WARMING

The problem of threatening climate change in the context of accelerating global warming is highlighted. The relevant conceptual apparatus is considered from the perspective of the qualimetric assessment of climate as the quality of the long-term weather regime.

Key words: climate, climate system, climate change, global warming, qualimetry.

З кліматом як природним феноменом має справу будь-яка людина, що колись жила, живе чи буде жити на Землі. Незалежно від нашого місця проживання та будь-яких соціо-демографічних, економічних чи інших ознак, всі ми перебуваємо в певному середовищі з його унікальними характеристиками щодо температури, вологості, сонячної радіації тощо, які в сукупності формують розуміння клімату певної території. Клімат є одним з важливих чинників, який люди враховують, обираючи місце для постійного проживання, плануючи вироснування сільськогосподарських культур чи розміщення певних виробництв.

З іншого боку, господарська діяльність людей справляє безпосередній вплив на клімат: розвиток технологій та їх масштабне застосування спричинив ефект глобального потепління – поступового систематичного зростання температури поверхні Землі та океану. Зокрема, в Україні впродовж останніх 30 років середня річна температура підвищилась на 1,2°C [1].

Глобальне потепління несе загрозу зміни клімату, яка здатна спричинити низку несприятливих природних явищ – посух, повеней, ураганів, затоплення прибережних територій, хвиль тепла (періодів аномально високих температур).

В Звіті про глобальні ризики за 2024 р. Всесвітній економічний форум оцінює імовірність реалізації ризику екстремальних погодних умов в цьому році в 66% [2]. З 2017 р. екстремальні погодні умови знаходяться на першій позиції серед усіх глобальних ризиків [3].

Відтак в сучасних умовах інтенсивних змін клімату актуалізується питання оцінювання його якості. Це завдання може бути виконане засобами кваліметрії, оскільки методи кваліметричного оцінювання є застосовними до широкого кола об'єктів, включно з живою та неживою природою [4, с. 481]. Використання методів кваліметрії для кількісного оцінювання якості клімату планети в цілому чи окремих територій потребує попереднього з'ясування понятійного апарату щодо об'єкта аналізу.

Поняття клімату не слід змішувати з поняттям погоди. Останнє стосується нетривалого часового відрізка: погода – це фізичний стан атмосфери в певний момент часу в певній місцевості, що оцінюється деякими кількісними характеристиками метеорологічних величин [5, с. 14].

Натомість клімат розглядається для тривалого періоду часу і для значних за розміром територій. Це багаторічний режим погоди, зумовлений сонячною радіацією, її перетворенням у діяльному шарі земної поверхні та пов'язаною з нею циркуляцією атмосфери й океанів і характерний для певної місцевості [6].

Прийнято розмежовувати поняття клімату на глобальному та регіональному (локальному) рівнях.

Глобальний клімат визначається «як статистичний ансамбль станів, які проходить глобальна кліматична система за період часу в декілька десятиріч» [7, с. 371]. Відповідно окремі прояви глобального клімату на певних територіях або в конкретних місцевостях формують регіональні (локальні) клімати.

Кліматична система Землі є сукупністю елементів її геосфери: атмосфери (газової оболонки), гідросфери (водної оболонки), літосфери (твердої зовнішньої оболонки), кріосфери (покрытих льодом областей земної поверхні) та біосфери (сфери життя). Складові кліматичної системи є відмінними одна від одної за їх фізичними властивостями та інерційністю щодо реагування на зовнішні впливи.

Кваліметричне оцінювання клімату передбачає його розуміння як якості багаторічного режиму погоди. При цьому клімат має розглядатись як складна властивість, утворена ієрархічною сукупністю простих властивостей. Операціоналізацію останніх та побудову дерева властивостей об'єкта оцінювання доцільно проводити в розрізі окремих складових кліматичної системи.

Список використаних джерел:

1. Станкова М. Д. Наслідки глобального потепління в Україні. *XXI Міжнародна молодіжна науково-практична конференція «Історія розвитку науки, техніки та освіти», присвячена 125-річчю КПІ ім. Ігоря Сікорського* (13 квітня 2023 р., м. Київ) : збірник праць. Київ, 2023. С. 101-103. URL: <https://ela.kpi.ua/items/5a0d7f14-2e29-45f3-be23-9aa1d456b4ef>
2. World Economic Forum. The Global Risks Report 2024. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_The_Global_Risks_Report_2024.pdf
3. Задорожна Р.П. Екологічні ризики в системі глобальних загроз. Сталій розвиток сільського господарства: глобальні зміни та національні особливості досягнення : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Біла Церква, 28-29 травня 2019 р. Біла Церква, 2019. С. 38–40.
4. Формування конкурентоспроможності аграрного підприємства в умовах екологізації та нового технологічного укладу аграрного виробництва / П.І. Юхименко, О.А. Шуст, Т.М. Димань та ін. За заг. ред. д-ра екон. наук, професора Шуст О.А. Біла Церква: БНАУ, 2024. 552 с.
5. Кліматологія: підручник / О.О. Врублевська, Г.П. Катеруша, Л.Д. Гончарова. Одес. держ. еколог. ун-т. Одеса: Екологія, 2013. 344 с.

6. Клімат / В.М. Бабиченко, Л.М. Гущина, Н.В. Ніколаєва // Енциклопедія Сучасної України / Редкол. : І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2013. Режим доступу : <https://esu.com.ua/article-8461>

7. Метеорологія і кліматологія: Підручник / Під редакцією д.ф.-м.н., професора Степаненка С.М. Одеса, 2008. 533 с.

УДК 338.532:33.025.12

АРБУЗОВА Т.В., канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

E-mail: tv_arbuzova@ukr.net

МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ДИНАМІЧНА СИСТЕМА НАПРЯМІВ ВПЛИВУ ТА ВЗАЄМОДІЇ ОБ'ЄКТІВ І СУБ'ЄКТІВ РЕГУЛЮВАННЯ

Розглянуто зміст механізму державної політики, його взаємозв'язок з об'єктами і суб'єктами регулювання. Обґрунтовано необхідність систематизації напрямів державної політики як ефективного динамічного механізму управління розвитком суспільства.

Ключові слова: механізм державної політики, об'єкт політики, суб'єкт політики, напрями державної політики, система, взаємодія, регулювання.

Arbuzova T. PhD in Economics

Bila Tserkva National Agrarian University

THE STATE POLICY MECHANISM AS A DYNAMIC SYSTEM OF INFLUENCE AND INTERACTION DIRECTIONS OF REGULATORY OBJECTS AND SUBJECTS

The content of the state policy mechanism, its relationship with the objects and subjects of regulation have been considered in the article. The necessity of the directions systematization of state policy as an effective dynamic mechanism for managing the development of society has been substantiated.

Key words: mechanism of state policy, object of policy, subject of policy, directions of state policy, system, interaction, regulation.

Державна політика є напрямом дій (чи бездіяльності), обраним владою для розв'язання певних суспільних проблем або їх сукупності. Зміст державної політики виявляється у визначенні проблеми, конкретизації цілей та застосуванні прямих чи опосередкованих інструментів її подолання [1, с. 11].

Механізм державної політики є комплексною системою, яка включає інституційні та неінституційні елементи, що сприяють формуванню та реалізації політичних рішень у суспільстві. До інституційних елементів належать організації, структури та офіційні правила, які регулюють діяльність органів влади. Неінституційні елементи – традиції, цінності та неформальні процедури, що впливають на прийняття рішень. Ця система охоплює взаємодію державних органів (законодавчих і виконавчих) між собою та з інститутами громадянського суспільства (не є частиною державних структур) для розробки та реалізації політичних і адміністративних рішень у відповідній сфері життєдіяльності суспільства шляхом встановлення і перерозподілу між ними головних елементів управлінського зв'язку – цілей, пріоритетних завдань, функцій, правил прийняття рішень, обов'язків, повноважень, відповідальності. [2, с. 51]. Отже, механізм державної політики – це система інститутів, інструментів, процедур, законів та регуляцій, які використовуються державою для впливу на соціальні, економічні, інші процеси в країні. Цей механізм включає в себе прийняття рішень, розробку стратегій, виконання програм та моніторинг їх результатів. Мета механізму державної політики полягає в

досягненні певних цілей, приміром, забезпечення економічного зростання, соціальної справедливості, екологічної стійкості тощо.

Механізм державної політики взаємодіє з об'єктами і суб'єктами регулювання в контексті впливу на соціально-економічні процеси. Об'єктами політики є конкретні сфери або ключові проблеми, на які спрямована діяльність держави для розвитку і регулювання життєвої діяльності суспільства.

Основні об'єкти державної політики – економіка, соціальна сфера, політична система, право і безпека, охорона навколишнього середовища, культура і освіта, зовнішня політика т. і.

Суб'єкти – це учасники, які беруть участь у формуванні, прийнятті та виконанні державної політики, такі як парламент, президент, уряд, судові органи, місцеві органи влади, політичні партії та рухи, громадські організації, ЗМІ, бізнес-структури, експерти та наукові інституції, міжнародні організації тощо. Таким чином, суб'єкти державної політики – це різноманітні актори, як державні, так і недержавні, які взаємодіють між собою, формуючи та реалізуючи політичні рішення. Механізм державної політики взаємодіє з об'єктами і суб'єктами регулювання шляхом встановлення правил, законів, програм та інструментів, які спрямовані на досягнення певних цілей.

Суб'єкти державної політики включені у процес прийняття рішень, розробки стратегій та виконання програм державної політики. Таким чином, механізм державної політики взаємодіє з об'єктами і суб'єктами регулювання для забезпечення ефективного управління соціально-економічними процесами в країні. Механізм державної політики є динамічним, оскільки він постійно змінюється і адаптується до нових умов, викликів та потреб суспільства.

Державна політика піддається періодичним оновленням, коригуванням та вдосконаленням з метою досягнення поставлених цілей. Нові технології, зміни в економіці, соціальні та політичні тенденції впливають на механізм державної політики, що робить його динамічним і гнучким для адаптації до змін.

Основні напрями державної політики охоплюють різноманітні сфери суспільного життя і спрямовані на досягнення соціально-економічного розвитку, забезпечення національної безпеки та добробуту громадян. Ось деякі з ключових напрямів:

1. Економічна політика – спрямована на регулювання економіки держави, зокрема: податкова та бюджетна політика, грошово-кредитна політика, підтримка малого та середнього бізнесу, інвестиційна політика, регулювання ринку праці та зайнятості, антимонопольна, антиінфляційна, кон'юнктурна, структурна, цінова, зовнішньоекономічна тощо.

2. Соціальна політика – включає заходи для забезпечення добробуту громадян, насамперед: політика у сфері охорони здоров'я, освітня політика, соціальний захист і пенсійне забезпечення, боротьба з бідністю і нерівністю, підтримка вразливих верств населення (пенсіонери, малозабезпечені, люди з інвалідністю), демографічна політика, міграційна політика, житлова т. і.

3. Правова та судова політика – спрямована на забезпечення законності та правопорядку: реформування судової системи, захист прав і свобод громадян, правоохоронна діяльність, антикорупційна політика тощо [1, с. 52].

4. Національна безпека і оборонна політика – пов'язана з обороною країни та захистом її національних інтересів: політика у сфері оборони та військової безпеки, боротьба з тероризмом, політика кібербезпеки т. і.

5. Зовнішня політика – стосується відносин з іншими державами та міжнародними організаціями, зокрема, дипломатичні відносини, співробітництво в галузі безпеки та

економіки, підтримка участі в міжнародних організаціях (ООН, НАТО, ЄС), політика надання міжнародної допомоги.

6. Енергетична політика – комплекс державних заходів і стратегій, спрямованих на розвиток енергетичної інфраструктури, підвищення енергетичної безпеки та забезпечення ефективного використання енергетичних ресурсів, сталий розвиток енергетичного сектора [3, с. 260].

7. Екологічна політика – націлена на збереження навколишнього середовища, як-от політика охорони природи та природних ресурсів, енергоефективність і розвиток відновлюваних джерел енергії, боротьба зі зміною клімату та зменшення викидів шкідливих речовин [3, с. 261].

8. Інноваційна та науково-технічна політика – розвиток науки, технологій та інновацій – передбачає політику підтримки наукових досліджень, розвиток високотехнологічних галузей економіки, інновації в промисловості та ІТ-секторі тощо.

9. Культурна політика – пов'язана з розвитком культури, мистецтва та освіти, зокрема: підтримка національної культурної спадщини, розвиток мистецтва та творчих індустрій, зміцнення національної ідентичності та культурної самобутності т. і.

10. Регіональна політика – забезпечує рівномірний розвиток регіонів: підтримка економічного розвитку регіонів, децентралізація і місцеве самоврядування, інфраструктурні проекти на місцевому рівні тощо.

Кожен із цих напрямів є важливим для забезпечення ефективного функціонування держави та підвищення рівня життя населення. Напрями державної політики можуть варіюватися в залежності від потреб суспільства та стратегічних цілей країни. В багатьох випадках віднесення до певного напрямку державної політики є досить умовним, оскільки не обмежується лише вказаним видом, а тісно переплітається з одним чи низкою інших і є свідченням системності, цілісності та взаємообумовленості механізму державної політики, його об'єктів впливу і суб'єктів формування і реалізації.

Таким чином, механізм державної політики можна розглядати як організовану сукупність напрямів, засобів і правил, за допомогою яких відбувається управління суспільством (об'єктом) і взаємодія держави з громадянами (суб'єкта) з обов'язковим контролем за виконанням рішень та врегулюванням конфліктів, що можуть виникнути під час їх реалізації.

Список використаних джерел:

1. Державна політика забезпечення національної безпеки України: основні напрямки та особливості здійснення. : монографія / Криштанович М. Ф., Пушак Я. Я., Флейчук М. І., Франчук В. І. Львів : Сполом, 2020. 418 с. URL: <http://surl.li/hhdazy> (дата звернення 17.09.2024).

2. Підготовка до єдиного державного кваліфікаційного іспиту здобувачів магістратури 281 «Публічне управління та адміністрування» : навч. посіб. / за заг. ред. проф. С. Д. Гусарева. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. 393 с.

3. Арбузова Т. В. Енергетична безпека в контексті економічної, екологічної та техногенної безпеки держави. *Екологічн а безпека держави* : тези доп. Всеукр. круглого столу, м. Київ, 16 вересня 2021 р. / редкол. О. С. Волошкіна та ін. Київ : ІТТА, 2021. 274 с. С.259-264. URL: <https://itta.org.ua/pershij-vseukrainskij-kruglij-stil-ekologichna-bezpeka-derzhavi/> (дата звернення 19.09.2024).

УДК: 330.3:330.4

БОНДАР О.С., канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

E-mail: osbondar22@gmail.com

ТКАЧЕНКО О.В., канд. педагог. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ЦИРКУЛЯРНА ЕКОНОМІКА В УКРАЇНІ: ЕКОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Поєднання інноваційних підходів циркулярної економіки та принципів управління навколишнім середовищем дозволяє суб'єктам господарювання зменшити витрати природних ресурсів, підвищити якість продукції та зменшити негативний вплив на довкілля. Цей підхід передбачає створення сталої економіки, де бізнес працює в гармонії з природою, забезпечуючи економічний успіх і зберігаючи навколишнє середовище для майбутніх поколінь.

Ключові слова: циркулярна економіка; лінійна економіка; бізнес-модель; сталий розвиток, управління відходами.

Bondar O., Candidate of Economic Sciences (PhD)

Tkachenko O., Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Bila Tserkva National Agrarian University

CIRCULAR ECONOMY IN UKRAINE: ENVIRONMENTAL CHALLENGES AND WAYS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

The combination of innovative approaches of the circular economy and the principles of environmental management allows business entities to reduce the consumption of natural resources, improve the quality of products and reduce the negative impact on the environment. This approach involves creating a sustainable economy where business works in harmony with nature, ensuring economic success and preserving the environment for future generations.

Key words: circular economy; linear economy; business model; sustainable development, waste management.

У сучасному світі загострення екологічних проблем та виснаження природних ресурсів змушує людство переосмислити підходи до економічної діяльності. Одним із таких інноваційних підходів є концепція циркулярної економіки, яка передбачає замкнутий цикл виробництва та споживання, з мінімізацією відходів та максимально ефективним використанням ресурсів. Принципи циркулярної економіки тісно пов'язані з екологічним управлінням, що має на меті збереження навколишнього середовища для майбутніх поколінь.

Циркулярна економіка є альтернативною до традиційної лінійної моделі «взяти-використати-викинути». Основна ідея циркулярної моделі полягає у створенні циклічних процесів, у яких ресурси використовуються повторно, зменшуючи тим самим відходи. Це може включати переробку відходів у нові продукти, повторне використання матеріалів або навіть створення біологічних продуктів, які можуть безпечно повертатися до природного середовища після використання.

Основними принципами циркулярної економіки є: розроблення продуктів для довготривалого використання: проектування речей таким чином, щоб вони могли служити довго, а їхні компоненти могли бути перероблені або відновлені; використання відновлюваних ресурсів: Максимальне використання відновлюваних матеріалів та джерел енергії; відновлення природних систем: Сприяння відновленню екосистем за допомогою розумного використання ресурсів і перехід на стійкі методи виробництва.

Управління навколишнім середовищем є багатогранною дисципліною, яка спрямована на гармонізацію людської діяльності з потребами екосистеми. Це включає в себе як практичні методи управління, так і законодавчі ініціативи, що регулюють використання природних ресурсів і захист довкілля.

Ключові принципи екологічного управління включають: запобігання забрудненню: Кращою стратегією є не очищення після забруднення, а попередження виникнення шкідливих викидів. Циркулярна економіка пропонує механізми зменшення відходів ще на стадії виробництва; раціональне використання ресурсів: Екологічне управління передбачає зменшення надмірного використання ресурсів та ефективність їх споживання. У рамках циркулярної економіки важливо створювати товари з мінімальними витратами матеріалів та енергії; збереження біорізноманіття: Захист та відновлення екосистем, флори та фауни є важливим завданням. Циркулярна економіка допомагає уникати екологічних руйнувань, впроваджуючи стійкі підходи до використання природних ресурсів.

Управління довкіллям базується на потребі забезпечення збалансованого розвитку економіки, що не шкодить природі. Цей принцип доповнює циркулярну економіку, адже обидві моделі спрямовані на забезпечення економічного зростання без шкоди довкіллю.

Україна має значний потенціал для впровадження циркулярної економіки завдяки низці факторів:

Сільськогосподарські відходи: Україна є однією з провідних аграрних країн, і велика кількість сільськогосподарських відходів може бути перероблена для створення біогазу, компосту або інших ресурсів.

Гірничо-металургійна промисловість: Металургія є одним із ключових секторів економіки України, і впровадження циркулярних технологій у цьому секторі може зменшити енерговитрати та використання природних ресурсів, наприклад, через переробку металобрухту.

Інновації в будівництві: У будівельній галузі циркулярна економіка може сприяти зменшенню відходів шляхом повторного використання будівельних матеріалів, реновації старих будівель замість їх знесення, а також використання екологічно чистих матеріалів.

Перероблення відходів: У країні існує нагальна проблема із твердими побутовими відходами. Створення ефективних систем збору, сортування та переробки сміття дозволить зменшити кількість відходів на звалищах і сприятиме перетворенню відходів на ресурс.

Хоча потенціал циркулярної економіки в Україні величезний, існує низка викликів, які заважають її повноцінному впровадженню. Законодавство України ще не повною мірою адаптоване для підтримки циркулярної економіки. Потрібні чіткі закони, які регулюватимуть питання переробки, повторного використання матеріалів та стимулювання підприємств до екологічно стійкої діяльності.

Для успішного впровадження циркулярної економіки необхідна розвинута інфраструктура для сортування, переробки та транспортування відходів, яка в Україні поки що знаходиться на початковому етапі розвитку. Перехід на циркулярну модель потребує значних капіталовкладень у технології переробки, впровадження інновацій та створення інфраструктури. Для цього необхідна як державна підтримка, так і інтерес з боку бізнесу.

Україна рухається в напрямку циркулярної економіки завдяки міжнародним зобов'язанням, зокрема, у рамках Угоди про асоціацію з ЄС. Одним із ключових завдань є інтеграція принципів циркулярної економіки в національну стратегію розвитку. Український уряд вже приймає перші кроки для стимулювання сталого використання

ресурсів та екологічного управління, зокрема через програми енергозбереження та реформу управління відходами.

В Україні вже існують успішні приклади використання циркулярної економіки. Кілька компаній у галузі переробки, зокрема у сфері паперових відходів та пластику, впроваджують інноваційні підходи для переробки відходів та їх повторного використання («Київміськвторресурси», «УкрЕкоПром», «Вторма», «Київкартон» та інші).

Сільськогосподарські підприємства починають впроваджувати біогазові установки, які перетворюють аграрні відходи на енергію, зменшуючи залежність від викопних видів палива.

У містах з'являються стартапи та малі підприємства, що займаються екофрендлі продукцією — від одягу зі вторинних матеріалів до упаковок, що розкладаються.

Циркулярна економіка є перспективним напрямком для сталого розвитку України. Вона не тільки дозволяє зменшити негативний вплив на довкілля, але й сприяє економічному зростанню шляхом створення нових робочих місць і технологічних інновацій. Хоча на шляху впровадження існує низка викликів, за підтримки держави, бізнесу та міжнародних партнерів, Україна може перейти на циркулярну модель і стати прикладом для інших країн у сфері екологічної відповідальності та сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Cezarina, Chivu, Viorel, Paunoiu, Afteni, M.. (2024). Study on the transition from the linear economy to the circular economy. *Annals of «Dunarea de Jos» University of Galati Fascicle V Technologies in machine building*. 39. 49-55. 10.35219/tmb.2021.08.

2. Ho, Yi-Hui, Lin, Chieh-Yu. (2024). Circular economy implementation and sustainability performance of the textile industry in an emerging economy. *International Journal of Clothing Science and Technology*. 36. 10.1108/IJCSST-02-2024-0048.

УДК 339.9

БІЛИК О.В., канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

E-mail: bilyk.olha@btsau.edu.ua

ПОЛІЩУК С.П., канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

E-mail: polishchuk.svitlana@btsau.edu.ua

ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН ПІД ЧАС ВІЙНИ

Проаналізовано вплив війни на зовнішньоекономічну діяльність України. Виявлено загальні тенденції експортно-імпортних операцій. Визначено бар'єри для вітчизняного експорту.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, експорт, державне управління.

Bilyk O., Candidate of Economic Sciences (PhD)

Polishchuk S., Candidate of Economic Sciences (PhD)

Bila Tserkva National Agrarian University

FEATURES OF UKRAINE'S FOREIGN ECONOMIC ACTIVITIES IN THE SYSTEM OF INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS DURING THE WAR

The impact of the war on the foreign economic activity of Ukraine is analyzed. The general trends of export-import operations have been revealed. Barriers to domestic exports have been identified.

Key words: foreign economic activity, export, state administration.

В умовах активізації глобалізаційних процесів посилюється роль зовнішньоекономічних відносин окремих країн. Зовнішня торгівля як форма міжнародних економічних відносин дозволяє підвищувати рівень життя та задоволення потреб населення, а також конкурентоспроможність національних економік. Домінантні позиції на світовому ринку займають розвинуті країни світу, на які припадає близько 2/3 від усього обсягу як експортних, так і імпорتنих операцій. Наразі головними світовими експортерами вважаються Китай, США, Німеччина, Японія, Південна Корея.

Зовнішньоекономічна діяльність України, що забезпечується шляхом здійснення зовнішньої торгівлі товарів та послуг, а також економічного та науково-технічного співробітництва, завжди була однією із головних складових зовнішньої політики держави. ЗЕД України підсилює економічну безпеку країни за рахунок отримання прибутку від експортних поставок, допомагає зміцнювати економічні зв'язки з іншими державами та позиціонує її на світовому ринку як невід'ємного учасника міжнародних відносин [3].

Протягом 2005 – 2021 рр. спостерігалось збільшення загальних обсягів зовнішньої торгівлі України та налагоджування зовнішньоекономічних відносин України з країнами ЄС. Аналіз показав, що протягом останніх 10 років вітчизняний експорт мав чітко виражений фокус на країни ЄС з одночасним скороченням обсягів поставок до РФ, що було зумовлено підписанням Постанови Комісії ЄС щодо надання преференцій ЄС для України [6], а також анексією українських територій у 2014 році.

Наразі розвиток зовнішньоекономічної діяльності України є ускладненим, що викликано, в першу чергу, безпосередніми військовими діями, які зумовили значне скорочення експортного виробництва. Адже присутність України на міжнародному ринку завжди мало яскраво виражений сировинний характер, а продукція АПК традиційно була і є основою вітчизняного експорту. Це негативно вплинуло на ЗЕД України, оскільки вагомими факторами впливу стали: неможливість проведення агротехнічних та посівних заходів через окупацію, постійні обстріли, замінування; блокування морських експортно-імпорتنих логістичних ланцюгів; руйнування об'єктів переробки та зберігання сільськогосподарської продукції.

В умовах військового стану вітчизняний експорт виступає індикатором надійності торговельного потенціалу країни та її економічної стійкості. Слід відмітити, що з початком повномасштабного вторгнення обсяги експортних поставок з України суттєво знизилися. Зокрема, в 2021 році Україна експортувала товарів на суму 68,2 млрд. дол., в 2022 році – на 44 млрд. дол., в 2023 році – на 36 млрд. дол., що на 36 % менше, ніж у 2021 році. У 2022 році Україна із часткою 0,2% у світовому експорті товарів посідає лише 63 сходинку у рейтингу експортерів міжнародного ринку [2].

Крім зменшення обсягів зовнішньої торгівлі України негативним наслідком військових дій стає географічне обмеження експортно-імпорتنих операцій. Так, зокрема, з початком повномасштабного вторгнення в Україну було введено спочатку часткове, а згодом і повне ембарго на експортно-імпорتنі операції із РФ [4], поряд з цим заблокований доступ до вітчизняних портів в Чорному та Азовському морях позбавив можливості використовувати для зовнішньої торгівлі південний напрямок Чорного моря. Цілком логічно, що в цих умовах відбувається збільшення частки країн ЄС в географічній структурі експортно-імпорتنих операцій. І, таким чином, ЄС стає головним торговельним партнером України. У 2022 році питома вага торгівлі товарами з ЄС склала 55,2 % від загального обсягу зовнішньої торгівлі України, у 2023 році цей показник був на рівні 56 % [1].

Військова агресія РФ проти України призвела до перебудови системи державного управління в сфері ЗЕД, що змусило використовувати нові антикризові підходи. Так, для забезпечення продовольчої безпеки та ефективної логістики, вперше за останні 20 років

було введено поняття «товарів критичного імпорту». З метою забезпечення продовольчої безпеки України, було розширено перелік товарів, що підлягають квотуванню та ліцензуванню, серед яких: м'ясо ВРХ, жито, овес, гречка, просо, цукор, сіль, а також мінеральні добрива [2].

Крім квот на експорт, встановлених урядом України, бар'єрами для вітчизняного експорту є інструменти, що блокують доступ до ринків збуту інших країн. І хоча у січні 2024 року Європейська комісія запропонувала продовжити режим безмитної торгівлі з Україною ще на рік, режим вільної торгівлі з ЄС буде продовжено, але з певними застереженнями, що стосуються так званих «запобіжних заходів», а саме оперативного відновлення тарифних квот, встановлених Угодою про асоціацію, якщо імпорт семи українських товарів перевищить ліміт. Запобіжні заходи стосуватимуться семи груп товарів, які можуть значно впливати на найбільш чутливі ринки ЄС, серед яких ринки птиці, яєць, цукру, вівса, кукурудзи, крупи та меду [5].

Отже, у сфері ЗЕД України на сьогодні є можливості по просуванню вітчизняних товарів і послуг на міжнародних ринках. Долаючи виклики, спричинені військовими діями і готуючись до відновлення економіки у післявоєнний період, суб'єктам ЗЕД важливо консолідувати свої зусилля з метою підвищення експортного потенціалу України.

Список використаних джерел:

1. Бюлетень стану торговельних відносин між Україною та ЄС у 2023 році. Сайт Міністерство економіки України . URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=ae131754-36dc-4e6f-9a8f-89e872b8b451&title=BiuletynPotocznegoStanuTorgovelnikhVidnosinMizhUkrainoiuTas>
2. Зовнішньоекономічна діяльність в умовах війни. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://biz.ligazakon.net/analytics/210611_zovnishnoekonomchna-dyalnst-v-umovakh-vyni.
3. Кваша, С., Павленко, О., & Вакулєнко, В. (2024). Наукові засади розвитку зовнішньоекономічної діяльності в контексті міжнародних відносин України в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство, (61). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-6>
4. Україна повністю заборонила експорт товарів до росії. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3580710-ukraina-povnistu-zaboronila-eksport-tovariv-do-rosii.html>
5. Торговля вільна, але не до кінця: що зміниться для українського агроекспорту до ЄС. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2024/05/22/7186417/>
6. Regulation (EU) NO 374/2014 of the European Parliament and of the council of 16 April 2014 on the reduction or elimination of customs duties on goods originating in Ukraine, (2014). <https://www.chamber.kr.ua/images/PDF/eur-No374-2014.pdf>

УДК 336.1:332.1

ЗАБОЛОТНИЙ В.С., канд. екон.наук.

Білоцерківський національний аграрний університет

E-mail: zabolotnys120485@gmail.com

ОПОДАТКУВАННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ У ПЕРІОД ВІЙНИ

У дослідженні розглядаються теоретико-методичні та практичні аспекти функціонування фермерських господарств та особливості їх оподаткування в умовах війни.

Ключові слова: фермерське господарство, податки, оподаткування, єдиний податок, податок з доходів фізичних осіб, військовий збір.

Zabolotnyi V., Ph D in Economics, associate Professor,
Bila Tserkva National Agrarian University, Bila Tserkva, Ukraine

SUPPORT OF FARMING STATES DURING THE WIN PERIOD

The study examines the theoretical, methodological and practical aspects of the functioning of farms and the peculiarities of their taxation in wartime conditions.

Key words: farmer dominion, taxes, taxes, single tax, personal income tax, military tax.

На сьогодні в економіці України спостерігаються кризові явища пов'язані, насамперед з повномасштабним вторгненням на територію нашої держави, знищенням великої кількості підприємств, скороченням робочих місць, відтоком кадрів тощо. В наслідок цього різко погіршуються всі макроекономічні показники. Саме тому існує об'єктивна необхідність впровадження ефективних управлінських рішень та проведення великої кількості реформ, щоб не допустити подальшої стагнації української економіки.

Тобто, бачимо, що так званий економічний фронт, набуває не менш важливого значення ніж справжній військовий. Особливе місце при цьому відіграє агропромисловий комплекс України, як галузь народного господарства, яка вирішує питання продовольчої безпеки населення. Слід зазначити що в цих питаннях важливу роль відіграють фермерські господарства.

Війна в Україні суттєво вплинула на всі сфери життя, включаючи сільське господарство. Фермерські господарства, основа української економіки, стикаються з безпрецедентними труднощами.

Основні особливості функціонування фермерських господарств в Україні на сьогодні:

- Значна кількість сільськогосподарських земель є замінованими. Це значно ускладнює і уповільнює процеси вирощування сільськогосподарських культур, адже значний час витрачається на розмінування ріллі.
- Проблеми логістики: руйнування, в наслідок бойових дій, доріг, мостів та інфраструктури ускладнює доставку добрив, засобів захисту рослин, пестицидів, пального та реалізацію готової продукції.
- Обмеженість трудових ресурсів: мобілізація, вимушена міграція трудових ресурсів призвели до гострого дефіциту робочої сили в аграрному секторі економіки.
- Зміни в структурі посівів: фермери змушені змінювати структуру посівів на користь культур, які дозрівають швидше і потребують менше догляду.
- Проблеми збуту: Через активні бойові дії складно експортувати продукцію, а внутрішній ринок не здатний поглинути весь зібраний врожай.
- Фінансові труднощі: Фермери зіткнулись з великими фінансовими проблемами спричиненими зростанням цін на ресурси, втрату частини врожаю та нестабільність валютного курсу.
- Психологічний тиск: Постійна тривога, страх за життя та майбутнє негативно впливають на психологічний стан фермерів, знижуючи їхню продуктивність.

Але, незважаючи на наявні складнощі українські фермери продовжують свою господарську діяльність та забезпечують, серед іншого, значну частку податкових надходжень до бюджетів всіх рівнів.

Відповідно до Закону України *"Про фермерські господарства"*- фермерські господарства є формою підприємницької діяльності, а отже вони також мають оподатковуватися відповідно до законодавства [1]. Згідно норм ПКУ Фермерське господарство може обрати для себе 1 з двох варіантів оподаткування: або загальна системи оподаткування або спрощена. Багато хто вважає загальну систему оподаткування більш складною. Однак вона є найбільш об'єктивною для фермерського господарства як сільськогосподарського виробника.

Загальну систему оподаткування обирають ті фермерські господарства, які:

1 Мають потребу в заборонених єдиним податком формах розрахунків (бартер тощо).

2. Перевищують дозволений податковим кодексом ліміт виручки (1167 тис. зарплат на 01.01.2024р).

Фермерське господарство яке зареєстроване як ФОП то загальна система

оподаткування передбачає сплату ПДФО, ВЗ та ЄСВ. Перевагою загальної системи оподаткування є те що податки сплачуються з прибутку а не з доходу. Тобто фермерським господарствам, які мають значні витрати, вигідніше бути на загальній системі оподаткування. Крім того на загальній системі оподаткування фермерське господарство може реєструватись як платник ПДВ та ряд інших податків.

У випадку коли фермерське господарство реєструється як суб'єкт спрощеної системи оподаткування воно сплачує лише Єдиний податок та Єдиний соціальний внесок.

На сьогодні ПКУ передбачено 4 групи єдиного податку:

1 група – фермерські господарства сплачують єдиний податок – 10 % від прожиткового мінімуму і ЄСВ – 22 % від мінімальної заробітної плати. Така форма оподаткування оптимальна для дрібнотоварних фермерських господарств без найманих працівників які володіють земельною площею до 2 га.

2 група – Єдиний податок 20 % від прожиткового мінімуму та ЄСВ 22 % від мінімальної зарплати. Сплата ЄП обов'язкова навіть якщо таке фермерське господарство за звітний період не отримувало доходів.

3 група – Єдиний податок у розмірі 5 % від доходу для неплатників ПДВ і 3 % для платників ПДВ. А також 22 % ЄСВ

4 група єдиного податку передбачена для сільськогосподарських товаровиробників за виконання таких умов:

ФОП може здійснювати свою діяльність виключно в межах Закону «Про фермерські господарства»: здійснюють виключно виробництво с.г. продукції; не мають найманих працівників; членами ФГ можуть бути лише члени сім'ї; площа с.г. угідь – від 0,5 до 20 га.

ФГ, яке є платником ЄП 4 групи, сплачує ЄП у відсотках від нормативної грошової оцінки наявних земельних угідь.

Таким чином ми розглянули особливості оподаткування фермерських господарств в період війни та переконались що фермери можуть самостійно обирати оптимальну для себе форму та систему оподаткування залежно від своїх ресурсів, обсягу доходів тощо.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про фермерське господарство» у редакції від 20.10.2021р. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text>
2. ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ): URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2845>
3. Податковий кодекс України редакція станом на 01.10.24 [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
4. ОПОДАТКУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ПОДАТКОВИХ ЗМІН): Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2579> Овчаренко Т., Бочі А., Поворозник В. Особливості формування бюджету ОТГ [Електронний ресурс] / Т.Овчаренко / 2022 – URL: https://icps.com.ua/assets/uploads/images/images/eu/t_ormuvannya_vikon_budjet_final.pdf
5. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – URL: www.ukrstat.gov.ua.
6. Офіційний веб-сайт Державної фіскальної служби України [Електронний ресурс]. – URL : sfs.gov.ua.
7. РОЗВИТОК СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ В УМОВАХ ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ В СОТ): URL: <https://magazine.faaf.org.ua/rozvitok-sistemi-opodatkuвання-silskogospodarskihtovarovirobnikiv-v-umovah-chlenstva-ukraini-v-sot>.

ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ ВІЙНИ НА ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Зроблено аналіз основних викликів пенсійної системи під час війни. Виокремлені основні дії уряду щодо впливу на кризу пенсійного забезпечення в Україні.

Ключові слова: пенсійне забезпечення, війна, Україна, пенсії, Пенсійний фонд, соціальний захист, реформи.

Dragan O., Ph D in Economics

Bila Tserkva National Agrarian University, Bila Tserkva, Ukraine

EVALUATION OF THE INFLUENCY OF PENSION SECURITY IN UKRAINE: ANALYSIS AND PROSPECTS

An analysis of the main challenges of the pension system during the war was made. The main actions of the government regarding the impact on the pension crisis in Ukraine are highlighted.

Key words: pension provision, war, Ukraine, pensions, Pension Fund, social protection, reforms.

Війна на сході України, що почалася у 2014 році, а також повномасштабне вторгнення Росії в 2022 році, суттєво вплинули на всі аспекти соціально-економічного життя країни, включаючи пенсійне забезпечення. Пенсійна система, яка вже до початку воєнних дій мала певні структурні проблеми, зіткнулася з новими викликами, такими як зростання кількості внутрішньо переміщених осіб, економічні втрати, нестабільність ринку праці, а також зменшення кількості активних платників податків [1].

Основні виклики пенсійної системи під час війни:

1. Скорочення доходів Пенсійного фонду. Війна спричинила значне скорочення робочих місць, особливо в регіонах, де ведуться бойові дії. Через це багато підприємств припинили свою діяльність, а кількість платників соціальних внесків зменшилася. В умовах економічної кризи доходи Пенсійного фонду значно скоротилися, що поставило під загрозу стабільність виплат пенсій.

2. Зростання кількості пенсіонерів та соціально незахищених осіб. Війна призвела до збільшення кількості осіб, які потребують соціальної підтримки. Це стосується як ветеранів війни, так і тих, хто постраждав від конфлікту. До цього додається проблема внутрішньо переміщених осіб (ВПО), серед яких багато пенсіонерів, які вимушено покинули свої домівки на тимчасово окупованих територіях і втратили доступ до своїх пенсій.

3. Складнощі з виплатами на тимчасово окупованих територіях. З початком бойових дій на сході та півдні України уряд втратив можливість забезпечувати пенсійні виплати на тимчасово окупованих територіях. Пенсіонери на цих територіях були позбавлені можливості отримувати належні їм виплати через відсутність банківської інфраструктури та адміністративного контролю. Це створило додаткові соціальні проблеми, коли люди втрачали свої засоби до існування.

4. Фінансовий тиск на державу. Військові витрати змушують державу перерозподіляти бюджетні кошти. В умовах значного збільшення оборонних витрат можливості підтримувати соціальні програми, включаючи пенсійне забезпечення, суттєво

обмежені. За оцінками уряду, частка витрат на пенсійні виплати у загальному бюджеті зменшилась через необхідність фінансування військових операцій.

5. Інфляція та девальвація. Війна також призвела до стрімкої інфляції та девальвації гривні, що суттєво знижує купівельну спроможність пенсіонерів. Підвищення цін на продукти харчування, ліки та інші життєво необхідні товари особливо болісно вдарило по пенсіонерах, доходи яких є фіксованими і залежать від індексації, яка не завжди встигає за темпами інфляції [2].

Відповіді уряду на кризу пенсійного забезпечення:

1. Запровадження електронних сервісів для виплат пенсій ВПО. З метою спрощення отримання пенсій для внутрішньо переміщених осіб уряд запровадив можливість дистанційного оформлення пенсійних виплат через електронні платформи. Це дозволяє пенсіонерам, які виїхали з окупованих територій, не втрачати доступ до пенсій і отримувати виплати незалежно від свого місця перебування.

2. Соціальна підтримка ветеранів. Ветерани війни отримали окремі соціальні гарантії та надбавки до пенсій. Це стосується як військовослужбовців, так і цивільних осіб, які постраждали внаслідок бойових дій. Водночас в країні діють спеціальні програми реабілітації та медичної допомоги для ветеранів, які є частиною ширшої соціальної підтримки.

3. Міжнародна підтримка. Міжнародні організації, такі як ООН та Європейський Союз, надають фінансову допомогу для підтримки соціальних програм, включаючи пенсійне забезпечення. Наприклад, проекти ООН допомагають покривати потреби найбільш вразливих верств населення, таких як літні люди, які постраждали від війни [3].

Війна значно ускладнила ситуацію з пенсійним забезпеченням в Україні. Система стикнулася з новими викликами, такими як нестабільні надходження до Пенсійного фонду, зростання кількості соціально незахищених осіб і проблеми з виплатами на окупованих територіях. Водночас уряд намагається адаптувати систему до нових умов, зокрема за рахунок міжнародної підтримки та запровадження електронних сервісів для спрощення доступу до пенсій.

Список використаних джерел:

1. Міністерство соціальної політики України. «Аналіз впливу війни на соціальну сферу», 2024.
2. Кадикало О.І. Актуальні питання соціального захисту населення України в умовах воєнного стану. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2022. № 2. С. 10–14. 540
3. Національна рада з відновлення України від наслідків війни: проект плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Соціальний захист». 2022. 32 с.

УДК 316.6-044.332:34-051:355.018

БИБА В.А., канд. екон. наук, доцент

Білоцерківський національний аграрний університет

E-mail: vbiba584@ukr.net

УТЕЧЕНКО Д.М., доктор філософії з економіки, доцент

Білоцерківський національний аграрний університет

E-mail: dashautechenko@gmail.com

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ПРАЦІВНИКІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Зосереджено увагу на важливості процесу адаптації працівника в умовах воєнного стану. Виокремлено основні аспекти соціально-психологічної адаптації працівників на підприємстві чи організації.

Ключові слова: соціально-психологічна адаптація, воєнний стан, працівник, кризові ситуації.

Byba V., Candidate of Economic Sciences (PhD)

Bila Tserkva National Agrarian University

Utechenko, D.

Bila Tserkva National Agrarian University

SOCIO-PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF LAWYERS AT THE ENTERPRISE UNDER MARTIAL LAW

Attention is focused on the importance of the process of adaptation of the employee under martial law. The main aspects of socio-psychological adaptation of employees in an enterprise or organization are allocated.

Key words: socio-psychological adaptation, martial law, worker, crisis situations.

Соціально-психологічна адаптація правників на підприємстві в умовах воєнного стану є важливим процесом, що допомагає правникам ефективно виконувати свої професійні обов'язки, незважаючи на виклики, з якими вони стикаються. Така адаптація стосується не лише професійних навичок, але й соціальних та психологічних аспектів діяльності.

У соціально-психологічному контексті адаптація – це пристосування особистості до нових умов існування в соціальному довіллі відповідно до його норм, вимог, потреб, прагнень, мотивів та інтересів самої особистості [1, 2].

Влаштуваючись на роботу, чи отримуючи нову посаду, фахівцю може бути важко пристосуватися до вже сформованного колективу, а також звикнути до нових вимог. Все залежить від методів адаптації та підходів, які використовуються на підприємстві.

Керівник, в залежності від стилю управління, ділових та особистих якостей обирає власну стратегію та підтримку «новачків» в організації.

Все кардинально змінилося від початку повномасштабного вторгнення. Стрес кожного дня, розмитість постановки цілей, депресивні стани, невпевненість у завтрашньому дні, конфлікти, морально-психологічна виснаженість, все це прямо впливає при адаптації працівників в організації.

За даними Державної служби України з питань праці, від початку збройної агресії зареєстровано 110 нещасних випадків на виробництві, 115 працівників загинуло. При виконанні трудових обов'язків, через активні бойові дії постраждали 94 працівники, 50 з яких загинули на підприємстві [3]. З кожним днем ця статистика зростає та підштовхує бізнес до вживання конкретних заходів щодо соціально-психологічної підтримки працівника в період його адаптації на підприємстві чи організації.

Перш за все, ми маємо перейняти досвід таких країн, які довгий час перебувають у військових конфліктах (Ізраїль, Грузія).

Адаптаційний період може тривати від 2 до 6 місяців. За цей час працівник проходить три психологічні стадії: гостра, оптимістична та вторинна. Вторинна стадія є найбільш вагомою для нового працівника, адже в цей період чітко приходиться розуміння відповідальності, масштабу роботи, покладених обов'язків, субординації та морально-психологічного клімату в колективі.

Основними аспектами соціально-психологічної адаптації можна виділити наступні:

1. Психоемоційна підтримка. Воєнний стан створює додаткове психологічне навантаження на індивіда, викликане невизначеністю, стресом і загрозами. Для правників

важливо забезпечити доступ до психологічної підтримки, консультацій та тренінгів зі стрес-менеджменту.

2. Навички кризового менеджменту. Важливо розвивати навички швидкого реагування на кризові ситуації та вміти знаходити правові рішення в умовах обмеженого часу.

3. Соціальна адаптація. Адаптація до нових соціальних умов на підприємстві та в суспільстві є не менш важливим елементом. Працівники повинні вміти інтегруватися в команду та підтримувати взаємодію з колегами в умовах зміни організаційної культури або структури підприємства.

4. Мотивація і професійний розвиток. Важливо підтримувати високу мотивацію серед працівників через можливості для професійного зростання, навчання та підвищення кваліфікації.

5. Юридична етика та моральні дилеми. Під час воєнного стану можуть виникати етичні виклики, пов'язані з дотриманням прав людини та законодавства в умовах обмежених ресурсів або кризових ситуацій. Працівники мають бути готовими до вирішення таких дилем відповідно до професійних стандартів та законодавства.

6. Комунікація та інформаційна підтримка. Важливо забезпечити чітку і постійну комунікацію всередині колективу, а також доступ до актуальної інформації, що сприятиме кращій адаптації. Необхідно налагодити в колективі дружню, довірливу атмосферу де кожен працівник зможе допомогти один-одному у критичних стресових ситуаціях. На даному етапі, керівник має організовувати різні неформальні заходи, запрошувати коучів для організації роботи та зміцнення колективу.

Потрібно дати достатньо часу для нового працівника, щоб пройшла успішна адаптація, адже сьогодні, кожна людина отримала різні психологічні травми, і не кожен має достатньо сил щоб з ними впоратися, тому не потрібно підганяти, та встановлювати дедлайни. Все індивідуально.

Умови праці повинні бути адаптовані до нових реалій. Активні бойові дії, повітряні тривоги заганняють працівника у стресову обстановку, і якщо в цей період ще й потрібно їхати на робоче місце, а працівник не готовий, не потрібно змушувати. В домашній та комфортній для працівника обстановці стрес легше подолати. Тому, заходи щодо зміни умов праці можуть включати наступне: гнучкі графіки роботи, можливість віддаленої праці, доступ до необхідної інформації. Проте, у випадку коли керівнику важлива постійна присутність фахівця на робочому місці, це потрібно обговорити ще на співбесіді з урахуванням того, що створені всі необхідні умови для забезпечення безпеки працівника на робочому місці та забезпечення доступу до інформації, необхідної для роботи в умовах воєнного стану.

Соціально-психологічна адаптація працівників на підприємстві під час воєнного стану потребує комплексного підходу, що включає емоційну підтримку, створення безпечного та ефективного робочого середовища, а також розвиток спеціальних навичок для роботи в кризових умовах.

Список використаних джерел:

1. Андросович К. Соціальна адаптація обдарованої особистості: від дитинства до юності : методичний посібник / К.А. Андросович, Л.І. Ткаченко, Г.В. Ільїна, І.О. Якімова, В.М. Шульга. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. 106 с.

2. Сікора Я.Б. Адаптація як об'єкт наукового дослідження: психолого-педагогічний аналіз. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота». 2022. Вип. 2(51). С. 135–139

3. Державна служба України з питань праці (Держпраці). Травматизм. Статистика. Причини. URL: <https://dsp.gov.ua/category/diyalnist/travmatyzm-statystyka-prychyny/>

УДК 336

ХОМЯК Н.В., канд. екон. наук

ГЕЙЛО С.В., магістрантка

Білоцерківський національний аграрний університет

E-mail: nvh878@ukr.net

ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ КАМЕРАЛЬНИХ ТА ДОКУМЕНТАЛЬНИХ ПЕРЕВІРОК В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Розглянуто сучасні тенденції щодо порядку проведення камеральних та документальних перевірок суб'єктів господарювання податковими органами в Україні в період дії воєнного стану.

Ключові слова: камеральна податкова перевірка, документальна податкова перевірка, суб'єкти господарювання, мораторій.

Khomiak N., Ph.D in Economics

Hello S., master's student

Bila Tserkva National Agrarian University

PROCEDURE FOR CARRYING OUT CAMERAL AND DOCUMENTARY CHECKS DURING THE WAR WAR IN UKRAINE

The current trends in the procedure for conducting desk and documentary verifications of subjects of government by the tax authorities in Ukraine during the war period are examined.

Key words: desk verification of taxes, documentary verification of taxes, subjects of government, moratorium.

Камеральна податкова перевірка - перевірка, яка проводиться у приміщенні контролюючого органу виключно на підставі даних, зазначених у податкових деклараціях (розрахунках) платника податків та даних системи електронного адміністрування податку на додану вартість (даних центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, в якому відкриваються рахунки платників у системі електронного адміністрування податку на додану вартість, даних Єдиного реєстру податкових накладних та даних митних декларацій), а також даних Єдиного реєстру акцизних накладних та даних системи електронного адміністрування реалізації пального та спирту етилового, даних СОД РРО.

Документальна податкова перевірка - перевірка, предметом якої є своєчасність, достовірність, повнота нарахування та сплати усіх передбачених цим Кодексом податків та зборів, а також дотримання валютного та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, дотримання роботодавцем законодавства щодо укладення трудового договору, оформлення трудових відносин з працівниками (найманими особами) та яка проводиться на підставі податкових декларацій (розрахунків), фінансової, статистичної та іншої звітності, реєстрів податкового та бухгалтерського обліку, ведення яких передбачено законом, первинних документів, які використовуються в бухгалтерському та податковому обліку і пов'язані з нарахуванням і сплатою податків та зборів, виконанням вимог іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, а також отриманих в установленому законодавством порядку контролюючим органом документів та податкової інформації, у тому числі за результатами перевірок інших платників податків.

Порядок проведення камеральної перевірки: проводиться посадовими особами контролюючого органу без будь-якого спеціального рішення керівника (його заступника або уповноваженої особи) такого органу або направлення на її проведення; перевірці підлягає вся податкова звітність суцільним порядком; згода платника податків на перевірку та його присутність під час проведення камеральної перевірки не обов'язкова.

Таблиця 1 - Види документальних податкових перевірок

Вид	Особливості
документальна планова	проводиться відповідно до плану-графіку
документальна позапланова	не передбачається у плані роботи контролюючого органу і проводиться за наявності хоча б однієї з підстав, визначених Податковим кодексом України
документальна виїзна	проводиться за місцезнаходженням платника податків чи місцем розташування об'єкта права власності, стосовно якого проводиться така перевірка
документальна невиїзна	проводиться в приміщенні контролюючого органу
документальна невиїзна позапланова електронна перевірка	проводиться на підставі заяви, поданої платником податків з незначним ступенем ризику, визначеним відповідно до пункту 77.2 статті 77 цього Кодексу, до контролюючого органу, в якому він перебуває на податковому обліку.

Порядок проведення документальної планової перевірки: повинна бути передбачена у плані-графіку проведення планових документальних перевірок (план-графік оприлюднюється на офіційному веб-сайті Державної податкової служби України); про проведення документальної планової перевірки керівником (його заступником або уповноваженою особою) контролюючого органу приймається рішення, яке оформлюється наказом.

Порядок проведення документальної позапланової перевірки: здійснюється за наявності хоча б однієї з таких підстав: отримано податкову інформацію, що свідчить про порушення платником податків валютного, податкового законодавства, якщо платник податків не надасть пояснення та їх документальні підтвердження на обов'язковий письмовий запит контролюючого органу; платником податків не подано в установленій законом строк податкову декларацію, розрахунки, звітність для податкового контролю за трансфертним ціноутворенням, якщо їх подання передбачено законом; платником податків подано контролюючому органу уточнюючий розрахунок з відповідного податку за період, який перевірявся контролюючим органом; виявлено недостовірність даних, що містяться у податкових деклараціях, поданих платником податків, якщо платник податків не надасть пояснення та їх документальні підтвердження на письмовий запит контролюючого органу.

1. Про проведення видається наказ.

Таблиця 2 - Строки проведення перевірок

Тип перевірки	Для великих платників податків	Для суб'єктів малого підприємництва	Інші платники податків	Можливість продовження

документальна планова	30 робочих днів	10 робочих днів	20 робочих днів	за рішенням керівника (його заступника або уповноваженої особи) контролюючого органу не більш як на 15 робочих днів для великих платників податків, щодо суб'єктів малого підприємництва - не більш як на 5 робочих днів, інших платників податків - не більш як на 10 робочих днів.
документальна позапланова	15 робочих днів	5 робочих днів	10 робочих днів	за рішенням керівника (його заступника або уповноваженої особи) контролюючого органу не більш як на 10 робочих днів для великих платників податків, щодо суб'єктів малого підприємництва - не більш як на 2 робочих дні, інших платників податків - не більш як на 5 робочих днів.

Контролюючий орган має право протягом 40 календарних днів, що настають за граничним строком подання податкової декларації, а в разі якщо така податкова декларація надана після закінчення граничного строку - за днем її фактичного подання, провести документальну перевірку платника податку згідно з підпунктом 78.1.8 пункту 78.1 статті 78 Податкового кодексу України.

Документальні та фактичні перевірки під час дії воєнного стану проводяться за наявності безпечних умов для їх проведення, а саме безпечного:

- доступу, допуску до територій, приміщень та іншого майна, що використовуються для провадження господарської діяльності та/або є об'єктами оподаткування, або використовуються для отримання доходів (прибутку), або пов'язані з іншими об'єктами оподаткування таких платників податків;

- доступу, допуску до документів, довідок про фінансово-господарську діяльність, отримані доходи, видатки платників податків та іншої інформації, пов'язаної з обчисленням та сплатою податків, зборів, платежів, про дотримання вимог законодавства, здійснення контролю за яким покладено на контролюючі органи, а також до фінансової і статистичної звітності у порядку та на підставах, визначених законом;

- проведення інвентаризації основних засобів, товарно-матеріальних цінностей, коштів, зняття залишків товарно-матеріальних цінностей, готівки.

Перелік територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих рф, визначається у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку. Дати завершення тимчасової окупації, завершення бойових дій, припинення можливості бойових дій визначаються відповідно до даних Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих рф.

Список використаних джерел:

1. Методичні рекомендації щодо організації та проведення камеральних перевірок податкової звітності платників податків, крім перевірок податкової декларації про майновий стан і доходи та податкової декларації платника єдиного податку - фізичної особи - підприємця, затверджені наказом Міністерства доходів і зборів України від 14 червня 2013 року № 165. 2. Закон України № 3453-IX "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо скасування мораторію на проведення податкових перевірок" від 09.11.2023 року.

2. Закон України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо вдосконалення онлайн-комунікації з платниками податків та уточнення окремих положень законодавства" від 23.02.2024 року.

3. Закон України "Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей податкового адміністрування під час воєнного стану для платників податків з високим рівнем добровільного дотримання податкового законодавства" від 18.06.2024 року.

УДК 005.21:366.1(477):355.018

ЗУБЧЕНКО В.В., к.е.н.

Білоцерківський національний аграрний університет

E-mail: vikazubchenko@ukr.net

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ФІНАНСІВ В УКРАЇНІ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Окреслені стратегічні пріоритети розвитку фінансів у повоєнний період. Виокремлені основні завдання та шляхи реалізації розвитку фінансів України у повоєнний період.

Ключові слова: фінанси, Україна, повоєнне відновлення, стратегічні пріоритети, макроекономіка, фінансова інклюзія.

Zubchenko V. Ph. D. in Economics

Bila Tserkva National Agrarian University, Bila Tserkva, Ukraine

STRATEGIC PRIORITIES FOR FINANCE DEVELOPMENT IN UKRAINE DURING THE WAR PERIOD

The strategic priorities of the development of finance in the post-war period are outlined. The main tasks and ways of implementing the development of the finances of Ukraine in the post-war period are highlighted.

Key words: finance, Ukraine, post-war recovery, strategic priorities, macroeconomics, financial inclusion.

Повоєнне відновлення України після руйнівних наслідків війни з Росією вимагає глибоких реформ у всіх секторах економіки, зокрема у фінансовій системі. Ефективне функціонування фінансового сектору є запорукою стійкого економічного зростання та підвищення рівня добробуту населення. Основними викликами стають мобілізація фінансових ресурсів для відбудови інфраструктури, ефективне управління державним боргом, залучення інвестицій та підтримка малого і середнього бізнесу. Стратегічні

пріоритети розвитку фінансів в Україні після війни повинні враховувати як поточну економічну ситуацію, так і довгострокові цілі сталого розвитку [1].

Одним із головних завдань післявоєнного періоду стане мобілізація як внутрішніх, так і зовнішніх фінансових ресурсів. Ключовими джерелами фінансування стануть:

- Міжнародна фінансова допомога. Україна вже отримує значні обсяги фінансової підтримки від міжнародних фінансових інституцій (МВФ, Світовий банк) та урядів іноземних країн. Однак для ефективного використання цих ресурсів необхідно забезпечити прозорість і контроль за витратами.

- Залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Створення сприятливого інвестиційного клімату через реформування податкової та правової систем стане важливим інструментом для стимулювання притоку ПІІ. Зокрема, поліпшення умов ведення бізнесу та боротьба з корупцією повинні стати ключовими напрямками реформ.

- Мобілізація внутрішніх ресурсів. Активізація внутрішнього ринку капіталу, розвиток фондового ринку, реформування банківського сектора та запровадження інноваційних фінансових інструментів (наприклад, зелені облігації) допоможуть залучити додаткові кошти для відновлення країни.

Податкова система є важливим інструментом фінансової політики країни. У повоєнний період в Україні потрібні глибокі реформи для створення більш прозорої, справедливої та ефективної податкової системи. Основними напрямками податкової реформи можуть бути:

- Зменшення податкового навантаження на малий та середній бізнес. Стимулювання підприємницької діяльності та розвитку малого і середнього бізнесу через податкові пільги та спрощення адміністрування податків сприятиме зростанню економіки.

- Боротьба з ухиленням від сплати податків. Посилення контролю за дотриманням податкового законодавства і цифровізація податкових процесів (електронне адміністрування, цифрові податкові звіти) допоможуть зменшити масштаби тіньової економіки.

- Екологічне оподаткування. Впровадження "зелених" податків, які заохочують бізнес до впровадження екологічних інновацій, може стати важливим аспектом податкової реформи в контексті боротьби зі зміною клімату та відновленням довкілля після війни.

Після завершення війни обслуговування та реструктуризація державного боргу стане критичним питанням для стабілізації фінансової системи. Україна, ймовірно, зіткнеться зі значним дефіцитом бюджету та збільшенням державного боргу через витрати на оборону та відбудову. Основні підходи до управління борговими зобов'язаннями включають:

- Реструктуризація боргу. Успішна реструктуризація боргових зобов'язань, зокрема через переговори з кредиторами, може знизити боргове навантаження та полегшити процес відновлення економіки.

- Оптимізація структури боргу. Переорієнтація на внутрішні джерела фінансування (випуск державних облігацій на внутрішньому ринку) дозволить зменшити залежність від зовнішніх позик та знизити ризики валютних коливань [2].

- Посилення фінансової дисципліни. Зменшення дефіциту бюджету через раціоналізацію державних витрат та ефективну фіскальну політику сприятиме стабілізації фінансового становища держави.

Для відновлення економіки важливим пріоритетом стане розвиток національних фінансових інститутів та ринку капіталу. Повоєнна фінансова система повинна бути готова ефективно перерозподіляти ресурси та підтримувати інновації. Основні заходи в цьому напрямі включають:

- Реформування банківської системи. Забезпечення стабільності банківського сектора через запровадження стандартів корпоративного управління, підвищення прозорості та надійності банківських установ.

- Підтримка розвитку ринку капіталу. Створення умов для залучення інвестицій через випуск корпоративних облігацій, акцій та інших фінансових інструментів. Це дозволить підприємствам акумулювати додаткові ресурси для відновлення та розвитку.

- Інноваційні фінансові продукти. Впровадження цифрових фінансових технологій, таких як блокчейн, фінтех-рішення, сприятиме модернізації фінансової системи та підвищенню її ефективності.

Малий і середній бізнес є важливим двигуном економічного зростання та створення робочих місць. У післявоєнний період Україна повинна сфокусуватися на підтримці цього сектора через:

- Доступ до фінансування. Спрощення доступу до кредитів, грантів та інших фінансових ресурсів для малого бізнесу сприятиме їхньому відновленню та розвитку.

- Програми стимулювання інновацій. Підтримка інноваційних підприємств через державні програми фінансування та створення спеціальних економічних зон дозволить малому бізнесу розвиватися в нових галузях економіки.

- Спрощення регуляторного середовища. Зменшення бюрократичних перепон, цифровізація бізнес-процесів та спрощення податкового адміністрування допоможуть малому та середньому бізнесу швидше адаптуватися до нових умов [3].

Повоєнне відновлення України вимагатиме комплексних реформ фінансової системи, які будуть спрямовані на мобілізацію фінансових ресурсів, реформу податкової системи, ефективне управління державним боргом, розвиток ринку капіталу та підтримку малого бізнесу. Залучення міжнародної допомоги та інвестицій, а також прозорі і справедливі фінансові механізми стануть основою стабільного економічного зростання.

Список використаних джерел:

1. Огляд інструментів підтримки фінансової стійкості у період воєнного стану в Україні (березень - квітень 2024 р.) / Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentariekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-finansovoyi-stiykosti-u-period-voyennoho5>
2. Радіонов Ю. Д. Управління фінансовими ресурсами держави в умовах воєнного стану. *Економіка України*. 2023. № 1. С. 20–43.
3. Коваленко В., Слатвінська М., Шелудько С., Макуха С., Валігура В. Монетарна складова забезпечення фінансової безпеки держави. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2023. № 1(48). С. 8–22.

УДК 005.6-029:33

ВИХОР М.В., канд. екон. аук.

Білоцерківський національний аграрний університет

mvykhor@ukr.net

УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ У ПІДПРИЄМСТВАХ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Досліджені основні підходи до визначення дефініцій якості та управління якістю. Розкриті базові характеристики якості продукції. Охарактеризовані ключові принципи управління якістю у підприємствах.

Ключові слова: якість, управління якістю, принципи управління якістю.

Vykhor M., Ph. D. in Economics

Bila Tserkva National Agrarian University

QUALITY MANAGEMENT IN ENTERPRISES: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECT

The main approaches to defining quality definitions and quality management are studied. The basic characteristics of product quality are revealed. The key principles of quality management in enterprises are characterized.

Key words: quality, quality management, principles of quality management.

Проблема забезпечення високої якості робіт і послуг залишається актуальною для вітчизняних підприємств і організацій. Це обумовлено тим, що якість у наш час є одним із головних факторів підвищення рівня їх конкурентоспроможності та завоювання і підтримки відповідних ринкових позицій.

У науковій літературі зустрічаються різні трактовки категорії якості Так Ф. Кросбі визначає якість як відповідність вимогам, Дж. Джуран – як відповідність призначенню, Д. Харінгтон – як задоволення або перевищення вимог споживача за прийнятною для нього ціною [1].

У національному стандарті ДСТУ ISO 9000: 2015 зазначено : «Якість продукції та послуг організації визначають здатністю задовольняти замовників, а також передбаченим і непередбаченим впливом на відповідні зацікавлені сторони. Якість продукції та послуг охоплює не тільки їхні передбачені функції та характеристики, але також їхні сприймані цінність і користь для замовника» [2].

Більш розширену трактовку категорії якості дає Європейська організація із контролю якості. Продукція вважається хорошою якості, якщо при мінімальних затратах протягом життєвого циклу вона максимально сприяє задоволенню щастю людей, які залучені до її проектування, використання, відновлення (повторне використання) за умови мінімальних витрат енергії та інших ресурсів і при допустимій (прийнятній дії на навколишнє середовище і суспільство) [3].

До основних характеристик якості продукту більшість фахівців відносять наступні:

1. Функціональні, які характеризують рівень здатності виробу забезпечувати чи виконувати необхідні для споживача функції.

2. Ергономічні, які характеризують рівень відповідності виробу вимогам ергономіки, тобто анатомічним, антропологічним, фізіологічним особливостям людини.

3. Естетичні, які характеризують зовнішній вигляд виробу із точки зору дизайну, оформлення, привабливості та ін.

4. Експлуатаційні, які характеризують зручність, надійність і безпечність виробу при експлуатації, ремонті, утилізації.

5. Економічні, які характеризують здатність виробу забезпечувати мінімальні витрати для споживача при його придбанні, експлуатації та утилізації по завершенні використання [4, с. 14-15].

Розуміння категорії якості дає можливість визначити сутність категорії «управління якістю». Найбільш повне визначення цієї категорії міститься у ДСТУ ISO 9000:2015. Згідно із названого стандарту управління якістю – це скоординована діяльність, яка полягає у спрямуванні та контролюванні організації стосовно якості. Спрямування та контролювання якості звичайно охоплює широкий спектр понять, а саме: розроблення політики та цілей у сфері якості; планування якості (складова частина управління якістю, зосереджена на встановленні і досягненні цілей у сфері якості і визначенні операційних процесів та відповідних ресурсів, необхідних для досягнення цілей); контроль якості (складова частина управління якістю зосереджена на виконанні вимог до якості; забезпечення якості (складова частина управління якістю зосереджена на створенні впевненості в тому, що вимоги до якості буде виконано); поліпшення якості (складова частина управління якістю, зосереджена на збільшенні здатності виконати відповідні вимоги до якості) [2].

У цьому документі також визначені вісім ключових принципів системного управління якістю, дотримання яких менеджерами організацій забезпечить досягнення високої якості продукції чи послуг. До них, зокрема відносяться наступні:

1. Орієнтація на споживача. Організація залежить від своїх споживачів, отже, вона має розуміти сьогоденні і майбутні потреби, іти назустріч їх вимогам.
2. Ключова роль керівництва. Керівники встановлюють цілі, спрямування і внутрішнє середовище організації. Вони спонукають працівників для досягнення поставлених цілей.
3. Необхідність залучення працівників до діяльності щодо управління якістю. Повне залучення працівників дає можливість використовувати їх знання і досвід для отримання вигоди організації.
4. Процесний підхід. Бажаний результат досягається ефективніше, коли управління ресурсами та усіма видами діяльності розглядається як процес.
5. Системний підхід до управління. Ідентифікація, розуміння і управління системою взаємозалежних процесів для заданої цілі дозволить підвищити ефективність організації.
6. Постійне вдосконалення. Неперервне вдосконалення є постійною метою організації.
7. Прийняття рішень, що базуються на фактах (статистичні методи контролю; аналіз та регулювання). Ефективність застосованих рішень і виконуваних дій базується на аналізі даних та інформації.
8. Взаємовигідні відносини з постачальниками, що дає змогу обом організаціям досягти більшого успіху у своїй діяльності.

Таким чином, чітке визначення дефініцій, формулювання та дотримання базових положень і принципів управління якістю є теоретико-методологічною основою формування ефективної системи управління якістю у підприємствах.

Список використаних джерел:

1. Ткачук Л. М., Калугаряну Т. К. Якість продукції: методологічні та прикладні аспекти. Ефективна економіка, 2013. № 5. URL: <http://www.Economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2018>.

2. ДСТУ ISO 9000: 2015. Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів. URL: <https://khoda.gov.ua/image/catalog/files/%209000.pdf>.
3. Зайцева Л. О. Якість продукції – необхідна передумова конкурентоспроможності підприємства. Актуальні проблеми економіки, 2014. №9. С.196-200. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2014_9_25.
4. Управління якістю товарів: навч. посібник / А. М. Одарченко, Д. М. Одарченко, М. С. Одарченко, О. О. Лісниченко, Я. М. Черненко. Х. : ХДУХТ, 2018. 270 с.

УДК 336.025

ТОМІЛОВА-ЯРЕМЧУК Н.О., канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

E-mail: ntomilova1984@gmail.com

ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Розглянуто аспекти цифрової трансформації податкового адміністрування, що дозволяє ідентифікувати основні чинники, які впливають на успішність цього процесу. Проаналізовано такі фактори впливу адміністрування податків як ефективність інформаційних технологій, ступінь прийняття та інтеграції цифрових рішень, а також рівень довіри до цифрових платформ.

Ключові слова: цифровізація, податкове адміністрування, інтеграція цифрових рішень, цифрові платформи, стандарти цифрового оподаткування.

Tomilova-Yaremchuk N.O., PhD in Economics

Bila Tserkva National Agrarian University

DIGITAL TOOLS FOR TAX ADMINISTRATION

The article considers aspects of the digital transformation of tax administration, which allows identifying the main factors that affect the success of this process. The author analyzes such factors of tax administration influence as the efficiency of information technology, the degree of adoption and integration of digital solutions, and the level of trust in digital platforms.

Key words: digitalization, tax administration, integration of digital solutions, digital platforms, digital taxation standards.

Фіскальна диджиталізація стає ключовим питанням для всіх учасників ділових та фінансових відносин. Кожен хоче отримувати інформацію швидко, зручно та зрозуміло. У сучасних умовах, коли диджиталізація та передові технології набувають все більшого значення в оподаткуванні та інших галузях, електронні сервіси в системі адміністрування податків створюються для підвищення ефективності роботи податкових органів та спрощення процедур нарахування, декларування та сплати податків. Хоча ці сервіси успішно функціонують, вони все ще потребують вдосконалення та розширення.

Сучасний стан цифровізації фіскальної служби спрямований на забезпечення ефективності адміністрування податків, і в Україні вже запроваджено низку сервісів [1], [2]: Електронний кабінет платника податків, який дозволяє знайти інформацію про стан розрахунків з бюджетом, листування з податковими органами, містить інформацію про облікові дані, пошук інформації в податкових реєстрах, подання заяв, запитів, сплату податків та інші електронні сервіси; інформація з реєстрів (дані про взяття на облік платників податків, реєстр страхувальників, платників ПДВ, платників єдиного податку, інформація про РРО, книги обліку розрахункових операцій); дізнатися більше про свого

бізнес-партнера (перевірка потенційних бізнес-партнерів); загальнодоступний інформаційно-довідковий ресурс (отримання інформації з питань з Баз знань, останніх змін у законодавстві, нормативно-правових актах, електронних довірчих послуг); сервіс «Пульс ДПС» (отримання інформації про неправомірні дії або бездіяльність (можливі корупційні ризики) посадових осіб ДПС та її територіальних органів); кваліфікований надавач електронних довірчих послуг (надання електронних довірчих послуг); електронна звітність (спеціалізоване клієнтське програмне забезпечення для формування (спеціалізоване клієнтське програмне забезпечення для формування та подання звітності до «Єдиного вікна подання електронної звітності»); декларування громадян (адміністрування податкових декларацій про майновий стан і доходи).

Крім того, через портал «Дія» платникам податків доступна низка сервісів адміністрування податків, серед яких: перегляд реєстраційних та облікових даних платника податків, інформації про банківські рахунки та стан розрахунків з бюджетом; отримання відомостей з Державного реєстру фізичних осіб про виплачені доходи та утримані з них податки; подання податкової звітності для фізичних осіб – підприємців – платників єдиного податку, у тому числі платників єдиного податку третьої групи, які застосовують особливості оподаткування, встановлені п. 9 підпункту «а» п. 297.1.1 ст. 297 Податкового кодексу України [3].

Дія пропонує ряд податкових послуг для бізнесу: реєстрація ТОВ на основі модельного статуту та вибір системи оподаткування; автоматична реєстрація ФОП та вибір загальної або спрощеної системи оподаткування; подача онлайн-заяви на закриття ФОП та внесення змін до ФОП (включаючи громадянство, види економічної діяльності, контактні дані ФОП) [3].

Курс на диджиталізацію податкового адміністрування, започаткований Україною, є дуже важливим у світлі запровадження нової глобальної парадигми світового податкового адміністрування та потребує всебічної підтримки як з боку держави, так і з боку бізнесу, ІТ-спеціалістів та громадян, які зацікавлені у побудові нової системи сучасного, ефективного податкового адміністрування, спрямованого на прозорість, справедливість та безпеку.

Список використаних джерел:

1. Електронні сервіси. Державна податкова служба України. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/elektronnyiservisi>.
2. Електронні сервіси, розміщені на офіційному веб порталі ДПС. Державна податкова служба України. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/elektronnyi-servisi/elektronni-servisi/>
3. Офіційний веб портал Дія. Бізнес національного проекту Дія. Бізнес. URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/opodatкування/podatkovi-poslugi-v-dii>

УДК 658.11

ШЕМИГОН О.І., канд. с.-г. н.,

Білоцерківський національний аграрний університет

ЯРМОЛА Р.В., магістр

ЗАСТОСУВАННЯ СИСТЕМНОГО ПІДХІДУ В УПРАВЛІННІ ОРГАНІЗАЦІЄЮ

Розглянуто важливість системного підходу до управління. Зроблено наголос на генезі, етапах, принципах та важливості даного підходу.

Ключові слова: управління, системний підхід, принципи управління, етапи управління.

Shemihon O., PhD in Agricultural

Bila Tserkva National Agrarian University

Yarmola R., masters student

INSTALLATION OF SYSTEM PIDHIDU IN A MANAGEMENT ORGANIZATION

The importance of a systemic approach to management is considered. Emphasis is placed on genesis, stages, principles and importance of this approach.

Key words: management, system approach, principles of management, stages management.

Прикладом прояву складної економічної системи є, наприклад, сільське господарство України. У свою чергу воно складається з кількох десятків тисяч різного спрямування (виробничих, переробних, сервісних тощо) організацій. Кожне підприємство, як системний елемент, має свої підсистеми (виробничий, планово-економічний, бухгалтерський відділи тощо), які покликані забезпечити ефект взаємодії (синергії) кожного учасника цієї системи. А необхідність створення, підтримки, розвитку чи мінімізації участі кожного у цій системі, покладається на менеджмент галузі, організації, керівника структурного підрозділу.

Система є сукупністю елементів (об'єктів, суб'єктів), що перебувають між собою у певній залежності та складають певну єдність (цілісність), спрямовану на досягнення певної мети. Ще коротше можна сформулювати так: «Система є сукупністю взаємозалежних елементів, організованих певним чином» [1].

Початок застосування системного підходу до дослідження управління організацією стосується 60-х років. Дж. Форрестер створив машинну модель (дескриптивну) підприємства як цілого. Інший варіант подібної моделі, але такої, що враховує соціально-психологічну сферу організації, розробили Р. Каерт і Дж. Марч. На базі цієї моделі Ч. Боніні побудував і досліджував машинну модель фірми. Р. Стогділ показав, що організація описується низкою близько двохсот системних змінних. Г. Тріандіс зробив спробу побудувати повну модель організації, що включає всі необхідні психологічні і соціально-психологічні змінні.

Управління організацією на основі використання системного підходу містить три послідовних етапи: на першому етапі визначається сфера системного підходу, уточнюються галузь та масштаби діяльності суб'єкта управління, встановлюються (орієнтовно) адекватні сфері, галузі та масштабам діяльності інформаційні потреби; на другому етапі здійснюються необхідні дослідження (системний аналіз); на третьому етапі розробляються альтернативні варіанти розв'язання певних проблем та здійснюється вибір

оптимального варіанта по кожному завданню (використовуються експертні оцінки, в тому числі незалежна експертиза).

Головне призначення системного підходу полягає не просто в аналізі якихось систем, а в системному розгляді деяких сукупностей елементів і зв'язків між ними, які дослідник відповідно до своїх завдань визначає саме як системи [2].

Підприємство, як об'єкт управління, що належить до відкритих систем, передусім залежить від впливу зовнішнього середовища, але у деякій мірі впливає і на стан зовнішнього середовища. Втім багато науковців фокусуються передусім на керованості підприємства по відношенню до екстернального середовища, що й формує певні варіативності у системному підході у менеджменті підприємств. Існує набір принципів, що характеризує системний підхід:

- принцип односпрямованості причинно-наслідкових зв'язків, тобто умовно вважається, що системою буде таке явище, процес, хід яких не позначається на характері впливу на них навколишнього середовища;
- інерційність систем, тобто малі відхилення входів не супроводжуються якісними змінами в поведінці систем;
- спостережуваність системи, тобто процес спостереження за входами і виходами дозволяє встановити стан системи;
- принцип «чорного ящика» або принцип моделювання, який передбачає, що при однакових входах і виходах системи природа перетворення ресурсів однакова.

Безмежно довго можна наводити визначення загальнонаукової категорії «система», проте, всі вони збігаються в тому, що *системою* є взаємопов'язана сукупність елементів, властивості яких доповнюють одна одну та створюють нові властивості, притаманні системі, як цілісному об'єкту.

Під системою розуміють множину взаємозв'язаних елементів будь-якої природи, які поєднані за деякими системо-утворюючими та системо-значимими ознаками, а також підпорядковані спільній меті.

Система взаємодіє із зовнішнім середовищем за допомогою своїх «входів» та «виходів».

Вхід системи – це канал, за допомогою якого зовнішнє середовище впливає на систему. Через входи до системи надходить речовина, енергія, інформація, фінанси.

Вихід системи – це канал впливу системи на зовнішнє середовище. Речовина, енергія чи інформація, зазнавши деяких перетворень, надходять до зовнішнього середовища через «вихід»[3,4].

Системний підхід, на нашу думку, є основним при конструкції управління чи на державному, галузевому, чи на рівні окремого структурного підрозділу. І, не дивлячись на те, операційне управління в організації, чи управління персоналом чи якістю продукції. Важливим також, на наш погляд, є не упущення деталей, адже закон мінімуму (закон Лібіха) ніхто не відміняв, хоча останній, перш за все, стосується рослинництва. Але і в управлінні, іноді, найменший чи найдрібніший фактор може суттєво вплинути на кінцевий результат.

Список використаних джерел:

1. Системний менеджмент: Конспект лекцій [Електронний ресурс]: навч. посіб. для здобувачів ступеня доктора філософії за освітньо-науковою програмою «Менеджмент» спеціальності 073 Менеджмент / КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад.: М.О. Кравченко. Електронні текстові дані (1 файл: 2,51 Мбайт). Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. 112 с. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/db940728-fc97-4a29-aa9f-f7ed5dd56db5/content>

2. Німченко А.Б., Ніраз І.В. Методологія системного підходу в управлінні організацією. Наукові записки, вип.10, част. I. URL: <https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/882a0431-00db-4264-a35d-c5a81aa9f954/content>
3. Ткачова Т.С. Методологічні підходи до прийняття управлінських рішень на промисловому підприємстві. Вісник СумДУ. Серія «Економіка», № 1. 2020. DOI: 10.21272/1817-9215.2020.1-23
4. Кузнецова Н.В., Бідюк П.І. Теорія і практика аналізу фінансових ризиків: системний підхід: монографія / Кузнецова Н.В., Бідюк П.І. Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. 400 с.

УДК 504:336.226

ХОМОВИЙ С.М., канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

E-mail: serhii.khomovyi@btsau.edu.ua

ШТИКА Я.С., магістрант

Білоцерківський національний аграрний університет

ЕЛЕМЕНТИ ПОКРАЩЕННЯ СИСТЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

Запропоновано перевести систему екологічного оподаткування України від податку за фактичні (виміряні) викиди до податку з урахуванням енергетичного вмісту палива та вираженого в гривнях за гігаджоуль конкретного виду енергоносія. Цей комплекс також дозволить спростити визначення та обчислення бази оподаткування платниками податків та податковими органами, дотримуючись принципів економічної ефективності та невідворотності покарання у разі порушення законодавства. **Ключові слова:** екологія, податки, податкова система, методи оподаткування екологічного податку, податкове адміністрування.

Khomovyi S., PhD in Economics

Bila Tserkva National Agrarian University

ELEMENTS OF ENVIRONMENTAL TAXATION SYSTEM IMPROVEMENT IN UKRAINE

It is proposed to transfer the system of environmental taxation of Ukraine from a tax for actual (measured) emissions to a tax taking into account the energy content of fuel and expressed in hryvnias per gigajoule of a specific type of energy carrier. This complex will also make it possible to simplify the definition and calculation of the tax base by taxpayers and tax authorities, observing the principles of economic efficiency and the inevitability of punishment in case of violation of the law.

Key words: ecology, taxes, tax system, methods of environmental tax taxation, tax administration.

Сьогодні екологія є визначальним чинником для виживання людства. Джерелами забруднення в основному є спалювання викопних вуглеводнів, високі об'єми шкідливих викидів в промисловості, транспортному секторі та сільському господарстві.

В Україні система екологічного оподаткування знаходиться на перехідному етапі. Проте Україна в особі органів виконавчої влади продовжує рух до протидії зміні клімату та досягнення цілей, поставлених у рамках національних стратегій.

Резерви зниження навантаження на навколишнє природне середовище можуть бути швидко вичерпані, тому важливим є пошук шляхів надання економічному зростанню нової якості, щоб відновлення економіки та зростання промислового і сільськогосподарського виробництва супроводжувалися впровадженням ефективних природоохоронних технологій.

В сучасних реаліях держава реалізує податкову політику через податковий механізм, який включає сукупність важелів, форм і методів податкового планування, регулювання та контролю з відповідним правовим, нормативним та інформаційним забезпеченням, і взаємодіє з платниками податків через податкову систему.

Аналіз податкової системи за основними факторами виробничо-економічної функції. Україна займає домінуючу позицію щодо застосування податків на споживання (54% у 2023 році), тоді як решта аналізованих країн та ЄС-27 покладаються переважно на податки на працю. Україна, у свою чергу, консолідує майже 3/5 податкових надходжень у державному бюджеті та спрямовує 1/5 надходжень до місцевого бюджету та фонду соціального страхування відповідно.

Методичні підходи щодо оцінки рівня розвитку оподаткування діяльності, що завдає шкоди природному середовищу, з використанням класифікації баз оподаткування екологічних податків Євростату, Генерального директорату з питань навколишнього середовища Європейської Комісії, Генерального директорату з оподаткування і Митний союз, ОЕСР. Екологічні податки відіграють незначну роль у структурі наповнення бюджету за рахунок податкових надходжень. Серед досліджуваних країн найвищим показником виділяється Естонія – 9,6% у 2023 році. У структурі загального податкового навантаження України (4,45%), Швеції (4,8%) та Німеччини (4,4%) екологічні податки займають найменше місце. роль в аналізованій період [1].

В частині удосконалення елементів механізму екологічного податку та структури розподілу доходів на відповідних рівнях бюджетної системи України, що дозволяють врахувати баланс інтересів забруднювачів та держави як відповідальності за стан навколишнього середовища, пропонуємо:

1. Забезпечити цільове використання надходжень від податку на викиди CO₂ стаціонарними джерелами для стимулювання інновацій, впровадження енергоефективних заходів, адаптації до зміни клімату та скорочення викидів. Створення Державного фонду охорони навколишнього природного середовища у складі спеціального фонду Державного бюджету України як самостійної юридичної особи;

2. Скасувати мінімальний податковий поріг 500 тис. тонн викидів CO₂ на рік для суб'єктів господарювання.

3. Віднесення збору за нормативне використання природних ресурсів або забруднення навколишнього природного середовища на фінансові результати господарської діяльності підприємства, замість собівартості продукції. Створення умов для рефінансування сум податку на викиди CO₂ на цілі декарбонізації та підвищення енергоефективності.

Список використаних джерел:

1. Лазаришина І. Д., Олійник Л. А. Екологічне оподаткування в європейському союзі та Україні: тенденції й перспективи. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2022. №4 (7). С. 175-180.

2. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Звіт щодо інструментів стимулювання зеленої модернізації промислових підприємств в країнах ЄС та в Україні. URL: <https://mepr.gov.ua/files/%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82.pdf> (дата звернення: 18.07.2024).

3. BP Statistical Review of World Energy June 2022. URL: <https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy.html> (дата звернення: 17.09.2024).

УДК 330.341.1:502.171

ВАРЧЕНКО О.О., доктор філософії, асистент
Білоцерківський національний аграрний університет
E-mail: 1207Olia@gmail.com

ХАРАКТЕРИСТИКА ЕКОЛОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ У СТРАТЕГІЯХ «ЗЕЛЕНОГО» ЗРОСТАННЯ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО СЕКТОРУ

Узагальнено екологічні інновації, що активно впроваджуються в агропродовольчому секторі економіки та зроблено висновок про неоднозначне їх сприйняття серед товаровиробників та споживачів. Систематизовано екологічні інновації, які впроваджуються у галузях тваринництва та рослинництва, визначено їх особливості використання та окреслено вплив на підвищення соціо-еколого-економічної ефективності економічної системи.

Ключові слова: екологічні інновації, агропродовольчий сектор, стратегія «зеленого» зростання.

Varchenko O., Doctor of Philosophy, PhD
Bila Tserkva National Agrarian University

CHARACTERISTICS OF ENVIRONMENTAL INNOVATIONS IN GREEN GROWTH STRATEGIES IN THE AGROFOOD SECTOR

Environmental innovations that have been actively implemented in the agro-food sector of the economy are summarized and the conclusion has been made about their ambiguous perception among producers and consumers. The ecological innovations introduced in the fields of animal husbandry and plant breeding have been systematized, their specifics of use have been determined, and the impact on increasing of the socio-ecological-economic efficiency of the economic system has been outlined.

Key words: environmental innovation, agri-food sector, green growth strategy.

На сьогодні тема екологічних інновацій, особливо в агропродовольчому секторі, відіграє важливу роль в забезпеченні його ефективності та конкурентоспроможності та охоплює всі бізнес-процеси за рівнями агропродовольчого ланцюга від виробництва продукції рослинництва та тваринництва до утилізації продовольчих відходів. Зазначимо, що донедавна внаслідок певного консерватизму сільського господарства сільгосптоваровиробники повільно впроваджували інноваційні технології, однак нині у даному питанні відбулися зміни. Водночас, у харчовій промисловості, розподільчій логістиці інноваційні процеси розвивалися більш інтенсивно, оскільки зміна споживчого попиту на продукти харчування та виявлення нових потреб, формування нових конкурентних переваг та посилення існуючих мотивують товаровиробників до впровадження інноваційних розробок у бізнес-процеси [1,2]. У зв'язку із цим виникає необхідність в налагодженні тісної співпраці між науково-дослідницькими організаціями та агробізнесом, що сприятиме впровадженню більш раціональних інноваційних розробок та одержання їх максимального рівня віддачі на основі створення мереж чи агропродовольчих кластерів.

Новітні технології, які на сьогодні впроваджуються у різні сектори агропродовольчої системи, можна представити за такими групами: системи автоматизації та роботизації, технології точного землеробства (Сільське господарство 4.0); використання (Internet of things, IoT) мережі передавання даних між фізичними об'єктами, функціонування якої забезпечується вбудованими засобами та технологіями; нові способи ведення сільського господарства, наприклад вертикальне сільське господарство та аквапоніка; розвиток напрямку «нової їжі», яка включає закриті та вертикальні ферми, розведення комах як альтернатива одержання протеїну для виробництва кормів, харчування людини, аквакультури та нових видів інгредієнтів. Активне впровадження інноваційних продуктів

в агропродовольчих системах передбачає зменшення негативного впливу на навколишнє середовище та скоротити викиди парникових газів.

Окрім цього для акторів агропродовольчих ланцюгів важливо скороти втрати у процесі виробництва та продовольчі відходи. Із цією метою доцільно модернізувати технологічні процеси виробництва, пакування та збігання на основі інноваційних розробок, а також пошуку напрямів повторного використання продовольчих відходів [3].

Огляд практик впровадження інноваційних розробок в агропродовольчому секторі дозволило узагальнити найбільш важливі із них, а саме: використання гною та відходів тваринництва для виробництва біогазу та добрива для рослинництва; розробка нових продуктів харчування на основі сталих технологій виробництва; виробництво штучного м'яса в лабораторії, із сої або тофу із комахами, які використовуються як складові інгредієнти, є альтернативою поширеним харчовим продуктам та характеризуються високим рівнем поживності; виробництво продуктів із високим рівнем корисності та поживності для здоров'я людини, зокрема, харчові добавки, функціональне харчування та нутрицевтики [4]. Однак, останні із перелічених видів продовольства не мають однозначного позитивного сприяння внаслідок досить високої вартості виробництва, високих витрат енергії та неоднозначного сприйняття за якість та позитивним впливом на екологію [5].

Серед сталих інновацій, які модернізували функціонування агропродовольчих систем, слід виділити цифровізацію бізнес-процесів на рівні всіх учасників агропродовольчого ланцюга. Розглянемо особливості впровадження інструментів цифровізації у виробництві продукції рослинництва та тваринництва з метою обґрунтування напрямів їх впровадження у практику малих та середніх сільськогосподарських підприємств.

Впровадження інструментів цифровізації у галузі тваринництва розглядається в рамках так званого підходу розумного тваринництва (Smart Livestock Farming), який передбачає використання новітніх технологій досягнень з метою покращення здатності до розширеного відтворення поголів'я сільськогосподарських тварин та птиці, стабільного функціонування, підвищення соціо-еколого-економічної ефективності у тваринництві [6-8]. Інструменти цифровізації дозволяють товаровиробникам продукції тваринництва мінімізувати та нейтралізувати кліматичні ризики, оскільки модель розумного тваринництва забезпечує спостереження за окремими тваринами та запроваджує раціональні методи і технології їх утримання, які розглядаються в рамках концепції Інтернет речей (Internet of Things, IoT). Так, IoT це концепція мережі, що складається із взаємозв'язаних фізичних пристроїв, які мають вбудовані датчики, а також програмне забезпечення, яке дозволяє здійснювати передачу і обмін даними між споживачами і комп'ютерними системами в автоматичному режимі, за допомогою використання стандартних протоколів зв'язку. Як доводять результати дослідження IoT забезпечує економію час і виробничих ресурсів, надає віддалений доступ для фермера та інших заінтересованих осіб до даних про стан тварин, а також ідентифікує виробника та продукт у ланцюгах поставок у сільському господарстві на основі технології Blockchain (BC) [9,10].

Отже, технологія розумного тваринництва базується на використанні менеджментом технологій IoT-BC-SLF, що зумовить прояв синергетичного ефекту через покращення умов організації та управління на фермі, підвищення якості та безпечності продукції, забезпечення добробуту тварин, що в сукупності забезпечить соціо-еколого-економічної сталості виробництва продукції тваринництва. Очевидно, що створення мережі IoT при виробництві продукції тваринництва в умовах підвищення температури у приміщенні

дозволяє оперативно налаштувати відповідні умови для тварин та птиці життєдіяльності через активацію системи охолодження чи вентиляції.

Як доводять результати дослідження, технологія управління тваринницькими фермами з підтримкою Інтернету речей усуває непередбачуваність умов утримання, оскільки дозволяє в режимі реального часу одержати інформацію про місцезнаходження, температуру, артеріальний тиск і частоту серцевих скорочень тварини на гаджети фермерів через акумуляторні монітори нашийники чи бірці. За допомогою Інтернету речей можна відстежувати не лише фізіологічний стан, рух, поведінку тварин, а також контролювати санітарно-гігієнічні умови у приміщенні та процес годівлі.

Важливим елементом на сьогодні для розвитку тваринництва є технологія блокчейну, безконтактного зондування, які забезпечують безпечність та якість продукції у м'ясопродуктових ланцюгах поставок, формують масиви інформації у розрізі поголів'я за віково-статевими параметрами тварин та птиці, дозволяють встановлювати місцезнаходження тварини в умовах реального часу, тощо та передавати накопичену інформацію у мережах. Як зазначають експерти галузь тваринництва є однією з менш оцифрованих, однак може одержати переваги від впровадження цифрових інструментів, які сприятимуть підвищенню ефективності виробництва продукції тваринництва та сталості галузі.

На сьогодні у молочному скотарстві набуло використання штучного інтелекту, роботів у процесі доїння корів, що сприяє підвищенню ефективності виробництва молока та раціональному прийняттю управлінських рішень менеджментом ферми. Зазначимо, що на штучному інтелекті базується так звана технологія цифрових близнюків (Digital Twin (DT)) [20], яка є цифровою копією інтелектуального середовища худоби, що постійно оновлюється, що зумовлює зниження виробничих витрат. Серед інструментів, які можна використовувати для автоматичного відстеження місцезнаходження окремих тварин слід виділити такі, як система глобального позиціонування (*Global Positioning System (GPS)*), радіочастотна ідентифікація (*Radio Frequency Identification (RFID)*), штучний інтелект і машинне навчання ([Machine Learning \(ML\)](#)).

В умовах посилення кліматичних змін у галузі рослинництва спостерігаються ризики зниження урожайності сільгоспкультур через скорочення кількості опадів і підвищення температури, що вимагає розробки адаптивних технологій вирощування сільгоспкультур [21, 22]. Очевидно, що збільшення частоти суворих погодних умов (хвилі спеки, проливні дощі, сильна посуха тощо), які можуть мати негативний вплив на величину урожайності сільськогосподарських культур та виробництво продовольства харчових продуктів, що підтверджується численними результатами досліджень.

За таких умов на стабільність розвитку сільського господарства та його галузей, а також скорочення тривалості криз існує необхідність розробки інноваційних технологій та виведення стійких сортів сільськогосподарських культур, пестицидів, гербіцидів, а в нинішніх умовах широке впровадження інструментів цифровізації. Agriculture 4.0 включає технологічні рішення, які передбачають створення стійкого до клімату сільського господарства, що забезпечує довгострокову стабільну продуктивність рослинництва на основі раціонального управління бізнес-процесами та поживними речовинами з метою сприяння збільшення органічного вуглецю та росту рослин у ґрунті та мінімізації відходів в процесів виробництва. Одним із інноваційних підходів до виробництва продукції рослинництва є система розумного землеробства (*Smart Farming*), що передбачає збір інформації – аналіз даних – ефективне рішення – контроль, на основі використання цифрової техніки та спеціалізованого програмного забезпечення на всіх етапах технологічного процесу.

Водночас, точне землеробство (precision agriculture) є початком до провадження розумного фермерства. Точне землеробство передбачає застосування новітніх технологій та обладнання та сприяє формуванню таких вигід для фермера: покращення якості повітря, води та ґрунту, забезпечує раціональне використання матеріально-технічних ресурсів; уповільнює деградацію ґрунту, дозволяє налагодити безперервний моніторинг посівів у режимі реального часу, тощо. На сьогодні найбільш поширеними є такі розробки у системі точного землеробства є: системи паралельного управління сільськогосподарськими машинами; контрольований посів та внесення необхідних речовин (автоматичне відключення секцій на перекриттях); диференційоване внесення добрив відповідно до карт полів; контроль за поливом, вологістю ґрунту на основі використання спеціальних сенсорів та портативних метеостанцій; сканування ґрунтів.

Очевидно, стратегічний розвиток галузей сільського господарства в перспективі буде зорієнтований на впровадження smart-технологій, які знижують залежність від не відновлюваних або екологічно шкідливих ресурсів та базуються на екоагрокультури, пермакультури, низьких витратах, ресурсо- та вологоощадних технологіях.

Список використаних джерел:

1. Finco, A., Bucci, G., & Bentivoglio, D. (2018). Lessons of innovation in the agrifood sector: Drivers of innovativeness performances. 2018. Vol. 2. Pp. 181-192. <https://doi.org/10.3280/ECAG2018-002004>
2. Ібатуллін І.І., Варченко О.О., Артимонова І.В., Вернюк Н.О. Стратегічні пріоритети розвитку агропродовольчого сектору економіки України. Економіка та управління АПК. 2021. № 2. С. 76–86. <https://doi.org/10.33245/2310-9262-2021-169-2-76-86>
3. Faure G., Chiffolleau Y., Goulet Fr., Temple L., Touzard J.-M. Innovation and development in agricultural and food systems. Éditions Quæ, 2018. <https://agritrop.cirad.fr/589864/1/ID589864.pdf>
4. Riccaboni A. Innovation and sustainability in agri-food sector: The Siena food lab case: URL: https://api.santachiara.unisi.it/api/v1/website/images/1650366045606_tesi_giovanni_marcocci_per_stampa.pdf
5. Сорвіно Хлої. М'ясо з пробірки – етично. Але дорого, поки неекологічно та не зовсім коректно. Forbes Ukraine, 2023. URL: <https://forbes.ua/innovations/visim-mifiv-pro-kultivovane-myaso-naskilki-vono-diysno-korisne-ekologichne-i-dostupne-28062023-14468>
6. Синявіна Ю., Бугенко Т. Перспективи розвитку галузі тваринництва в умовах цифровізації. Економічний аналіз. 2021. Том 31. № 1. С. 178-195. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2021.01.178>
7. García R., Aguilar J., Toro M., Pinto A., Rodríguez P. A systematic literature review on the use of machine learning in precision livestock farming. *Computers and Electronics in Agriculture*. 2020. Vol. 179. <https://doi.org/10.1016/j.compag.2020.105826>
8. FAO. 2020. Evaluation of «Promotion of climate-smart livestock management integrating reversion of land degradation and reduction of desertification risks in vulnerable provinces». Project Evaluation Series, 12/2020. Rome. URL: <https://www.fao.org/3/cb1573en/cb1573en.pdf>
9. Alshehri M. Blockchain-assisted internet of things framework in smart livestock farming. *Internet of Things*. 2023. Vol. 22. <https://doi.org/10.16/j.iot.2023.100739>
10. Khan Sh., Khan Mohd I., Singh R. Modeling the Barriers of Blockchain Technology implementation in Supply Chain. *Journal of Industrial Integration and Management*. 2023. <https://doi.org/10.11142/S2424862223500070>

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ КРАЇНИ

У статті розглянуто питання досвіду зарубіжних країн щодо державної підтримки інноваційного розвитку вітчизняного аграрного сектору. Встановлено, що інвестиційна активність галузей економіки, як правило, визначається їх фінансовими можливостями і привабливістю для інвесторів. Остання, у свою чергу, залежить від економічних, політичних і соціальних умов розвитку економіки країни.

Ключові слова: інновація, інноваційний розвиток, державна підтримка, аграрний сектор країни, дотації, аграрне виробництво, фінансування.

Khakhula B., Ph.D., Economics,
Associate Professor of the Department of Management
Bila Tserkva National Agrarian University

FOREIGN EXPERIENCE OF STATE SUPPORT FOR INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE COUNTRY AGRICULTURAL SECTOR

The article examines the experience of foreign countries regarding state support for innovative development of the domestic agricultural sector. It has been established that the investment activity of economic sectors is, as a rule, determined by their financial capabilities and attractiveness for investors. The latter, in turn, depends on the economic, political and social conditions of the country's economy.

Key words: innovation, innovative development, state support, agricultural sector of the country, subsidies, agricultural production, financing.

Державна підтримка аграрного сектора – це один із пріоритетних напрямів економічної політики в багатьох країнах світу, яке розглядається як необхідний інструмент аграрної політики в умовах ринку. Тому виникає необхідність проаналізувати рух інвестиційних ресурсів в системі держава – інституційна сфера – господарюючі суб'єкти аграрного сектора, вивчити інструменти регулювання інвестиційної діяльності.

У провідних країнах світу склалися спеціальні інститути, що займаються реалізацією інвестицій в аграрну сферу. Провідною формою інвестицій є кредитування, головною особливістю якого є високий рівень державної підтримки і кооперативні засади його реалізації.

Заслугове на увагу вітчизняної практики досвід державної підтримки аграрного сектору економіки США, де майже 70 років поспіль держава намагається регулювати процеси відтворення у сільському господарстві. Важливою складовою такого регулювання є фінансово-кредитна підтримка [1].

Фінансування здійснюється шляхом виділення із державного бюджету асигнувань, які направляються на реалізацію цільових програм, які мають національне значення. На федеральному рівні виділяють дві цільові програми: стабілізації доходів і наукове забезпечення.

Окрім цього, на федеральному рівні діє більше 10 міжгалузевих цільових програм, які у різній степені торкаються інтересів сільського господарства і фермерів. До них відносять такі програми, як консервація земель та вилучення земель, продовольча допомога бідним верствам населення, маркетинг та інспекція, соціальний розвиток сільської місцевості та інші.

Фінансування цільових програм дозволяє за допомогою економічних важелів регулювати виробництво і розподіл певних видів сільськогосподарської продукції і

продовольства, тобто впливати на фермерські господарства через субсидії, ціни, кредити, дотації, тим самим впливаючи на економіку ферм. Виходячи з цього, механізми і масштаби фінансування, їх функціональна направленість залежать від економічної ситуації, яка складається на внутрішньому ринку США і світовому аграрному ринку [2].

Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва зумовлює необхідність у позичковому капіталі для фінансування поточних і капітальних затрат. Саме тому важливим у системі державного регулювання сільськогосподарського виробництва США є функціонування системи сільськогосподарського кредиту. Ця система впродовж усієї історії вирішувала одні й ті ж самі задачі: надання фермерам і підприємствам агробізнесу можливості одержання кредитних ресурсів на пільгових умовах; активне залучення у систему кредитування грошових коштів фермерів, фермерських кооперативів, а також приватного капіталу фірм і компаній агробізнесу.

Сільське господарство Словаччини після 1989 р. вступило у період істотних соціально-економічних перетворень, які були б направлені на відродження приватної власності і перехід на ринкові методи господарювання. Саме тому набутий досвід реформування аграрного виробництва у цій країні може бути цікавим для вітчизняної практики.

Нині фінансування сільськогосподарського виробництва Словаччини здійснюється із декількох джерел: власних коштів (прибуток і амортизація), державного бюджету і позабюджетних фондів, кредитів комерційних банків. Близько 60 % агропідприємств є рентабельними, але лише 20 % господарств мають нормальні фінансові умови функціонування [3].

Дотації з державного бюджету і позабюджетних фондів має безповоротний характер, їх особливістю є те, що вони направлені на підтримку суспільно вагомих програм. Зазначимо, що прямі дотації виділяються з метою підвищення доходів агропідприємств (наприклад, субвенції на підтримку ведення сільського господарства у гірських умовах). На системні дотації направляється майже 40 % усіх субвенцій, а розподіляються вони на основі диференційованих фіксованих виплат у розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь. Починаючи із 1996 р., відновлено дотування екологічно чистого агровиробництва у зв'язку зі вступом країни до Міжнародної організації органічного сільського господарства (IFOAM). Близько 10% дотацій направляється на інвестиції – на підтримку будівництва нових об'єктів сільськогосподарського призначення, технічну реконструкцію і модернізацію, на підтримку розсадників, на утримання великої рогатої худоби, закладку нових садів, виноградників, плантацій хмелю.

Непряма форма дотацій полягає у створенні умов для зниження витрат виробництва на сільськогосподарських підприємствах (часткова виплата за кредитами комерційним банкам і т.д.).

Важливу роль у підтримці аграрних підприємств Словаччини належить позабюджетним фондам – Державному фонду підтримки сільського господарства і продовольства, Державному фонду ринкового регулювання у сільському господарстві і Державному фонду охорони і покращення сільськогосподарських земель.

Узагальнюючи досвід надання державної фінансової підтримки сільському господарству у різних країнах, необхідно зазначити на диференційованій її характер підтримки, що обумовлено станом сільського господарства і агропродовольчих ринків, можливостями національних бюджетів. Так, наприклад, у 2020 р. на підтримку фермерських господарств у Нідерландах та Австрії було виділено відповідно 63 та 58 % від загального обсягу субвенцій, які виділено усім галузям економіки цих країн. Водночас, в Італії цей показник становив 16,2 %, а у Португалії – 19 % [4].

Узагальнюючи набутий досвід організації державної фінансової підтримки сільського господарства у провідних країнах світу, зміну цільових параметрів цієї підтримки залежно від стану сільськогосподарського виробництва, а також стану національного та світового агропродовольчих ринків, в Україні та її регіонах при удосконаленні механізму інвестування аграрного сектора на сучасному етапі необхідно врахувати, на нашу думку, насамперед, наступні положення зарубіжного досвіду:

- нееквівалентний обмін (не на користь сільського господарства) і його негативні наслідки компенсуються аграрному сектору через надання, насамперед, державної фінансової підтримки;
- значні порівняно із вітчизняною практикою обсяги державної фінансової підтримки аграрному сектору;
- диференційний підхід до розподілу державної фінансової підтримки серед сільськогосподарських товаровиробників, у т.ч. залежно від рівня доходності господарств;
- виділення додаткових субсидій на виробництво найбільш значимих для країни видів сільськогосподарської продукції.

Інвестиційна активність галузей економіки, як правило, визначається їх фінансовими можливостями і привабливістю для інвесторів. Остання, у свою чергу, залежить від економічних, політичних і соціальних умов розвитку економіки, які об'єднуються в одне поняття – інвестиційний клімат. У світовому масштабі про рівень інвестиційної привабливості можна судити по рейтинговому значенню, привласненій даній державі або компанії одним з провідних агентств: Moody's, Fitch, S&P. При цьому рейтинг підприємства знаходиться під впливом рейтингу держави, на території якої воно здійснює свою діяльність, а інвестиційний рейтинг державних компаній не може бути вищим за рейтинг країни-власника.

Список використаних джерел:

1. Петлюк Л. О., Медведкова Н. С. Державна підтримка у забезпеченні розвитку аграрного сектору економіки України. Економіка та держава. 2021. № 2. С. 105-111.
2. Залізнюк В. П. Державна підтримка аграрного сектору економіки країни як основа забезпечення продовольчої безпеки. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 3. С.123-127.
3. Галанець В. В. Необхідність забезпечення державної підтримки аграрного сектору економіки у воєнних умовах. Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. № 2. С. 42-48.
4. Ткаченко О. С. Державна підтримка сільськогосподарських підприємств - реалії сьогодення. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 12. С. 27-30.

UDC 338.245:658.5

GRYNCHUK Y.S. Doctor of Economics
Bila Tserkva National Agrarian University
E-mail: Grynychuk1979@icloud.com

DIAGNOSTICS OF THE EXTERNAL AND INTERNAL ENTERPRISE ENVIRONMENT IN THE MARTIAL LAW CONDITIONS

In the conditions of instability, economic crisis and war the role of strategic management of the enterprise in Ukraine has changed. The development of entrepreneurship requires new management methods and approaches, readiness for risk, the introduction of non-standard solutions.

Key words: environment, enterprise, economic crisis, military operations, opportunities, threats.

Гринчук Ю.С. доктор економічних наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ДІАГНОСТИКА ЗОВНІШНЬОГО ТА ВНУТРІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах нестабільності, економічної кризи та війни роль стратегічного управління підприємством в Україні змінилася. Розвиток підприємництва вимагає нових методів і підходів до управління, готовності до ризику, впровадження нестандартних рішень.

Ключові слова: середовище, підприємство, економічна криза, військові дії, можливості, загрози.

Each agricultural enterprise is in an environment that has a great influence on its work. The task of enterprise managers is to identify opportunities and threats, strengths and weaknesses in a timely manner. The company that outpaces its competitors in this fight will win.

The development of the enterprise depends on the factors of the external and internal environments, as well as on the environment of direct influence. The communication of the company's management with these factors has certain features. The enterprise cannot influence the factors of the external environment at all or has little influence. It affects the factors of the environment of direct influence through the establishment of effective communications. The factors of the internal environment are under the direct control of management.

The main elements of the external environment are economic, demographic, technical, natural and political factors. The external environment affects all enterprises at the same time. The main elements of the environment of direct influence are consumers, competitors, suppliers and partners. Indicators of the internal environment of the enterprise: general characteristics, factors of competitiveness, finances, level of investments, equipment and technologies, strategic management, personnel, organizational culture.

A special role is assigned to the political factor of the external environment. In our country, the affiliation of the company's management to one or another political force, commitment to a certain political party gives preferences. Conversely, criticism of the government's actions can lead to a number of problems in the work and development of business.

In the conditions of instability, economic crisis and war the role of strategic management of the enterprise in Ukraine has changed. The development of entrepreneurship requires new management methods and approaches, readiness for risk and the introduction of non-standard solutions.

The Russian-Ukrainian war brought chaos to the development of entrepreneurship in Ukraine. The enemy captures cities, villages, destroys infrastructure. The effectiveness of strategic management depends on the management's ability to forecast and model the market situation, develop alternative strategies for achieving goals and make a real assessment of the company's and market potential [1]. An important role in modern realities is given to the collection of reliable information, which is important for making strategic decisions. War is the biggest destructive factor for the development of entrepreneurship.

The main challenges that our country faced during the war: aggravation of social and demographic problems, lack of budget funding, inflation, a decrease in investment activity, an increase in the military levy and poverty indicators. Small businesses became particularly vulnerable under the influence of martial law. Enterprises and organizations need state support.

Of course, the restoration of the company basic work is now a very difficult task in the conditions of broken production and logistics chains, physical and material damage caused to business assets, mass departure of people abroad [2].

Strategic analysis and management at the current stage is an important condition for achieving market success and competitiveness of a company focused on long-term development. The effectiveness of strategic management depends on the management's ability to forecast and model the market situation, develop alternative strategies for achieving goals and make a real

assessment of the company's own potential and market potential [1]. Effective methods of collecting, processing and analyzing reliable information are a decisive factor for making strategic decisions. In the conditions of martial law, the following management decisions should be made: preserve business, adapt to new external threats, plan to restore lost positions in the future. The task of strategic management is the constant balancing of the enterprise's relationship with the environment. Such a strategy will ensure long-term existence in the future.

According to the system approach, the elements of the company's strategic behavior are as follows:

1. Strategy as a reference point for development, which is accepted and supported by all elements of the economic system and determines the rules of behavior of the latter.

2. A management subsystem aimed at organizing economic activity in the light of the adopted strategy.

3. Human potential as a controlled subsystem and at the same time a set of resources capable of implementing a strategy in a changing environment.

4. Technologies, adequate solutions to strategic economic tasks (management, organizational, production, marketing, etc.) [3].

Investments, attraction of external guarantees, establishment of communication with EU countries, active work of Ukrainian diplomacy, development of military risk insurance institute will be the key to Ukraine's recovery. An enterprise that does not know its environment, does not take advantage of its advantages, is unable to eliminate shortcomings, will not be able to exist for a long time and successfully advance towards its goals.

REFERENCES:

1. Feier O., Khaustova K., Gusti S. (2023) Strategic management of an enterprise under martial law. *Innovation and Sustainability*, no. 4 pp. 90-97.

2. Михайловська С. Як держава може допомогти бізнесу. Економічна правда. 2022. URL:<https://www.epravda.com.ua/columns/2022/08/8/690156/>

3. Ляхович Л. (2022). Стратегічна поведінка компаній в умовах війни та повоєнного відновлення. *Економічний простір*, (180), 139-143. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/180-22>

UDC 364.35:355.018

TKACHENKO K.V., PhD in Economics, Associate Professor
of the department of finance, banking and insurance
Bila Tserkva National Agrarian University
E-mail: K-Tkachenko@ukr.net

PENSION SECURITY DURING THE PERIOD OF MARTIAL STATE

The war, which began in Ukraine in 2014 and later expanded with the full-scale invasion of Russia in 2022, not only caused significant human and material losses, but also affected economic stability and the social sphere, including pensions.

Even before the war, the pension system of Ukraine was in a state of constant reform due to demographic problems and economic challenges. However, the full-scale war exacerbated these issues and requires thorough analysis and prospecting to ensure the sustainability of the pension system in the future.

Key words: pension provision, economy, potential, social sphere, citizens.

Ткаченко К.В., к.е.н., доцент
кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Білоцерківський національний аграрний університет

ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НА ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Війна, яка почалася в Україні в 2014 році і згодом розширилася повномасштабним вторгненням Росії в 2022 році, не тільки спричинила значні людські та матеріальні втрати, а й вплинула на економічну стабільність і соціальну сферу, включно з пенсіями.

Ще до війни пенсійна система України перебувала в стані постійного реформування через демографічні проблеми та економічні виклики. Однак повномасштабна війна загострила ці проблеми і потребує ретельного аналізу та пошуку для забезпечення стійкості пенсійної системи в майбутньому.

Ключові слова: пенсійне забезпечення, економіка, потенціал, соціальна сфера, громадяни.

A high-quality system of social protection of the population is the main feature of an economically developed state, an important function of which is to improve the well-being and living standards of citizens. The development and reform of the Ukrainian economy, modern political and military challenges, changes in the demographic situation, increased labor migration of the population determine the need for the introduction of modern tools and mechanisms for neutralizing social risks

We identified the main factors affecting pension provision under martial law.

1. Reduction of income to the Pension Fund.

Due to the destruction of the infrastructure, the occupation of part of the territories and the suspension of the activities of many enterprises, the income to the Pension Fund of Ukraine has significantly decreased. According to the Ministry of Finance of Ukraine, as of 2023, tax revenues from which pensions are financed have significantly decreased due to losses in the occupied territories and a decrease in economic activity in the regions affected by hostilities [2].

2. Growth of expenses for social security.

Under the war conditions, the number of people in need of social assistance, including pensioners, is increasing. Some of them became displaced persons due to the loss of their homes and jobs, which increased the burden on the budget. According to experts, the number of displaced pensioners in 2023 will reach more than one million people [6].

3. Deficit of the Pension Fund and dependence on the state budget.

The war increased the financial pressure on the Pension Fund, which already had a significant deficit. In 2022-2023, the Pension Fund was financed by more than 50% from the state budget, which limited opportunities for other social expenses [4].

In view of the crisis situation, the government of Ukraine began to take measures to support the pension system. The main directions of reforms include:

1. Increasing the retirement age. Even before the war, the government planned a gradual increase in the retirement age for women to 60, and for men to 63, but being in the war, this reform became more urgent to reduce the burden on the Pension Fund.

2. Change in pension calculation principles. The implementation of the accumulative pension system, which should reduce dependence on the solidarity system, is a key direction of development. The accumulative system will reduce the deficit of the Pension Fund and ensure the long-term stability of pension payments [1].

3. Electronicization of processes. Digitization of pension cases and automation of payment processes help to reduce administrative costs and ensure a more transparent and efficient process of calculating pensions [3].

Precisely, after the end of active hostilities, Ukraine will face the challenges of restoring not only the economy, but also social institutions. An important task will be the stabilization of the pension system, where the key aspects will be:

1. Return of the able-bodied population to the labor market. This will increase income to the Pension Fund, reducing its dependence on the state budget.

2. Integration of new approaches to pension payments. Given the growth of inflation and the devaluation of the national currency, it is important to review the indexation methods of pensions in order to preserve their purchasing power.

3. Further implementation of the storage system. Changing the solidarity system to the accumulative system requires the trust of citizens, which can be restored through the stability of the economy and the support of reforms by international organizations [5].

Consequently, the war in Ukraine created significant difficulties for the pension system, exacerbating existing problems and creating new challenges. However, thanks to reforms and support from international partners, Ukraine has a chance to build a more stable and modern pension system that will ensure an adequate standard of living for its citizens.

REFERENCES:

1. Lytvyn, O. The accumulative pension system in Ukraine: advantages and challenges. Kyiv: Center for Economic Research. 2021. 123 p.
2. Ministry of Finance of Ukraine. Budget expenditures for pension provision in wartime conditions. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/news/biudzhzet-2023-na-pensiine-zabezpechennia-ta-sotsialnii-zakhist-peredbacheno-4423-mlrd-grn-3814> (дата звернення: 10.09.2024).
3. Pension Fund of Ukraine. Digitization of pension payments: main achievements and prospects. URL: https://www.pfu.gov.ua/content/uploads/2024/05/Zvit-2023_06052024.pdf (дата звернення: 10.09.2024).
4. World Bank. Assessment of the financial state of the pension system of Ukraine in the conditions of war. Washington: World Bank. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099062823034041908/pdf/P18017401fe8430010af21016afb4ebc8c4.pdf> (дата звернення: 10.09.2024).
5. OECD. Pension reform in Ukraine: challenges and prospects. OECD report. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/oesr-korotkyj-oglyad-pensij-za-2023-rik/> (дата звернення: 11.09.2024).
6. UNHCR (2023). Internal displacement and the pension system in Ukraine. Geneva: United Nations High Commissioner for Refugees. URL: <https://www.unhcr.org/ua/> (дата звернення: 10.09.2024).

UDC 004.75:681.3:336.7

NOVIKOVA V., PhD in Economics, Associate Professor

REVYTSKA U., PhD in Physics and Mathematics, Associate Professor

YUKHNO K., assistant

Bila Tserkva National Agrarian University

E-mail: vinovikova@btsau.edu.ua

INTELLIGENT FORECASTING SYSTEM BASED ON CRYPTOCURRENCY INDICES

The development of an intelligent forecasting system based on cryptocurrency indices is examined, which aims to promote the efficiency of trading on the crypto-asset market. Using indexes such as CoinMarketCap and CryptoCompare, you can analyze market trends and volatility. Much attention is paid to machine learning methods, based on the ARIMA model, which allows for the forecasting of time series with high accuracy. The researcher has used the successful application of ARIMA to predict prices for Ethereum. The ethical aspects of algorithmic trading and the need for regulatory frameworks to prevent market manipulation are also discussed.

Key words: cryptocurrency indices, forecasting, ARIMA model, machine learning, volatility, algorithmic trading, regulatory framework, CoinMarketCap, CryptoCompare.

Новікова В.В., канд. екон. наук, доцент

Ревіцька У.С., кандидат фіз.-мат. наук, доцент

Юхно К., асистент

Білоцерківський національний аграрний університет

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СИСТЕМА ПРОГНОЗУВАННЯ НА ОСНОВІ ІНДЕКСІВ КРИПТОВАЛЮТ

Розглянуто розробку інтелектуальної системи прогнозування на основі індексів криптовалют, яка покликана підвищити ефективність торгівлі на ринку криптоактивів. Використання індексів, таких як CoinMarketCap і CryptoCompare, дає можливість аналізувати ринкові тренди та волатильність. Основну увагу приділено методам машинного навчання, зокрема моделі ARIMA, яка дозволяє здійснювати прогнозування часових рядів із високою точністю. У дослідженні наведено приклади успішного застосування ARIMA для прогнозування цін на Ethereum. Також обговорюються етичні аспекти алгоритмічної торгівлі та необхідність регуляторних рамок для запобігання ринковим маніпуляціям.

Ключові слова: індекси криптовалют, прогнозування, модель ARIMA, машинне навчання, волатильність, алгоритмічна торгівля, регуляторні рамки, CoinMarketCap, CryptoCompare.

In today's world of financial technology, cryptocurrencies have become an important asset that attracts the attention of both investors and analysts. However, their high volatility and unpredictability pose numerous challenges for investors. To improve trading and decision-making efficiency, the development of intelligent forecasting systems based on cryptocurrency indices is relevant. Cryptocurrency indices, such as CoinMarketCap or CryptoCompare, provide aggregated market information that allows analysing general trends and volatility [1]. Using these indices as a basis for forecasting allows you to focus on important indicators, such as trading volumes and price changes, as well as take into account the impact of external factors, such as news and regulatory changes. Various machine learning methods are used to build an effective forecasting system. These include regression analysis, neural networks, decision trees, and ARIMA models. One of the most popular time series forecasting methods is the ARIMA (AutoRegressive Integrated Moving Average) model. This model allows you to analyse and predict data that is time-dependent. The ARIMA model is defined by three parameters: p , d , and q , where p is the order of autoregression, d is the degree of integration, and q is the order of the moving average. For example, in 2022, analysts used the ARIMA model to predict Ethereum prices. They collected historical data for the last three years and determined the optimal model parameters through ACF (autocorrelation function) and PACF (partial autocorrelation function) analysis. As a result, ARIMA was chosen, which means that two lags were used for autoregression, one lag for integration and two lags for the moving average. After training the model on historical data, the forecasts showed an accuracy of about 80% for the next 30 days, which is a significant achievement for the cryptocurrency market [2]. Accuracy was assessed using the mean absolute error (MAE) and mean squared error (MSE). Each of these methods has its advantages, but their combination can significantly improve the accuracy of forecasts. The model training stage involves analysing historical data, which allows the system to identify patterns and regularities that are difficult to spot with the human eye.

In 2023, a group of analysts decided to use the ARIMA model to predict the price of Bitcoin, given the significant volatility of this asset. They collected data on Bitcoin's price over the past five years from open sources such as CoinMarketCap. Three main parameters were chosen for the model: p (autoregression order), d (degree of integration), and q (moving average order), using ACF and PACF analysis. After careful testing, the optimal ARIMA parameters (3, 1, 2) showed the best results for short-term forecasts. After training the model on historical data, the system predicted Bitcoin's price dynamics over the next 15 days with an accuracy of approximately 85%. The most dramatic deviations in the forecasts were associated with sudden market news and regulatory changes, which reflects the importance of integrating external factors into such models. In addition, the model allowed analysts to reduce market risks by helping to automate decision-making. This case study proved that combining ARIMA with other methods,

such as neural networks for news processing, can significantly improve the accuracy of forecasts in the cryptocurrency market.

The use of MAE and MSE helps to assess the accuracy of forecasts and improve the model if necessary. Monitoring and evaluation of the system's performance is equally important. The use of criteria such as mean absolute error (MAE) and mean squared error (MSE) allows you to assess the accuracy of forecasts and adjust algorithms as necessary. Automating the decision-making process based on the forecasts can significantly reduce the risks associated with the human factor.

However, it is important to consider the ethical aspects of using algorithmic trading. The risks of market manipulation and the impact on less experienced investors may have negative consequences [3]. Therefore, the development of intelligent systems should be accompanied by a clear regulatory framework. Thus, an intelligent forecasting system based on cryptocurrency indices has the potential to significantly improve the accuracy of forecasts and reduce investment risks. The introduction of the latest technologies, such as artificial intelligence and blockchain, can help to achieve greater transparency and efficiency in the cryptocurrency market, which ultimately benefits all participants.

REFERENCES:

1. Box, J.E., Jenkins, G.M., & Rainsel, G.K. Time series analysis: forecasting and management: Wiley, 2015. — 784 p.
2. Brockwell, P. J., Davis, R. A. Introduction to time series analysis and forecasting — London: Springer, 2016. —456 p.
3. CoinMarketCap. Capitalisation of the cryptocurrency market [Electronic resource]: <https://coinmarketcap.com>

УДК 338.45

СТРИГІНА О.А., канд. фіз-мат. наук, доцент

ДИРДА В.О., асистент

Білоцерківський національний аграрний університет

E-mail: oksana.stryhina@btsau.edu.ua

ЕКОНОМІЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ СТВОРЕННЯ МАТЕРІАЛІВ ІЗ НАПЕРЕД ЗАДАНИМИ ВЛАСТИВОСТЯМИ

Економічне обґрунтування створення матеріалів із наперед заданими властивостями є важливим аспектом сучасної науки і промисловості. Розвиток технологій і виробничих процесів вимагає не лише високоякісних, але й економічно доцільних рішень. Сучасна фізика вносить вирішальний вклад у створення обчислювальної техніки, що представляє собою матеріальну основу інформатики. Для науки і техніки потрібні особливо стійкі до нагрівання, дії хімічних реагентів, корозії і досить міцні матеріали.

Ключові слова: сучасна фізика, сплави, ферорідина, аерогель, заморожений дим.

Stryhina O.A., Ph.D. physics and mathematics Sciences, Associate Professor

Dyrda V.O., assistant

Bila Tserkva National Agrarian University

ECONOMICALLY PRIMED MATERIALS FROM ADVANCED ASSIGNMENTS BY THE AUTHORITIES

The economical processing of materials from pre-determined authorities is an important aspect of modern science and industry. The development of technology and manufacturing processes requires not only high-quality, but also economical solutions. Modern physics makes a major contribution to the creation of computational

technology, which represents the material basis of computer science. Science and technology require particularly resistance to heat, chemical reagents, corrosion and contamination of materials.

Key words: modern physics, alloys, ferrofluid, airgel, frozen smoke.

Останнім часом у багатьох галузях народного господарства зростають потреби в економічних і високоякісних матеріалах, що мають певні технічні властивості. Для науки і техніки потрібні особливо стійкі до нагрівання, дії хімічних реагентів, корозії і досить міцні матеріали.

В авіації, ракетній, космічній і ядерній техніці, радіоелектроніці прогрес був би просто неможливий без надміцних матеріалів, здатних витримувати температури до 2500° С і вище [4].

Багато з використовуваних у техніці матеріалів не зустрічаються у природному стані – їх створила людина. В сучасній техніці використовується понад 20 тис. конструкційних і будівельних матеріалів і їх асортимент з кожним роком зростає за рахунок створення надміцних, хімічно стійких матеріалів і їх сплавів. Одним із засобів керування властивостями нових матеріалів є утворення різних сплавів. На основі титану дістають легкі і надзвичайно міцні сплави, здатні працювати при температурі 500-600° С. При густині $4,5 \cdot 10^3$ кг/м³ титан має модуль пружності, приблизно в 2 рази більший, ніж залізо і в 6 раз більший, ніж алюміній. Ці якості титанових сплавів зробили їх незамінними в надзвуковій авіації, космічній техніці та інших галузях науки і техніки.

Техніка майбутнього буде створюватися в значній мірі не з готових природних матеріалів, які вже в наші часи не можуть зробити її досить надійною і довговічною, а із синтетичних матеріалів з наперед заданими властивостями. У створенні таких матеріалів поряд з хімією все зростаючу роль будуть грати фізичні методи впливу на речовину (електронні, іонні й лазерні пучки, потужні магнітні поля; надвисокі тиски й температури; ультразвук і т.п. у них закладена можливість одержання матеріалів із граничними характеристиками й створення принципово нових методів обробки речовини, що докорінно змінює сучасну технологію) [1].

Розглянемо приклади деяких речовин:

1.ФЕРОРІДИНА – дивовижний матеріал.

Люди придумують безліч дивовижних і незвичайних винаходів, які, на перший погляд, суперечать усім законам точних наук. Однак такі цікаві винаходи людства не лише науково обґрунтовані, але й корисні. Наприклад, ферорідина. Це рідина, наділена магнітними властивостями, з якої можна робити різні цікаві фігурки. На вигляд – це в'язка, нічим не особлива речовина. Але при зіткненні ферорідини з магнітним полем, частки рідини, підкоряючись

фізичним законам, роблять щось неймовірне. Ще ферорідину використовують як теплопровідник в динаміках. А її здатність змінювати фізичний стан дає можливість застосовувати речовину в автомобільній і ракетній промисловостях.

2. АЕРОГЕЛЬ (Frozen Smoke)

Аэрогель (Frozen Smoke («Замороженный дим»)) на 99 відсотків складається із повітря і на 1 – із кремнієвого ангідриду. В результаті отримується дуже цікава магія: цегла зависає у повітрі і т.д. Крім того, цей гель ще і вогнеміцний. Будучи майже не помітним, аерогель при цьому може витримувати практично нечувані ваги, що в 4000 разів перевищують об'єм витраченої сировини, при чому сам він – дуже легкий. Його застосовують в космосі: наприклад, для «виловлювання» пилу від хвостів комет і для «утеплення» костюмів астронавтів [3]. В майбутньому, говорять вчені, він з'явиться в багатьох будинках: дуже вже зручний матеріал.

Всі покоління електронних обчислювальних машин (на вакуумних лампах, напівпровідниках і інтегральних схемах), створені до наших днів, народилася в сучасних лабораторіях. Сучасна фізика відкриває нові перспективи для подальшої мініатюризації, збільшення швидкодії і надійності обчислювальних машин. Застосування лазерів і голографії, що розвивається на їхній основі, таїть у собі величезні резерви для вдосконалення обчислювальної техніки. Розвиток технологій і виробничих процесів вимагає не лише високоякісних, але й економічно доцільних рішень. Ось кілька ключових аспектів економічної вигоди від впровадження таких матеріалів:

Зменшення витрат на сировину та виробництво. Використання синтетичних матеріалів дозволяє створювати легкі, але міцні сплави, які замінюють більш важкі й дорогі природні матеріали. Наприклад, титанові сплави, при всій їх вартості, знижують загальну вагу конструкцій, що, своєю чергою, скорочує витрати на паливо в авіації та космічній техніці, а також підвищує ефективність виробництва. Підвищення ефективності та терміну служби техніки. Надміцні матеріали, такі як тугоплавкі метали і композитні сплави, збільшують тривалість експлуатації обладнання, знижуючи витрати на ремонт і заміну. Це особливо важливо в галузях, де простої техніки є дорогими, наприклад, в енергетиці чи авіації.

Енергозбереження. Легкі і термостійкі матеріали, такі як аерогелі, використовуються для термоізоляції в різних галузях, що знижує енергетичні витрати. У будівництві вони можуть значно зменшити витрати на опалення і кондиціонування приміщень.

Інноваційні технології з високим потенціалом прибутковості. Матеріали з наперед заданими властивостями відкривають нові можливості для розвитку інноваційних рішень. Наприклад, ферорідини знаходять застосування в автомобільній промисловості для створення активної підвіски, що підвищує комфорт і безпеку їзди. Такі технології мають великий ринковий попит і сприяють зростанню конкурентоспроможності підприємств.

Зниження екологічного навантаження. Багато нових матеріалів, такі як композитні сплави або ферорідини, є більш екологічними в порівнянні з традиційними матеріалами, що знижує витрати на утилізацію і дозволяє компаніям відповідати сучасним екологічним стандартам. Наприклад, аерогелі застосовуються для очищення нафтових розливів завдяки їх здатності абсорбувати рідини.

Довгострокові інвестиції. Вартість розробки нових матеріалів може бути значною, проте з часом економія на їх використанні в різних галузях призводить до значного зниження загальних витрат на виробництво та експлуатацію. Таким чином, це є вигідною довгостроковою інвестицією.

Отже, створення матеріалів із наперед заданими властивостями не лише сприяє технічному прогресу, але й має значний економічний ефект, знижуючи витрати, підвищуючи ефективність виробництва та забезпечуючи довготривалий прибуток.

Список використаних джерел:

1. Білоножко Г. В., Захарченко Т. М., Василенко А. В. Фізико-хімічні властивості титанових сплавів // Наукові дослідження. – 2020. – № 3. – С. 45–54.
2. Коваленко А. І. Сплави тугоплавких металів: властивості та застосування. – Київ : Техніка, 2018. – 224 с.
3. Іванов С. П., Мельник О. В., Петров В. М. Металознавство сплавів: навч. посібник. – Харків : Основа, 2019. – 368 с.
4. Ніколаєнко В. П., Андрущенко М. С. Фізичні методи впливу на матеріали при високих температурах // Фізика металів і металознавство. – 2021. – Т. 93, № 7. – С. 98–106.

УДК 599.51:504.1/.9

ТРОФИМЧУК М.І., канд. екон. наук

ТРОФИМЧУК А.М., канд. с.-г. наук,

Білоцерківський національний аграрний університет

E-mail: trofimch@btsau.edu.ua

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ АКВАКУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ

Економічний аналіз розвитку аквакультури в Україні демонструє, що ця галузь має значний потенціал для економіки, забезпечення продовольчої безпеки та зниження імпортозалежності. До початку російського вторгнення і початку бойових дій виробництво продукції аквакультури в Україні зростало. Але війна значно вплинула на виробничі об'єми через пошкодження інфраструктури та втрату доступу до ресурсів.

Ключові слова: економічний аналіз, аквакультура, водні ресурси, рибництво, рибальство.

Trofymchuk M.I., PhD in Economics

Trofymchuk A.M., PhD

Bila Tserkva National Agrarian University

ANALYSIS OF AQUACULTURE DEVELOPMENT IN UKRAINE

An economic analysis of the development of aquaculture in Ukraine demonstrates that aquaculture has significant potential for the economy, food security and a reduction in import dependence. Before the beginning of the Russian invasion and the beginning of military operations, the production of aquaculture products in Ukraine increased. However, the war significantly impacted production volumes through infrastructure changes and loss of access to resources.

Key words: economic analysis, aquaculture, water resources, fishing.

До 2022 року виробництво продукції аквакультури в Україні зростало, хоча її частка в загальному виробництві риби в Україні залишалася відносно невеликою у порівнянні з іншими країнами. Основними видами риб, що вирощуються є короп, товстолобики, амур, осетрові та лососеві. Однак війна значно вплинула на виробничі об'єми через пошкодження інфраструктури та втрату доступу до територій та ресурсів.

Основні дані про галузь рибальства та аквакультури, включаючи стійке зростання виробництва в аквакультурі, яка забезпечує понад половину всього світового рибного виробництва були опубліковані у 2022 році в останньому звіті FAO. В ньому зазначається, що виробництво аквакультури у 2020 році досягло 87.5 мільйона тонн, що становить приблизно 46% від загального світового виробництва риби. З 2022 року ринок продукції аквакультури зазнав важливих змін, що пов'язані з глобальними економічними, екологічними та геополітичними факторами.

Таблиця. **Короткий огляд світового ринку продукції рибництва [1]**

	2020	2021	2022
	мільйонів тонн (жива вага)		
Світовий баланс			
Виробництво	177,8	182	184,1
Виллов	90,3	92,3	92,1
Аквакультура	87,5	89,7	92
Торгівельна вартість (експорт USD мільярдів)	150,9	174,8	193,5
Обсяг торгівлі (жива вага)	64,3	68,3	68,9
Загальне використання	177,8	182	184,1
Харчова продукція	157,4	161,1	163,7
Виготовлення кормів	16,4	16,9	16,4
інше використання	4	4	4
Індикатори попиту та пропозиції			
Споживання на душу населення			
Харчова риба кг/рік	20,1	20,4	20,5
Виллов кг/рік	8,9	9	9
Аквакультура кг/рік	11,2	11,3	11,5

За даними FAO виробництво в аквакультурі у 2022 році зросло на 2.6 %, що нижче від середнього показника 3.7 % між 2015 і 2020 роками. Це зумовлено високими цінами на корми, енергоносії та транспортні витрати [1].

З початку 2022 року ціни на продукцію аквакультури, таку як лососеві, досягли історичних максимумів через відновлення попиту після пандемії. Проте, під кінець року ціни дещо знизилися: спостерігалось зменшення вартості кормів і зростання чутливості споживачів до цін через уповільнення глобальної економіки [1, 2].

Вартість світової торгівлі продукцією рибальства та аквакультури у 2022 році зросла на 10.7 % з \$174.8 млрд у 2021 році до \$193.5 млрд у 2022 році. Цей ріст був підтриманий рекордними цінами на лососевих, а також високими цінами на білу рибу та дрібних пелагічних риб [1, 3].

Проблеми, пов'язані зі зміною клімату та екологічними стандартами, змушують галузь шукати більш стійкі рішення, такі як розвиток акваферм на суходолі та використання альтернативних кормів, зокрема з комах, морських водоростей.

Ринок продукції аквакультури в Україні після 2022 року зазнав значних змін через економічні, екологічні та геополітичні обставини, зокрема війну та її вплив на інфраструктуру й логістику.

Через військові дії, особливо на сході та півдні України, багато фермерських господарств, у тому числі і акваферм зупинили роботу або втратили доступ до водних

ресурсів. Це призвело до тимчасового зниження обсягів продукції аквакультури, зокрема вирощування риби та інших водних організмів.

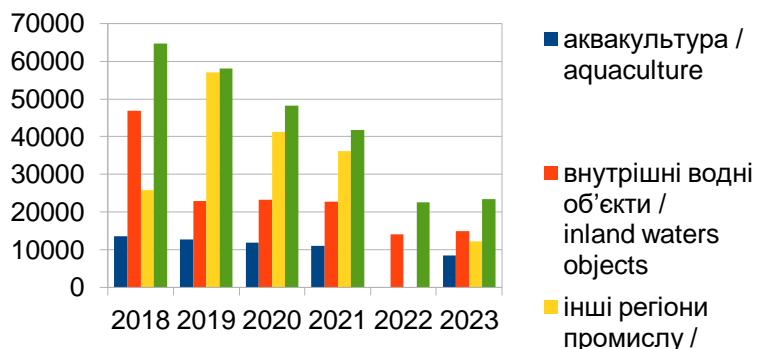

Рис. 1. Добування водних біоресурсів [5]

Постійні атаки на інфраструктуру та порушення транспортних маршрутів ускладнили доступ до ринків збуту як всередині країни, так і за кордоном. Експорт української рибної продукції був обмежений, особливо в ті регіони, які залежать від морських портів.

Водночас були ініціативи з підтримки сектору аквакультури, як на державному рівні, так і з боку міжнародних організацій, що допомогло деяким виробникам продовжити діяльність, незважаючи на виклики.

Попит на продукцію аквакультури всередині України залишився стабільним, оскільки українці продовжували купувати рибу як джерело білка. Проте ціни на рибу могли збільшитися через зниження пропозиції та збільшення витрат на виробництво та логістику.

Міжнародні організації, зокрема FAO, надають допомогу українським фермерам через різні програми підтримки, спрямовані на відновлення та стабілізацію рибного господарства. Очікується, що після стабілізації ситуації ринок аквакультури в Україні почне поступово відновлюватися, із можливим акцентом на стійке виробництво та використання нових технологій для підвищення ефективності. Зростання ринку аквакультури триватиме, але основними викликами залишатимуться високі витрати на виробництво та екологічні обмеження.

Таким чином, розвиток аквакультури в Україні може сприяти економічному зростанню, створенню нових робочих місць, зменшенню імпорту, збільшенню експорту та покращенню продовольчої безпеки. Це стратегічно важлива галузь, здатна позитивно вплинути на економіку країни.

Список використаних джерел:

1. Aquaculture's long-term growth rate may fall back for 2022. <https://thefishsite.com/articles/aquacultures-long-term-growth-rate-may-fall-back-for-2022-says-fao>
2. Сучасний стан і тенденції розвитку рибництва в Україні та світі / А. М.Трофимчук, Н. Є. Гриневич, М. І.Трофимчук та ін. // Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва: збірник наукових праць. Біла Церква: БНАУ, 2021. № 2 (166). С. 123-133. doi10.33245/2310-9289-2021-166-2-123-133.
3. Food Outlook – Biannual Report on Global Food Markets. <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/6700aa30-5ee8-4a5a-9852-fda2f7905604/content>
4. Eurostat. Production from aquaculture excluding hatcheries and nurseries (from2008onwards) https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/fish_aq2a/default/map?lang=en
5. Державна служба статистики України. <https://ukrstat.gov.ua/>

УДК 330

ПОНЕДІЛЬЧУК Т.В., канд. екон. наук, доцент

Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква, Україна;

E-mail: tetiana.ponedilchuk@btsau.edu.ua

БОКУН В.І. - здобувач вищої освіти

Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква, Україна;

E-mail: bocun.v.i.@gmail.com

ДІАГНОСТИКА РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

Ця робота присвячена дослідженню питань, пов'язаних з діагностикою рівня економічної безпеки підприємств. Розглянуто зміст понять «економічна безпека підприємств» та «діагностика економічної безпеки підприємств». Систематизовано основні підходи до діагностики економічної безпеки підприємств та основні показники, що характеризують рівень економічної безпеки підприємств.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, діагностика, ризики, механізм забезпечення, загроза.

Ponedilchuk T., PhD in Economics,

Associate Professor of the Department of Economics
and Economic Theory

Bila Tserkva National Agrarian University, Ukraine

E-mail: tetiana.ponedilchuk@btsau.edu.ua

Bokun V.I., getter

Bila Tserkva National Agrarian University, Bila Tserkva, Ukraine

E-mail: bocun.v.i.@gmail.com

DIAGNOSTICS OF THE LEVEL OF ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISES

This work is devoted to the study of issues related to the diagnosis of the level of economic security of enterprises. The content of the concepts "economic security of enterprises" and "diagnosis of economic security of enterprises" was considered. The main approaches to diagnosing the economic security of enterprises and the main indicators characterizing the level of economic security of enterprises are systematized.

Key words: economic security of the enterprise, diagnosis, risks, mechanism of provision, threat.

Питання забезпечення економічної стабільності, чи то в національному масштабі, чи то для окремих підприємств, ніколи не втрачало своєї актуальності. З переходом до ринкової економіки це питання стало надзвичайно важливим. Існування економічних ризиків та пов'язаних з ними витрат є об'єктивними умовами для формування механізмів, які дають змогу керівництву ідентифікувати та, по можливості, нейтралізувати ризики при прийнятті господарських рішень у світлі поставлених керівництвом цілей.

Економічна безпека підприємства – це такий стан корпоративних ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації і технологій, техніки та устаткування, прав) і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективне їхнє використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам). Це важливий аспект управління підприємством, оскільки гарантує його успішну діяльність та забезпечує захист від ризиків та небезпек. Для досягнення економічної безпеки підприємства важливо враховувати різні аспекти, такі як фінансова, організаційно-управлінська, інформаційна, техніко-технологічна та інші.

Діагностика рівня економічної безпеки підприємства - це систематичний процес оцінки стану захищеності підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз, що дозволяє визначити його здатність стабільно функціонувати і розвиватися. Ця процедура є необхідною для ефективного управління будь-яким підприємством.

Діагностика економічної безпеки має одну з ключових ролей, адже це дає можливість:

- виявити потенційні загрози, які можуть негативно вплинути на бізнес.
- визначити, наскільки компанія вразлива до цих загроз.
- Розробити ефективні заходи для мінімізації ризиків та підвищення рівня безпеки.
- забезпечте раціональне використання ресурсів для забезпечення безпеки.
- підвищити довіру партнерів та інвесторів і покращити конкурентоспроможність.

Діагностика рівня економічної безпеки підприємств має основні етапи, які можна структурувати наступним чином:

1. Визначення об'єкта дослідження, конкретну компанію або сектор, що підлягає діагностиці;
2. Аналіз зовнішнього середовища шляхом оцінки політичних, економічних, соціальних, технологічних, екологічних та правових факторів, які можуть вплинути на безпеку компанії;
3. Аналіз внутрішнього середовища, шляхом вивчення внутрішньої структури компанії, фінансового стану, системи управління, технології, персонал тощо.
4. Визначення потенційних загроз, таких як:
Фінансові: шахрайство, неплатоспроможність, інфляція тощо.
Технічні: кібератаки, витік інформації, системні збої тощо.
Операційні: стихійні лиха, промислові аварії, логістичні проблеми тощо.
Репутаційні: погана реклама, бойкоти тощо.
5. Визначає ступінь вразливості компанії до кожної ідентифікованої загрози.
6. Розрахунок індикаторів безпеки за допомогою спеціальних методик, що характеризують рівень безпеки компанії в різних сферах.
7. Формулювання рекомендацій на основі отриманих результатів щодо підвищення рівня економічної безпеки.

У науковій економічній літературі існує низка авторських методик визначення рівня економічної безпеки підприємства, які пов'язані зі складністю предмета дослідження і можуть бути згруповані в декілька основних підходів: залучення експертів для аналізу ситуації та оцінки ризиків; анкетування; створення моделей для прогнозування розвитку ситуації та оцінки ефективності заходів безпеки; підходи на основі аналізу фінансового стану підприємства; прибутково-інвестиційний підхід; ресурсно-функціональний підхід; комбінований (інтегрований) підхід.

Ключові показники економічної безпеки варто вважати: показники фінансової стабільності (прибутковість, ліквідність, платоспроможність), операційну ефективність (продуктивність, якість продукції, логістика), рівень інновацій (здатність розробляти нові продукти та технології), репутаційний (довіра клієнтів, партнерів та інвесторів), управління ризиками (наявність та ефективність систем управління ризиками).

Фактори, що впливають на економічну безпеку:

Зовнішнє середовище: політичний клімат, бізнес-цикли, технологічні інновації, конкуренція.

Внутрішнє середовище: структура управління, корпоративна культура, людські ресурси, технічне оснащення.

Важливо розуміти, що діагностика економічної безпеки - це не разовий захід, а безперервний процес, який дозволяє своєчасно виявити зміни у зовнішньому та внутрішньому середовищі компанії та вжити необхідних заходів для забезпечення її стабільності та розвитку.

Список використаних джерел:

1. Малтиз, В., Малтиз, О. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства. *Economic Synergy*, (1;2), 2022. С.132–140. <https://doi.org/10.53920/ES-2022-1;2-10>

2. Пилипенко Н.М. Розвиток методичних підходів до оцінки економічної безпеки підприємства. Ефективна економіка. 2017. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5953>
3. Шило Ж. Методика комплексної оцінки рівня економічної безпеки підприємства. Міжнародний науковий журнал менеджменту, економіки та фінансів. 2022. Випуск 1 (4). С. 17–25.

УДК 658.589:631.1

ПИРОГ В.В., здобувач ступеня доктора філософії

*Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом», м. Київ, Україна*

E-mail: vipirog@gmail.com

Науковий керівник:

ДАЦІЙ О.І., д.е.н., проф.

*Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом», м. Київ, Україна*

ВПРОВАДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ІННОВАЦІЙ В АГРАРНИХ КОРПОРАЦІЯХ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ПРІОРИТЕТ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Впровадження організаційних інновацій є важливим фактором розвитку аграрних корпорацій та сприяє підвищенню їх конкурентоспроможності на глобальному ринку. Це дозволяє забезпечити стійке економічне зростання.

Ключові слова: організаційні інновації, аграрні корпорації, економічне зростання, конкурентоспроможність, інноваційна діяльність.

PYROH V., Postgraduate Student

*Private joint-stock company «Higher educational institution
«Interregional Academy of Personnel Management», Kyiv, Ukraine*

Academic supervisor:

DATSI O., Doctor of Economic Sciences, Full Professor

*Private joint-stock company «Higher educational institution
«Interregional Academy of Personnel Management», Kyiv, Ukraine*

IMPLEMENTATION OF ORGANIZATIONAL INNOVATIONS IN AGRICULTURAL CORPORATIONS AS A STRATEGIC PRIORITY FOR ECONOMIC GROWTH

The implementation of organizational innovations is an important factor in the development of agricultural corporations and contributes to increasing their competitiveness in the global market. It allows for sustainable economic growth.

Key words: organizational innovations, agricultural corporations, economic growth, competitiveness, innovation activity.

В сучасних умовах глобалізації та підвищеної конкуренції в аграрному секторі, організаційні інновації стають важливим чинником економічного зростання. Впровадження інноваційних підходів до управління аграрними корпораціями дозволяє не лише підвищити ефективність виробничих процесів, але й зміцнити їхню конкурентоспроможність на глобальному ринку. Зокрема, акцент на організаційних інноваціях у кадровій політиці, управлінні ресурсами та стратегіях розвитку допомагає

корпораціям адаптуватися до сучасних викликів і створювати нові можливості для зростання.

Однією з основних складових організаційних інновацій є вдосконалення інноваційної діяльності в аграрному секторі. Впровадження нових методів управління інноваціями сприяє підвищенню продуктивності, що є особливо важливим для аграрних корпорацій, які прагнуть зберегти свою стійкість на ринку [1]. Наприклад, використання інноваційних рішень у виробництві дозволяє корпораціям оптимізувати витрати та підвищити ефективність управління ресурсами.

Також важливим аспектом є стратегічне управління кадровою політикою, що сприяє розвитку людського капіталу в аграрних корпораціях. Підвищення кваліфікації працівників, впровадження систем навчання та мотивації є основними елементами, які допомагають адаптуватися до нових умов ринку та підвищити ефективність інноваційних процесів [2]. Стратегічне управління кадровими ресурсами дозволяє забезпечити сталий розвиток аграрних корпорацій та покращити їхню здатність реагувати на виклики ринку.

Ще одним важливим чинником є впровадження концепції Агробізнес 4.0, яка передбачає використання сучасних технологій, таких як автоматизація процесів, цифровізація виробничих ланцюгів та інноваційні системи управління [3]. Ця концепція відкриває нові можливості для аграрних корпорацій, дозволяючи їм покращити свою продуктивність та ефективність, одночасно знижуючи витрати на ресурси. Агробізнес 4.0 є важливим елементом сучасного аграрного сектору, оскільки він дозволяє корпораціям відповідати на зростаючі виклики з боку кліматичних змін та глобальних економічних криз.

У кризових умовах, таких як глобальні економічні та екологічні виклики, аграрні корпорації змушені адаптуватися до нових умов через стратегічні орієнтири стабілізації та зростання. Інноваційні стратегії, спрямовані на впровадження нових підходів до управління та модернізації виробничих процесів, є критично важливими для стабілізації діяльності корпорацій [4]. Вони дозволяють зберегти ефективність навіть у складних умовах та сприяють довгостроковому економічному зростанню.

Також особливу увагу слід приділити готовності аграрних підприємств до впровадження інноваційних проєктів. Ефективне впровадження інноваційних технологій вимагає наявності відповідних організаційних структур та ресурсів, що дозволяють швидко реагувати на нові виклики [5]. Оцінка готовності аграрних корпорацій до впровадження інновацій допомагає визначити слабкі місця та можливості для покращення.

Маркетинг інновацій у аграрних підприємствах також відіграє важливу роль у забезпеченні економічного зростання. Розвиток науково-методичних засад маркетингу інновацій допомагає аграрним корпораціям ефективніше просувати свої продукти на ринку та залучати нові інвестиції [6]. Це сприяє підвищенню їхньої конкурентоспроможності та зміцненню позицій на глобальних ринках.

Впровадження організаційних інновацій у аграрних корпораціях є стратегічним пріоритетом економічного зростання. Інноваційні підходи до управління, вдосконалення кадрової політики та впровадження новітніх технологій дозволяють корпораціям ефективніше використовувати ресурси, підвищувати продуктивність і забезпечувати стійкість до зовнішніх викликів. Стратегічні інноваційні рішення допомагають аграрним корпораціям залишатися конкурентоспроможними та забезпечувати довгостроковий розвиток.

Список використаних джерел:

1. Гуторова О. О., Гуторов О. І. Особливості розвитку та напрями удосконалення інноваційної діяльності в апк. *Аграрні інновації*. 2023. № 17. С. 211–217. URL: <https://doi.org/10.32848/agrar.innov.2023.17.32> (дата звернення: 24.09.2024). Поліщук Д. Стратегічне управління кадровою політикою та людським капіталом аграрних підприємств. *Development service*

industry management. 2024. № 2. С. 155–160. URL: [https://doi.org/10.31891/dsim-2024-6\(23\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2024-6(23)) (дата звернення: 24.09.2024).

2. Розвиток інноваційної діяльності аграрних підприємств: на шляху до агробізнесу 4.0 / L. Kucher та ін. *Agricultural and resource economics: international scientific e-journal*. 2023. Т. 9, № 4. URL: <https://doi.org/10.51599/are.2023.09.04.11> (дата звернення: 24.09.2024).

3. Руденко С. В., Ряснянська А. М., Попов Д. О. Стратегічні орієнтири стабілізації та зростання діяльності аграрних підприємств у кризових умовах. *Таврійський науковий вісник. серія: економіка*. 2023. № 18. С. 155–161. URL: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.18.17> (дата звернення: 24.09.2024).

4. Kucher L., Heldak M., Orochovska L. Оцінка готовності аграрних підприємств до впровадження інноваційних проєктів. *Agricultural and resource economics: international scientific e-journal*. 2023. Т. 9, № 1. URL: <https://doi.org/10.51599/are.2023.09.01.11> (дата звернення: 24.09.2024)

5. Kuznetsova Y. Науково-методичні засади розвитку маркетингу інновацій аграрних підприємств підприємствах. *Agricultural and resource economics: international scientific e-journal*. 2015. Т. 1, № 2. С. 51–62. URL: <https://doi.org/10.51599/are.2015.01.02.04> (дата звернення: 24.09.2024).

УДК 005.35:338.43:005.21

ЛАГЕ ШЛАПАЦЬКИЙ І., аспірант
Білоцерківський національний аграрний університет
E-mail: lage.biz@gmail.com

Науковий керівник **ГРИНЧУК Ю.С.**, доктор економічних наук, професор
Білоцерківський національний аграрний університет

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ ЯК СКЛАДОВА СТРАТЕГІЇ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Обґрунтована важливість та необхідність реалізації концепції соціальної відповідальності суб'єктами аграрного бізнесу як важливої складової частини їх стратегії. Визначені особливості, основні напрямки та інструменти реалізації програм соціальної відповідальності сільськогосподарськими підприємствами.

Ключові слова: аграрний бізнес, соціальна відповідальність, стратегія.

Lage Shlapatski I.
Bila Tserkva National Agrarian University
Research supervisor **Grinchuk Y.S.**, Doctor of Economics
Bila Tserkva National Agrarian University

SOCIAL RESPONSIBILITY OF BUSINESS AS A COMPONENT OF THE STRATEGY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

The justified importance and necessity of implementing the concept of social responsibility by agrarian business entities as an important component of their strategy. Specific features, main directions and tools for the implementation of social responsibility programs by agricultural enterprises are determined.

Key words: agricultural business, social responsibility, strategy.

У західній управлінській культурі соціальна відповідальність бізнесу давно стала звичайним явищем і невід'ємним елементом стратегії підприємств і корпорацій. В Україні практика корпоративної соціальної відповідальності лише останнім часом набуває популярності та знаходить теоретичне обґрунтування у науковій літературі.

Враховуючи ту обставину, що Україна є потужною аграрною державою проблема соціальної відповідальності аграрного бізнесу є особливо актуальною. При цьому науковці виділяють два основних напрямки реалізації соціальної відповідальності: внутрішній і зовнішній. Внутрішній напрям передбачає реалізацію соціальних проектів для працівників, включаючи соціальне страхування, надання коштів на оздоровлення та лікування, безпеку праці, стабільність заробітної плати, програми підготовки та підвищення кваліфікації безпосереднє надання послуг працівникам, тренінги, стажування персоналу та інше.

Зовнішній напрям передбачає благодійність та спонсорство (гранти), охорону навколишнього середовища, відповідальність перед споживачами товарів та послуг, взаємодія з місцевою владою (партнерські проекти), участь у вирішенні кризових ситуацій, волонтерська діяльність та інше. Соціальна відповідальність у системі управління підприємством дозволяє ефективно узгоджувати інтереси сторін, шляхом використання програм соціального інвестування, інститутів державно-приватного партнерства та соціального діалогу, інструментів не фінансової звітності [1, с. 5]. Як вказують окремі автори, важливість проблеми загострюється через ряд негативних тенденцій розвитку сучасного села. Зокрема, мова йде про відсутність цілісної державної політики розвитку сільських територій та сільської інфраструктури, поява великих агрохолдингів, які не мають прив'язки до конкретної сільської території, зниження рівня життя у сільській місцевості, відтік молоді, безробіття і зубожіння сіл [2].

Проте багато науковців зазначають, що заходи, спрямовані на реалізацію концепції соціальної відповідальності значної частини аграрних підприємств носять не системний ситуативний характер і не стали вагомою складовою частиною їх стратегії, що суттєво знижує їх ефективність. Відповідно, виникає необхідність включення цих заходів систему стратегічних планів аграрних підприємств.

Основними інструментами соціальної відповідальності сільськогосподарських підприємств науковці називають наступні: підтримку персоналу за рахунок перерозподілу прибутку підприємства; мотивацію та гідний рівень оплати праці; навчання та професійну підготовку персоналу; надання працівникам додаткового соціального пакету, зокрема медичного страхування; підтримання психологічного клімату на підприємстві; підвищені стандарти техніки безпеки та санітарно-гігієнічних умов праці; медичне обслуговування персоналу підприємства, проведення систематичних медоглядів; формування та підтримка соціальної інфраструктури; здійснення компенсаційних виплат соціально вразливим працівникам тощо [3, с. 232].

Крім того, враховуючи специфічні умови приживання та трудової діяльності сільського населення, підприємства агробізнесу можуть застосовувати характерні для аграрної сфери інструменти соціальної відповідальності: надання працівникам сільськогосподарської техніки для обробки їхніх приватних угідь; збереження врожаю працівників у сховищах підприємства; купівлю сільськогосподарської продукції

працівників; можливість використання ремонтних боксів та ветеринарної клініки підприємства у власних потребах працівників; продаж працівникам комбикормів власного виробництва за пільговими цінами; допомогу в хімічній обробці угідь працівників [3, с. 232-233].

Таким чином для забезпечення системності, послідовності та наступності у реалізації програм соціальної відповідальності, вона повинна стати невід'ємною складовою частиною стратегічного плану підприємств агробізнесу. Лише у цьому випадку можливо отримати очікуваний соціальний та економічний ефект від їх реалізації.

Список використаних джерел:

1. Макаренко П. М. Соціальна відповідальність аграрних підприємств як чинник їх ефективності та конкурентоспроможності: сутність, складники проблеми і тенденції здійснення. URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/11/1.pdf>
2. Гребеннікова А. А. Соціальна відповідальність аграрного бізнесу в Україні. Ефективна економіка, 2017. № 12. URL: <http://www.economy.сom.ua/?op=1&z=6001>.
3. Колосок А. М. Становлення соціальної відповідальності в аграрному бізнесі. Актуальні проблеми економіки, 2016. № 1(175). С. 231-235.

УДК 339.924(4):338.436-027.553:005.21

ВИХОР В.М., аспірант

Білоцерківський національний аграрний університет

E-mail: vlad.vykhор@ukr.net

Науковий керівник **ГРИНЧУК Ю.С.**, доктор економічних наук, професор

Білоцерківський національний аграрний університет

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ТА НОВІ СТРАТЕГІЧНІ РЕАЛІЇ ДЛЯ ВІТЧИЗНЯНОГО АГРОБІЗНЕСУ

Розкриті особливості інтеграції України та агробізнесу до міжнародного та європейського аграрного ринку. Охарактеризовані основні етапи інтеграційних процесів, визначені можливості та проблеми для вітчизняного аграрного бізнесу.

Ключові слова: аграрний бізнес, євроінтеграційні процеси, етапи розвитку, стратегія.е

Vykhор V.

Bila Tserkva National Agrarian University

Research supervisor **Grinchuk Y.**, Doctor of Economics

Bila Tserkva National Agrarian University

EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES AND NEW STRATEGIC REALITIES FOR DOMESTIC AGRIBUSINESS

The peculiarities of the integration of Ukraine and agribusiness into the international and European agricultural market are revealed. The main stages of integration processes are characterized, opportunities and problems for domestic agrarian business are identified.

Key words: agrarian business, European integration processes, stages of development, strategy.

Процеси інтеграції України у світовий та європейський економічний простір вимагають від суб'єктів вітчизняного бізнесу переосмислення стратегічних пріоритетів власної діяльності у напрямку адаптації до вимог, які висувають міжнародні інституції. Це у повній мірі стосується суб'єктів аграрного бізнесу України, які, інтегруючись у світовий та спільний європейський аграрний ринки, мають відповідати міжнародним угодам,

нормам європейського права і, зокрема, вимогам Спільної аграрної політики ЄС (САП). Відповідно, державна аграрна політика змінювалася, що викликало необхідність внесення коректив у стратегічні плани аграрних підприємств.

З отриманням незалежності Україна розпочала активний пошук власного місця у світогосподарських процесах. Початковим етапом такого пошуку можна вважати подачу Україною у 1992 році заяви про вступ до СОТ оскільки, як зазначали багато фахівців, без членства у СОТ Україні важко було б виходити зі своєю продукцією на ринки інших країн і, тим більше, інтегруватися до європейського економічного співтовариства. Тривалий договірний процес завершився у 2008 році вступом нашої країни до СОТ.

Відповідно, Україна взяла на себе зобов'язання, які витікали із Уругвайської угоди про сільське господарство і які стосувалися механізму підтримки виробників сільськогосподарської продукції [1].

Майже у той самий період у 1994 була підписана Угода про партнерство та співробітництво між ЄС та Україною, яка набула чинності у 1998 році, що можна вважати другим важливим етапом євроінтеграції.

Наступним етапом євроінтеграційних процесів є період з 2007 по 2017 роки, який розпочався початком переговорів щодо Угоди про асоціацію з ЄС і завершився вступом у дію цієї угоди у повному обсязі. Сам переговорний процес був складним і тривалим. Досить зазначити, що за цей час відбувся 21 раунд переговорів щодо Угоди про асоціацію та 18 раундів – щодо Угоди про створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі України з ЄС [2]. Цей процес продовжується і в даний час, оскільки у червні 2022 році Україна отримала статус кандидата до вступу в ЄС після виконання відповідних вимог.

Для аграрного сектору України важливим, у цьому зв'язку є дотримання вимог Спільної аграрної політики ЄС, що забезпечить поступову інтеграцію до європейського аграрного ринку. Як зазначають С. М. Кваша та В. Л. Вакуленко «Спільна аграрна політика є сукупністю механізмів дієвого впливу на аграрний сектор з метою сталого розвитку, що здійснюється на наддержавному рівні у межах ЄС, завдяки чому здійснюється розвиток аграрного сектору як стратегічно важливої галузі економіки ЄС» [3, с. 11].

Ключовими положеннями Спільної аграрної політики ЄС є забезпечення збалансованості ринків аграрної продукції та підтримка конкуренції, підтримка та розвиток малих землевласників, безпечність харчових продуктів, розвиток сільських територій, збереження довкілля та реалізація концепції сталого розвитку.

Для аграрного сектора України відкриваються як нові можливості так і з'являються певні загрози. З одного боку ринок Євросоюзу це понад 500 млн. потенційних споживачів аграрної продукції із високим рівнем купівельної спроможності, що є привабливим для вітчизняних виробників. З іншого боку необхідність дотримання високих стандартів ЄС потребує додаткових інвестицій у технології, засоби захисту рослин і тварин, логістику і та інше. Окрім того багато країн ЄС побоюються більш конкурентної аграрної продукції України і намагаються у договірному процесі, по суті, диктувати Україні менш вигідні умови вступу до ЄС.

Погоджуємося із думкою С. В. П'ясецької-Устич, з приводу того, що для вітчизняних виробників аграрної продукції з'являються нові стратегічні реалії, які повинні бути враховані при визначенні стратегії подальшого розвитку у аграрній сфері, зокрема:

- концентрація і спеціалізація виробництва та підвищення продуктивності праці на основі впровадження інноваційних технологій;
- необхідність дотримання стандартів ЄС щодо виробництва якісних продуктів за як можна нижчими цінами;

- жорсткий контроль дотримання санітарних і фіто санітарних правил та стандартів і додаткові вимоги щодо хімічної та біологічної безпеки продовольства;
- поступова лібералізація раніше частково ізольованого внутрішнього агропродовольчого ринку, посилення впливу світової кон'юнктури на поведінку європейських товаровиробників [4, с. 25].

Очевидно, що в умовах військового стану, євроінтеграційні процеси для аграрного бізнесу України суттєво ускладнені, але роботи у цьому напрямку продовжуються. Так у звіті про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2023 рік зазначено, що у сфері сільського господарства відсоток виконання угоди становив 70%, у сфері санітарних та фітосанітарних заходів – 82%, що, відповідно, на 7% і на 10% більше, ніж за попередній рік. [5, с. 6].

Таким чином, євроінтеграційні процеси породжують для вітчизняного аграрного бізнесу нові стратегічні реалії, які необхідно враховувати виробникам при визначенні напрямків свого подальшого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Мартинов А. Ю. Світова організація торгівлі (СОТ). URL: http://www.history.org.ua/?termin=Svitova_orhanizatsiia.
2. Угода про асоціацію. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/evropejska-integraciya/ugoda-pro-asociacyu>.
3. Кваша С. М., Вакуленко В. Л. Спільна аграрна політика: досвід та перспективи для України. Інтелект XXI, 2023. № 4. С. 9-13.
4. П'ясецька-Устич С. В. Генезис спільної аграрної політики ЄС: перспективи та ризики для України. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент, 2016. Вип. 16. С. 23-28.
5. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2023 рік. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/zvit-pro-vykonannia-ua-za-2023-UA_2.pdf

УДК 330

СУШКО Ю.М.- здобувач вищої освіти

Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква, Україна

E-mail: dmutroleksandrovuch@gmail.com

Науковий керівник – **ПОНЕДІЛЬЧУК Т.В.**, кандидат екон. наук, доцент

Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква, Україна

E-mail: tetiana.ponedilchuk@btsau.edu.ua

ЦИФРОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ В ОРГАНІЗАЦІЇ

Ця публікація присвячена дослідженню розширення можливостей використання інноваційних систем організаціями, оскільки їх використання стає все більш популярним на українському ринку. Автоматизація відіграє важливу роль у підвищенні показників ефективності економічної діяльності. У цій статті описано інноваційні програмні рішення та визначено проблеми їх впровадження.

Ключові слова: інформаційні системи, цифрове середовище, диджиталізація, трансформація/

Sushko Y.M., getter

Bila Tserkva National Agrarian University, Bila Tserkva, Ukraine;

E-mail: dmutroleksandrovuch@gmail.com

Research supervisor **Ponedilchuk Tetiana**, PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Economics and Economic Theory

Bila Tserkva National

Agrarian University, Ukraine

E-mail: tetiana.ponedilchuk@btsau.edu.ua

DIGITAL ENVIRONMENT IN THE ORGANIZATION

This publication is dedicated to the study of expanding the possibilities of using innovative systems by organizations, as their use is becoming more and more popular in the Ukrainian market. Automation plays an important role in increasing the efficiency of economic activity. This article describes innovative software solutions and identifies the problems of their implementation.

Key words: information systems, digital environment, digitization, transformation.

Важливою особливістю ведення бізнесу в умовах цифрової економіки є впровадження інформаційних технологій в усі сфери діяльності, в тому числі в управління на основі електронного документообігу, та перетворення інформаційних ресурсів (даних) на засіб досягнення комерційних цілей. Важливою особливістю використовуваної інформації (даних) є її масовість і різноманітність, що ускладнює її структурування, обробку і зберігання, а отже, управління і використання баз даних.

Цифрове середовище в організації - це інтегрована система, яка поєднує інформаційні технології, дані та процеси для забезпечення ефективної роботи підприємства. Воно охоплює всі аспекти діяльності організації, від внутрішньої комунікації до взаємодії з клієнтами та партнерами.

До основних компонентів цифрового середовища належать:

CRM-системи (управління взаємовідносинами з клієнтами). Серед переваг використання цих програмних систем дослідники називають: швидкий доступ до актуальної інформації про клієнтів, формалізацію схем обслуговування клієнтів, скорочення витрат на роботу менеджерів, управління управлінськими завданнями, злагожену взаємодію між працівниками та підрозділами, планування та управління продажами, документообіг Автоматизація.

ERP-система (Enterprise Resource Planning). Це програмне забезпечення включає в себе модулі для управління людськими ресурсами, документообігом, закупівлями та фінансовою звітністю, а також взаємовідносинами з клієнтами. Завдяки своїй універсальності ERP-системи використовуються у всіх сферах діяльності для зберігання та обробки великих обсягів даних, спрощення обміну інформацією між внутрішніми підрозділами та підвищення ефективності роботи компанії.

Технологія блокчейн - це розподілений реєстр, в якому записується інформація про всі транзакції користувачів. Ця цифрова технологія створює реєстр інформації, яку неможливо змінити або знищити, і до якої мають доступ усі користувачі.

Інтернет речей (ІоТ). Ця технологія використовує інтернет для обміну інформацією між людьми, а також між різними «речами», такими як машини, пристрої та датчики. Підприємства, як і люди, оточені взаємодіючими об'єктами (розумними пристроями, автомобілями, смартфонами, системами «розумного дому»). У бізнесі ця технологія дозволяє різним пристроям, продуктам тощо взаємодіяти один з одним.

Великі дані. Величезні обсяги інформації, накопичені в результаті «оцифрування» фізичного світу, можуть бути ефективно оброблені лише комп'ютерами (а в майбутньому - квантовими комп'ютерами) з використанням технологій хмарних обчислень і штучного інтелекту. Особливістю, яка відрізняє Big Data від простої масової інформації, є наявність неструктурованих даних, тобто даних, виражених у вигляді тексту, зображень, записів тощо.

Кіберфізичні системи. Так називають гібриди технологічних і фізичних процесів, наприклад, «розумне» виробництво. Основна ідея кіберфізичних систем - максимальна автоматизація та часткове або повне усунення людини з виробничих і бізнес-процесів. Цифровий двійник - це програмний аналог фізичного пристрою, який імітує внутрішні процеси, технічні характеристики та поведінку реального об'єкта в умовах перешкод і

впливу навколишнього середовища. Ця технологія дозволяє створювати не тільки «двійника» матеріальних продуктів, а й «двійника» виробництва та складування завдяки взаємодії сенсорних систем. Датчики передають інформацію на обчислювальні пристрої, які можуть моделювати їхню роботу та відстежувати можливі відхилення від заданих параметрів.

Доповнена реальність (AR) - це технологія, яка доповнює реальний світ, додаючи сенсорні дані; функціональність AR не обмежується функціональністю пристрою або додатку. AR додає елементи цифрового світу в реальний світ. Технологію можна використовувати не лише для розваг, але й, наприклад, в архітектурі, моделюванні, медицині та освіті.

Переваги розширення цифрового середовища організації включають підвищення ефективності завдяки автоматизації рутинних завдань, оптимізацію бізнес-процесів, покращення управлінських рішень завдяки аналізу великих обсягів даних, швидшу адаптацію до ринкових змін, покращення комунікації між працівниками, клієнтами та партнерами, а також збільшення можливостей для створення нових продуктів та послуг. можливості для створення нових продуктів і послуг тощо.

Однак важливо пам'ятати, що розширення цифрового середовища організації не повинно бути самоціллю. Для здійснення цифрової трансформації необхідно проаналізувати діяльність компанії та її бізнес-процеси, щоб виявити прогалини, які потрібно усунути, загрози, яких потрібно уникнути, та можливості, які потрібно використати. Для того, щоб впровадити ефективний процес диджиталізації (не кажучи вже про трансформацію, яка за своєю суттю є глибшою і вимагає більше уваги, зусиль і ресурсів), спочатку необхідно сформулювати його цілі, поставити чіткі завдання і зрозуміти їх, а для цього потрібно проаналізувати поточну ситуацію. Необхідно знайти відповіді на такі питання, як «де проблеми?», «які загрози?» та «які можливості і як їх можна використати?». Це може значно звузити сфери, які потребують трансформації, та визначити технології.

Після цього можна ставити цілі (оскільки трансформація - це не просто зміни), розробляти стратегії, складати дорожні карти та обирати інформаційні технології. Важливо оцінити бюджет вашої компанії та встановити ліміти, оскільки впровадження нових технологій вимагатиме навчання персоналу (або найму нових працівників) та обслуговування, а також витрат на технології. Важливою є мотивація, переконання працівників у позитивній ролі змін і необхідності підвищення продуктивності та ефективності. Важливим є також питання навчання працівників. Це пов'язано з тим, що робота з новими технологіями вимагає зовсім іншого рівня знань, навичок і компетенцій. Водночас важливо позбуватися старих технологій, оскільки продовжувати їх використовувати неможливо. Це пов'язано з тим, що підтримка старих технологій є трудомісткою і має подвійні витрати - фінансові, трудові та інтелектуальні.

Отже, цифрове середовище є важливим фактором успіху для сучасних організацій. Цифрове середовище надає нові можливості для підвищення ефективності, інновацій та конкурентоспроможності. Однак впровадження цифрового середовища вимагає ретельного планування, інвестицій та культурних змін.

Список використаних джерел:

1. Гриценко А. А. Цифровізація як сучасний тренд економічного та суспільного розвитку. 2019. URL: <http://surl.li/gaoyho>
2. Звіт Глобального центру з цифрової трансформації бізнесу: Digital Vortex. How Digital Disruption Is Redefining Industries. URL: <http://surl.li/ivuuqfo>
3. Ковпака А., Саух І., Павлова С. Особливості використання ERP- і CRM-систем для автоматизації управління підприємством. Економіка. Управління. Інновації. 2022. Випуск № 1(30). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2022_1_9.

УДК 338.3

МАНЗІЙ Д.О.- здобувач вищої освіти

Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква, Україна;

E-mail: dmutroleksandrovuch@gmail.com

Науковий керівник – ПОНЕДІЛЬЧУК Т.В., кандидат екон. наук, доцент

Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква, Україна;

E-mail: tetiana.ponedilchuk@btsau.edu.ua

ВПЛИВ АГРАРНОЇ ОСВІТИ НА ПРОФЕСІЙНУ ПІДГОТОВКУ КАДРІВ ДЛЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Аграрна освіта успішно здійснює ключову роль у підготовці фахівців для сільського господарства, забезпечуючи їх необхідними знаннями та практичними навичками для впровадження інновацій і стійких технологій.

Ключові слова: аграрна освіта, сільське господарство, підготовка кадрів, інноваційні технології, розвиток сільського господарства.

Manzii D.O., getter

Bila Tserkva National Agrarian University, Bila Tserkva, Ukraine;

E-mail: dmutroleksandrovuch@gmail.com

Research supervisor – **Ponedilchuk T.**, PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Economics and Economic Theory Bila Tserkva National Agrarian University, Ukraine

E-mail: tetiana.ponedilchuk@btsau.edu.ua

IMPACT OF AGRICULTURAL EDUCATION ON THE PROFESSIONAL TRAINING OF PERSONNEL FOR AGRICULTURE

Agricultural education successfully plays a key role in training specialists for agriculture, providing them with the necessary knowledge and practical skills to implement innovations and sustainable technologies.

Key words: agricultural education, agriculture, personnel training, innovative technologies, agricultural development.

Аграрна освіта відіграє ключову роль у підготовці фахівців для сільського господарства, які володіють сучасними знаннями та навичками для розвитку цієї важливої галузі. В умовах глобалізації та зростаючої конкуренції на аграрних ринках потреба у висококваліфікованих спеціалістах стає ще більш актуальною. Аграрні навчальні заклади забезпечують не лише навчання основ агрономії, тваринництва, агроекономіки та агротехнологій, але й виховання молодих лідерів, здатних адаптуватися до змін на ринку та впроваджувати новітні методи господарювання. Без якісної освіти неможливо забезпечити сталий розвиток аграрного сектору, що має вирішальне значення для продовольчої безпеки держави.

Зміни в технологіях і умовах виробництва вимагають від аграрної освіти гнучкості та інновацій. Програми навчання повинні постійно оновлюватися відповідно до вимог ринку праці та сучасних наукових досягнень. Підготовка фахівців для сільського господарства має включати знання з екологічно стійкого ведення сільського господарства, новітніх агротехнологій, біотехнологій та управління ресурсами. Це дозволяє випускникам навчальних закладів бути готовими до викликів, пов'язаних зі змінами клімату, глобалізацією та економічними викликами, з якими стикається аграрний сектор.

Для ефективної підготовки фахівців важливим є поєднання теоретичних знань і практичних навичок. Теоретичні знання надають фундаментальне розуміння основних процесів у сільському господарстві, однак без практичного досвіду вони можуть

залишитися не застосованими в реальних умовах. Практичне навчання, стажування на аграрних підприємствах та участь у науково-дослідних проектах допомагають студентам набути навичок, необхідних для ефективної роботи в агросфері. Таким чином, навчальні заклади повинні забезпечувати доступ до сучасних технологій і обладнання, що дозволить студентам отримати реальний досвід і стати конкурентоспроможними на ринку праці.

Сучасне сільське господарство не може існувати без використання новітніх технологій. Технології точного землеробства, диджиталізація управління фермерськими господарствами, використання робототехніки в аграрних процесах – це ті напрямки, які активно впроваджуються у навчальні програми аграрних вузів. Підготовка студентів до роботи з інноваційними технологіями є важливою умовою для підвищення продуктивності і ефективності агропідприємств. Впровадження таких технологій у процес навчання дає змогу студентам швидше адаптуватися до реальних умов роботи на сучасних агропідприємствах.

Сильна взаємодія між аграрними навчальними закладами та агропідприємствами є важливою складовою успішної підготовки фахівців. Спільні проекти, програми стажування, участь студентів у практичних дослідженнях дозволяють майбутнім спеціалістам отримати безцінний досвід роботи в умовах реальних виробничих процесів. Така співпраця також сприяє адаптації навчальних програм до потреб ринку, забезпечуючи конкурентоспроможність випускників. Крім того, агропідприємства можуть допомагати навчальним закладам у проведенні майстер-класів, тренінгів та семінарів, що сприяє підвищенню якості освіти.

Інтеграція міжнародного досвіду у навчальний процес аграрних вузів надає можливість студентам отримати додаткові знання та навички, необхідні для роботи в глобальному аграрному секторі. Програми обміну, участь у міжнародних конференціях та стажування за кордоном дозволяють студентам ознайомитися з передовими методами господарювання, впровадженням інновацій та управлінськими практиками. Це сприяє підвищенню якості підготовки кадрів і допомагає їм краще розуміти глобальні тенденції в сільському господарстві.

Кліматичні зміни і економічні виклики вимагають від аграрної освіти особливої уваги до питань стійкості сільського господарства. Майбутні фахівці повинні бути готовими до змін клімату, які впливають на врожайність, структуру ґрунтів і водні ресурси. Освітні програми мають включати дисципліни, що розглядають питання адаптації агросектору до нових кліматичних умов, зокрема використання стійких до посухи сортів культур, управління водними ресурсами та зменшення викидів парникових газів.

Окрім технічних знань, аграрна освіта повинна сприяти розвитку управлінських та підприємницьких навичок у студентів. Сільське господарство вимагає фахівців, які не тільки розуміються на агротехнологіях, але й можуть ефективно керувати агропідприємствами, організовувати виробництво, приймати стратегічні рішення та впроваджувати інновації. Лідери аграрного сектору мають бути здатні до розвитку власного бізнесу та покращення управлінських процесів на великих агропідприємствах.

Одним із важливих завдань аграрної освіти є підвищення престижу професій у сільському господарстві та залучення молоді до аграрної сфери. Сучасні молоді люди часто вважають сільське господарство малоперспективною сферою, однак новітні технології, прогресивні методи ведення аграрного бізнесу та екологічні виклики роблять цю галузь однією з найдинамічніших і стратегічно важливих. Аграрні навчальні заклади повинні активно працювати над популяризацією сільського господарства серед молоді, демонструючи можливості кар'єрного росту та стабільного доходу.

Отже, аграрна освіта є основою для підготовки висококваліфікованих фахівців, які здатні ефективно працювати в сучасних умовах сільського господарства. Вона забезпечує

студентам не лише теоретичні знання, але й практичні навички, необхідні для вирішення викликів, з якими стикається аграрний сектор. Поєднання новітніх технологій, інноваційних методів навчання та міжнародного досвіду дозволяє готувати фахівців, здатних не лише адаптуватися до сучасних реалій, але й вести аграрний бізнес до розвитку та конкурентоспроможності.

Важливою складовою аграрної освіти є співпраця з агропідприємствами, яка сприяє підвищенню якості навчання та дозволяє адаптувати програми під потреби ринку. Окрім того, аграрна освіта повинна враховувати зміни клімату та економічні виклики, готуючи студентів до роботи в умовах стійкого та екологічно орієнтованого сільського господарства. Водночас, освіта формує лідерів, які здатні керувати підприємствами та впроваджувати інновації.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт. *Аграрна освіта*. URL: <https://vue.gov.ua/> (дата звернення: 18.09.2024).
2. Статистична інформація. Державна служба статистики України: сайт. 2024. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 18.09.2024).
3. Офіційний сайт. *Аграрна політика України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/new-agrarian-policy.pdf> (дата звернення: 18.09.2024).
4. Офіційний сайт Міністерства економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> (дата звернення: 18.09.2024).

ЗМІСТ

Варченко О.М. НАПРЯМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ	3
Paska I., Vasylenko O. MODERN CHALLENGES OF UKRAINIAN HUMAN CAPITAL IN THE FIELD OF AGRICULTURAL BUSINESS, INNOVATION AND INTERNATIONAL ECONOMY.....	6
Юхименко П.І., Якимюк Ю.П. ОРГАНІЧНЕ ВИРОБНИЦТВО: УКРАЇНА І СВІТ.....	9
Панасюк В.І., Кудрицька В.М. РОЛЬ ІНСТИТУТУ СТАРОСТ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ.....	11
Однорог М.А., Сімороз О.Г. ОПТИМІЗАЦІЯ ВИТРАТ В АГРОБІЗНЕСІ НА ОСНОВІ КАЛЬКУЛЮВАННЯ ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ.....	15
Качан Д.А. РОБОТИЗОВАНІ ФІНАНСОВІ РАДНИКИ, ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ СТАЛИХ ФІНАНСІВ	17
Нужна О.А., Козак А.В. МОДЕЛЬ ПАРНОЇ НЕЛІНІЙНОЇ РЕГРЕСІЇ У ДОСЛІДЖЕННІ ЗВ'ЯЗКУ МІЖ ОБСЯГОМ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЧИСТИМ ФІНАНСОВИМ РЕЗУЛЬТАТОМ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ В СФЕРІ ТИМЧАСОВОГО РОЗМІЩЕННЯ Й ОРГАНІЗАЦІЇ ХАРЧУВАННЯ.....	21
Непочатенко А.В., Непочатенко А.А. БЕНЧМАРКІНГ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД УДОСКОНАЛЕННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ПІДПРИЄМСТВА.....	23
Батажок С.Г., Мазур Д.М. ЕКОНОМІЧНЕ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ЕКО-ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПАРКІВ УКРАЇНИ.....	26
Задорожна Р.П. КЛІМАТ ЯК ОБ'ЄКТ КВАЛІМЕТРИЧНОГО ОЦІНЮВАННЯ В УМОВАХ ПРИСКОРЕННЯ ГЛОБАЛЬНОГО ПОТЕПЛІННЯ.....	29
Арбузова Т.В. МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ДИНАМІЧНА СИСТЕМА НАПРЯМІВ ВПЛИВУ ТА ВЗАЄМОДІЇ ОБ'ЄКТІВ І СУБ'ЄКТІВ РЕГУЛЮВАННЯ.....	31
Бондар О.С., Ткаченко О.В. ЦИРКУЛЯРНА ЕКОНОМІКА В УКРАЇНІ: ЕКОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ.....	34
Білик О.В., Поліщук С.Р. ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	36
Заболотний В.С. ОПОДАТКУВАННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ У ПЕРІОД ВІЙНИ.....	38
Драган О.О. ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ ВІЙНИ НА ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	41
Биба В.А., Утеченко Д.М. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ПРАЦІВНИКІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	42
Хомяк Н.В., Гейло С.В. ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ КАМЕРАЛЬНИХ ТА ДОКУМЕНТАЛЬНИХ ПЕРЕВІРОК В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....	45
Зубченко В.В. СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ФІНАНСІВ В УКРАЇНІ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	48
Вихор М.В. УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ У ПІДПРИЄМСТВАХ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ.....	51
Томілова-Яремчук Н.О. ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ.....	53
Шемігон О.І., Ярмола Р.В. ЗАСТОСУВАННЯ СИСТЕМНОГО ПІДХІДУ В УПРАВЛІННІ ОРГАНІЗАЦІЄЮ.....	55
Хомовий С.М., Штика Я.С. ЕЛЕМЕНТИ ПОКРАЩЕННЯ СИСТЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	57
Варченко О.О. ХАРАКТЕРИСТИКА ЕКОЛОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ У СТРАТЕГІЯХ «ЗЕЛЕНОГО» ЗРОСТАННЯ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО СЕКТОРУ.....	59
Хахула Б.В. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ КРАЇНИ.....	63
Grynychuk Y.S. DIAGNOSTICS OF THE EXTERNAL AND INTERNAL ENTERPRISE ENVIRONMENT IN THE MARTIAL LAW CONDITIONS.....	65

Тkachenko K.V. PENSION SECURITY DURING THE PERIOD OF MARTIAL STATE.....	67
Novikova V., Revytska U., Yukhno K. INTELLIGENT FORECASTING SYSTEM BASE ON CRYPTOCURRENCY INDICES.....	69
Стригіна О.А., Дирда В.О. ЕКОНОМІЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ СТВОРЕННЯ МАТЕРІАЛІВ ІЗ НАПЕРЕД ЗАДАНИМИ ВЛАСТИВОСТЯМИ.....	71
Трофимчук М.І., Трофимчук А.М. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ АКВАКУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ... 	74
Понедільчук Т.В., Бокун В.І. ДІАГНОСТИКА РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ.....	77
Пирог В.В., Двцій О.І. ВПРОВАДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ІННОВАЦІЙ В АГРАРНИХ КОРПОРАЦІЯХ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ПРІОРИТЕТ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ.....	79
Лаге Шлапацький І., Гринчук Ю.С. СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ ЯК СКЛАДОВА СТРАТЕГІЇ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	81
Вихор В.М., Гринчук Ю.С. ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ТА НОВІ СТРАТЕГІЧНІ РЕАЛІЇ ДЛЯ ВІТЧИЗНЯНОГО АГРОБІЗНЕСУ.....	83
Сушко Ю.М., Понедільчук Т.В. ЦИФРОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ В ОРГАНІЗАЦІЇ.....	85
Манзій Д.О., Понедільчук Т.В. ВПЛИВ АГРАРНОЇ ОСВІТИ НА ПРОФЕСІЙНУ ПІДГОТОВКУ КАДРІВ ДЛЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА.....	88